

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Česká církev za vlády Přemysla Otakara I.

Czech church during the reign of Premysl Otakar I.

Vedoucí práce:

ThDr. Jaroslav Hrdlička

Autor:

Jaroslav Kudláček

Praha 2013

Anotace

Tato práce se zabývá osobou a dobou Přemysla Otakara I. a hlavně českou církví, která v této době zápasila za své osamostatnění. Snažím se zde popsat dosažení Přemyslova velkého úspěchu a to Zlaté buly sicilské. Dále se zabývám církevním zápasem, který s králem svedl biskup Ondřej. Celý tento zápas mezi státem a církví byl završen velkým privilegiem vydaným pro církev právě Přemyslem Otakarem I. Ve své práci popisují oba tyto úspěchy, jak státně politický, tak i církevní. Na tento zápas pohlížím jak ze strany církve, tak ze strany státu a na závěr shrnuji, jaký vlastně měl výsledek zápasu dopad na českou církev.

Abstract

This work deals with the person and period of Přemysl Otakar I and above all with the Bohemian church, which at this time was fighting for its independence. I attempt here to describe Přemysl's achievement of a great success in the form of the Golden Bull of Sicily. I also address the ecclesiastical struggle that Bishop Ondřej conducted with the king. This whole struggle between church and state culminated in great privileges issued to the church by Přemysl Otakar I. In this work I describe both these successes, ecclesiastical and state-building. I approach this struggle from the position of the church and from the position of the state and in conclusion I summarise the impact the result of this struggle had on the Bohemian church.

Klíčová slova

biskup, církev, imunity, král, kurie, papež, privilegium, stát

Keywords

bishop, church, immunity, king, curia, pope, privilege, state

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 14.7.2013

Jaroslav Kudláček

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval ThDr. Jaroslavu Hrdličkovi za odborné rady, vedení a trpělivou pomoc při zpracování této práce.

OBSAH

Úvod.....	7
1. Dobové pozadí.....	8
1.1. Vláda Vladislava II.....	8
1.1.1. Vztah k říši a Vladislavova korunovace.....	9
1.1.2. Období po korunovaci.....	11
2. Česká církev.....	14
2.1. Problém vlastnických práv.....	16
2.2. Organizace a struktura církve.....	17
2.3. Vztah církve a státu.....	19
2.4. Vztah hospodářský.....	20
2.5. Církevní stavby a kultura.....	21
2.5.1. Kaple a kostely.....	22
2.5.2. Kláštery.....	23
3. Český stát.....	26
3.1. Symboly panovnické moci.....	26
3.2. Volba Českých knížat.....	26
4. Přemysl Otakar I. – Období před nástupem vlády.....	28
4.1. Dlouhá cesta ke královské koruně.....	28
4.1.1. Soběslav II.....	29
4.1.2. Bedřich.....	30
5. Počátky církevní reformy v Čechách.....	32
5.1. Pražské biskupství.....	32
5.2. Pražští biskupové.....	34
5.3. Sbor pražských kanovníků.....	37
5.4. Arcijáhenství.....	38
5.5. Biskup Daniel.....	40
5.6. Biskup Jindřich Břetislav.....	41
5.6.1. Spor biskupa Jindřicha s Bedřichem.....	42
6. Události po sněmu v Řezně	45
6.1. Konrád II. Ota.....	45
7. První období Přemyslovy vlády.....	47
8. Biskup knížetem.....	50
9. Vláda Vladislava Jindřicha.....	53
9.1. Volba biskupa Milíka.....	53
9.2. Konec investitur německých císařů.....	54
9.3. Konec vlády Vladislava Jindřicha.....	54
10. Přemysl se opět ujímá vlády.....	56
10.1. Poměry v říši.....	59
10.2. Inocenc III. a jeho role v boji o říšský trůn.....	57
10.3. Postavení Přemysla na počátku jeho vlády.....	69
10.4. Role Přemysla v boji o říšský trůn	61
10.5. Přemyslův pokus o zřízení pražské metropole.....	62

10.6. Přemysl a jeho postoj vůči Říši.....	64
10.7. Cesta ke královské koruně.....	65
10.8. Zlatá bula sicilská.....	66
11. Církevní boj v Čechách za biskupa Ondřeje.....	68
11.1. Biskup Ondřej.....	68
11.2. Biskup Ondřej a jeho snaha o zřízení pražské metropole.....	69
11.3. Počátky Ondřejova biskupování.....	71
11.4. Spor o desátky světských vrchností.....	73
11.5. Ondřejův odchod do ciziny.....	75
11.6. Interdikt.....	76
11.7. Přemysl ustupuje Ondřejovi.....	82
11.7.1. Mohučská synoda a schůzka v Kladrubech.....	85
11.8. Obnovení interdiktu.....	89
11.9. Smlouva na Šacké hoře.....	91
12. Konec církevního zápasu.....	94
12.1. Udělení privilegia české církvi.....	94
12.2. Smrt biskupa Ondřeje.....	95
13. Zhodnocení Ondřejova církevního zápasu.....	97
14. Konec Přemyslovy vlády.....	103
15. Zhodnocení Přemyslovy vlády.....	105
Závěr	106

Úvod

Konec 12. století je obdobím, které nebylo dodnes zcela přesně popsáno, nepatří tedy k nejznámějším a snad i nejskvělejším epochám našich dějin. Země je stále z velké části pokryta hustými lesy a města ještě neexistují. Časté střídání panovníků v tomto období není nic výjimečného a šlechta, která se chová spíše jako tlupa zbojníků, k vnitřnímu klidu v české zemi také nepřispívá. V tomto období se ujímá vlády Přemysl Otakar I. Za jeho vlády česká země zaujímá klíčové postavení ve střední Evropě. Dochází k velkým změnám jak politickým tak i církevním, které určují pokračování země na dlouhou dobu dopředu. Nejvýznamnější změna nastala roku 1212, kdy byla sepsána Zlatá bula sicilská, která zaručovala českému králi výsady udělované římskými králi a císaři. Tak se z bezvýznamných přemyslovských knížat stali králové, kteří své výsadní postavení začali uplatňovat a ovlivňovali tím celou střední Evropu. V tomto období začíná i boj církve se světskou mocí, v níž právě Přemysl Otakar I. hraje jednu z hlavních úloh. Za dobu jeho panování dochází k tolika změnám, že zde s odstupem času vidíme až překotný rozdíl mezi obdobím kdy se Přemysl Otakar I. ujal vlády a kdy zemi předává svému dědici. Toto období je velmi důležité i pro stále se rozvíjející církev, která udělala první kroky k vymanění se ze světské moci.

1. Dobové pozadí

Tato kapitola popisuje dobu, tak jak vypadala těsně před tím než se Přemysl Otakar I narodil a za jeho mládí.¹ Byl čtvrtým synem Vladislava II. První kapitola bude tedy pojednávat o období vlády Vladislava II. Bylo to období svárů, rozbrojů a vnitřních zmatků.

1.1. Vláda Vladislava II.

V roce 1140 po Soběslavovi nastoupil na trůn Vladislav II. Nebyl to však syn zemřelého knížete, ale nejstarší z potomků Vladislava I. K jeho volbě nedospěli předáci shromáždění na Vyšehradě jednoznačně.² Kanovník pražské kapituly, kronikář a životopisec Vladislava II. Vincenius, naznačuje ve své kronice, že čeští předáci zvolili Vladislava II. hlavně proto, poněvadž se domnívali, že za přijetí proti designovanému Soběslavovu synu jim bude nový panovník zavázán a oni budou všechno řídit podle své vůle.³ Vladislav se do nové role rychle vpravil. Třebaže Konrád III. již české léno udělil synovi zemřelého Soběslava, neodmítl totéž v dubnu 1140 skutečnému zvolenci. Tím spíše, že si Vladislav bral v osobě Gertrudy, dcery Leopolda III. Babenberského i Konrádovu nevlastní sestru.⁴ Neplnil však očekávání českých předáků a roku 1142 proti novému knížeti vyvolali odboj moravských údělníků, jemuž se postavil do čela znojemský kníže Konrád II.⁵ Ke Konrádovi II., jemuž povstalci nabídli trůn, se hlásili i další moravští a pražští Přemyslovci. Marne je Vladislav vyzýval k rozvaze. Zde se na stranu Vladislava postavil biskup Zdík a nad olomouckou diecézí vyhlásil zákaz bohoslužeb a zahájil boj se všemi údělníky. Zde můžeme vidět těsné sepjetí biskupa Zdíka se zájmy pražského ústředí. Vladislav se tak mohl opřít jen o svojí původní družinu a o mladší z urozených či méně urozených „Čechů“, proti nim pak stály přehnané ambice „starších“ a „zasloužilých“.⁶

Moravské vojsko, posílené družinami odpadlých velmožů z Čech, vyrazilo ku Praze. Koncem dubna 1142 se mu u Vysoké na Čáslavku postavil Vladislav s bratry Děpoitem, Jindřichem a s biskupem Zdíkem. V bitvě byl však Vladislav poražen a Konrád Znojemský oblehl Pražský hrad.⁷ Ačkoliv moravské vojsko dobylo v poli vítězství a obléhalo Prahu,

¹ Dodnes není známo kdy se Přemysl Otakar I. narodil, z nepřímých důkazů, opřených rovněž o moderní výzkum tělesných pozůstatků, můžeme soudit, že přišel na svět nejspíše v letech 1165-1167. Srov. ŽEMLIČKA Josef. 1990. *Přemysl Otakar I.* Praha: Svoboda. 365 stran. ISBN 80-205-0099-5. s. 33.

² ŽEMLIČKA Josef. 1997. *Čechy v době knížecí.* Praha: NLN. 660 stran. ISBN 80-7106-196-4. s. 230.

³ FIALA Zdeněk. 1975. *Přemyslovské Čechy.* Praha: Svoboda. 250 str. s. 19.

⁴ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 230.

⁵ FIALA Zdeněk, cit. dílo (1975), s. 19.

⁶ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 231.

⁷ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 231.

přece nakonec Vladislav zůstal vrchním knížetem. Obrátil se tak na krále Konráda III. a s jeho pomocí odboj zdolal. Zajímavé je, že po boku Vladislava II., bojovali i jeho mladší bratři Děpold a Jindřich. Zřejmě tu již rozhodovalo a vítězilo povědomí užšího rodinného původu nad starým názorem o nedílnosti celého rodu.⁸

Tímto úspěchem si kníže Vladislav své postavení v Čechách ještě více upevnil. Pustošivým vpádem na Moravu ztrestal její nevěrná knížata. Před jejichž mstou potom biskup Zdik dlouho váhal s návratem do Olomouce. Teprve příchod papežského legáta Guida v roce 1143 vnesl částečné utišení. Za legátova přispění se Vladislav smířil s moravskými Přemyslovci. Vyrovnaný stav však netrval dlouho, přes vzájemnou řevnivost dokázali Konrád, Vratislav i Ota svorně vzdorovat centralizačním snahám Prahy. Spojovala je zášť ke Zdikovi, exponentovi Soběslava I. i Vladislava II. Začátkem roku 1145 Konrád s vědomím ostatních údělníků i Vladislavova bratra Děpolda, dokonce biskupa v noci zákeřně přepadl. Jen náhodou vyvázl biskup bez úhony. Tak začalo další kolo dynastických sporů, ztlumených až ráznějším vstupem českého knížete na mezinárodní scéně.⁹

1.1.1. Vztah k říši a Vladislavova korunovace

Vladislav II. se tedy na trůně udržel, ale tím, že požádal o pomoc Konráda III., dostala se celá jeho politika do těsné závislosti na říši. Spřízněním s Babenberky, jejichž vzestup král Konrád III. všemožně podporoval, získal Vladislav mocné přimluvce. Na svazky s rakouskými markrabaty se však odvolávala i soběslavovská větev rodu. Další složitá situace se otevírala v Polsku. Když Boleslav III. stanovil aby po jeho smrti vládl každý ze synů v přiděleném dědičném údělu, chtěl tak zabránit rozkladu jednotného státu, docílil však opaku. Nejstarší syn Soběslava, Vladislav se marně snažil podřídit i své mladší bratry. V roce 1146 přijal od Konráda III. Polsko jako léno, ale zemi neudržel a byl pak společnými silami bratrů ze země vyhnán. Na jeho záchranu podnikl válečné tažení král Konrád, jehož se účastnil také český Vladislav.¹⁰ Tažení však skončilo nezdarem a polský Vladislav odešel do Německa.¹¹

Další vměšování říše do polské otázky oddálila II. křížová výprava, jíž se mimo jiné účastnil i Konrád III a Vladislav II. Správu země svěřil Vladislav bratrovi Děpoltovi.

⁸ FIALA Zdeněk, cit. dílo (1975), s. 20.

⁹ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 231-232.

¹⁰ Agnes Babenberská jež byla ženou Soběslava, byla nevlastní sestra krále Konráda a zároveň sestrou Vladislavovy ženy Gertrudy.

¹¹ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 232.

Dvouletá nepřítomnost v zemi naznačuje, že kníže se cítil jist svým postavením v Čechách. Děpolt se mezi tím projevil jako energický správce.¹²

Roku 1152 umírá Konrád III a na jeho místo nastupuje Fridrich I., zvaný v italštině Barbarossa – Rudovous. Potíží spojené s jeho nástupnictvím, chtěl využít český Vladislav a odmítl mu poslušnost. Nedostavil se tak na první Barbarossův sněm do Merseburku. Na sněm tak dorazil jen biskup Daniel, který zaujal místo za zemřelého biskupa Zdíka.¹³ Biskupova přítomnost na tomto sněmu měla pro Vladislava značný význam, neboť se mu včas podařilo přesvědčit Oldřicha, dalšího ze Soběslavových synů, aby nežádal Barbarossu o udělení českého léna.¹⁴ Vztah, který panoval mezi Barbarossou a Vladislavem, byl napjatý a mohlo by se stát, že by nový císař této žádosti vyhověl. Toto napětí se ještě více zvýšilo, když Vladislav odmítl účast na králově římské jízdě. Tato situace panovala až do roku 1156, kdy se překvapivě na Barbarossově svatbě císař s Vladislavem smířili. Za tímto krokem stál opět biskup Daniel. Ale nedošlo jen ke smíření, byla uzavřena tajná dohoda, podle níž český kníže slíbil císařovi vojenskou pomoc v jeho chystaném tažení proti Milánu. Barbarossa měl na oplátku udělit Vladislavovi královský titul a vrátit mu Budyšín. K naplnění této smlouvy došlo v lednu 1158 na sněmu v Řezně, kde se Vladislav dočkal odměny. Zde ozdobil 11. ledna císař Fridrich I. Barbarossa českého knížete za věrné služby královskou korunou a učinil z něj krále. Po tomto aktu následovala 18. ledna 1158 slavnostní listina, v níž císař písemně udělil Vladislavovi a jeho nástupcům poctu nosit (královskou?) čelenku (*circulus*) ve dnech, kdy on sám nosí korunu, tedy o Vánocích, Velikonocích, Letnicích a o svátcích sv. Václava a sv. Vojtěcha. Tuto výsadu má český panovník přijímat jen z rukou pražského a olomouckého biskupa, buď společně a nebo jednotlivě. Privilegium neužívá pro Vladislava označení král, ale nazývá jej pouze knížetem.¹⁵

Následně Vladislav potvrdil, přes odpor českých předáků, odhodlání táhnout proti Milánu. Vytkli Vladislavovi, že o rozhodnutí k tažení nebyli informováni a ani nebylo žádáno jejich souhlasu a otevřeně z toho vinili neprávem biskupa Daniela. Nakonec však k tažení došlo a opět tu sehrál jednu z hlavních rolí biskup Daniel, který se podílel na podmínkách kapitulace města Milána. Milánská reprezentace se při dojednání kapitulace obrátila právě na Vladislava, což pro něj znamenalo dobré vysvědčení. Při slavnostním obsazení města, Barbarossa opět ozdobil krále Vladislava královskou korunou. Tak symbolicky stvrdil povýšení Vladislava z Řezna. Poté se král navrátil zpět do Čech.

¹² Když se mladší syn Soběslava I., Soběslav pokusil využít vzniklé situace a vnikl do Čech, podařilo se Děpoltovi Soběslava zajmout a uvěznit. Srov. ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 233-234.

¹³ Biskup Zdík zemřel v roce 1150.

¹⁴ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 235.

¹⁵ Tamtéž s. 237-238.

K naléhání císaře zanechal v Itálii biskupa Daniela, jehož obratnosti a zkušenosti si Barbarossa vysoko cenil.¹⁶

Povýšením v Řezně a opakovanou korunovací v Miláně dosáhl Vladislav v očích současníků vrcholu své moci. Největší zisk z tohoto aktu měl však Barbarossa. Povýšení českého knížete ho nestálo vůbec nic. Navíc hodnota Vladislavova titulu nebyla bez dalších otazníků, chyběla domácí korunovace a nevíme nic jistého o pomazání, které bylo významnou součástí korunovačních rituálů. Barbarossa pečlivě dbal na to, aby byl jediným tvůrcem Vladislavova povýšení a i když zdůraznil výsadní postavení českého panovníka a Vladislav byl povýšen, ve struktuře říše zůstal jedním z řady knížat, kteří byli podřízeni právě císaři.¹⁷

Zmíněné Vladislavovo povýšení na krále nemělo pro domácí postavení českého panovníka velký význam. Vládl-li český panovník „pouze“ jako kníže nebo jako král, bylo pro vnitřní vztah českého státu zcela lhostejné, nic se také neměnilo na způsobu volby a nastolení. Přiznáním královského titulu se ani nezlepšilo mezinárodní postavení českého státu. Tím spíše, že oficiální papežská kurie Vladislavovo povýšení neuznávala, zvláště když již rok po Vladislavově povýšení znovu došlo k církevnímu rozkolu a k zvolení císařského protipapeže. Chybí zde i obvyklá slavnostní korunovace církevní formou, o které nám není nic známo, a právě tato korunovace měla v tehdejších dobách obecnou platnost. Vladislav II. dostal korunu i korunovací výhradně od císaře, a tím se jeho „zlatá čelenka“ stala přímo symbolem úplné závislosti jeho politiky na Barbarossovi. I přesto všechno bylo udělení královské koruny vysoké osobní vyznamenání a jako takové bylo vysoce ceněno. V těchto dobách opravdu povyšovala královská hodnota svého nositele nad ostatní, kteří takto vyznamenání nebyli.¹⁸

1.1.2. Období po korunovací

Nový titul Vladislava II. nezůstal dlouho bez odezvy. Hněv předáků namířený ani ne proti milánské výpravě, jako spíše proti řezenské korunovací, na sebe nenechal dlouho čekat. Byl tu i rozdílný pohled na korunovací ze strany Vladislava a císařství. Vladislav povýšení považoval za náběh k dědičnému království ve smyslu synovské posloupnosti. Tak by byl odstraněn formálně stále uznávaný stařešinský princip a zároveň by odstavil „Čechy“

¹⁶ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 238-239.

¹⁷ Tamtéž s. 239.

¹⁸ FIALA Zdeněk, cit. dílo (1975), s. 152-153.

od možnosti regulovat nástupnictví. Aby Vladislav rozptýlil tyto obavy předáků, musel svůj úspěch představit jako povznesení Čech, které se z „provincie“ stávaly „královstvím“. Od začátku však chápal Vladislav i biskup Daniel a okruh pražského dvora toto povýšení jako povýšení královské. Ale Fridrich Barbarossa řezenskému a milánskému aktu tak dalekosáhlou náplň nepřisuzoval, stavěl se k němu spíše jako k osobnímu ocenění. Proto je také sporné, zda součástí obřadu bylo pomazání, které by Vladislavovu důstojenství vtisklo sakrální rozměr.¹⁹

Ziskem koruny se paradoxně ještě více zpevnila soukromá vazba českého panovníka k císaři. Nejasnosti v zásadní otázce korunovace tlačily Vladislava ke stále novým projevům oddanosti v domnění, že Barbarossa nakonec přijme širší a na Pražském dvoře pěstovaný výklad, že Vladislavova linie rodu se dědičně upevní na kamenném stolci v Praze.²⁰ Vladislavova celá politika se dostala do tak těsné závislosti na říši, že se z ní už nedokázal vymanit po celou dobu své vlády.²¹

Pro Vladislava a jeho rodovou větev se objevila nová hrozba a tou byl Oldřich. Neustále se pohyboval v Barbarossově blízkosti, bojoval proti Milánu a čekal na svoji chvíli. Tak Vladislavovi nezbylo nic jiného než o to více prokazovat císaři svou užitečnost. Kromě pomoci v Itálii vycházel Vladislav Barbarossovi vstříc i v Uhrách. Třebaže sám Vladislav nikdy Barbarossovi nesložil slib věrnosti a nepřijal od něj Čechy v léno, ukázalo se, do jak hluboké závislosti klesl. Přes všechny snahy, ale nedosáhl tak velké císařovy náklonnosti, kterou potřeboval pro svůj hlavní cíl, zajistit trůn synu Bedřichovi, jemuž někdy v 60. letech svěřil Olomoucko. Byl před těžkým rozhodnutím jak to učinit. Nakonec zvolil dosud neotřelý prostředek. Anž by se staral o názor císaře i velmožů, rezignoval koncem roku 1172 v Bedřichův prospěch. Učinil to v důvěře, že titul z roku 1158 zahrnuje princip synovského následnictví. Poradil ale nejspíše Bedřichovi aby neužíval hodnost krále, mohl by tak jít situaci. Přesto přišla císařova odpověď rychle. Barbarossa se tvářil, že byl obelstěn, trůn totiž slíbil Oldřichovi.²² Čeští předáci si však náhle vzpomněli na vězněného Soběslava, o něhož se dříve nikdo nestaral. Ten byl pro Bedřicha další hrozbou neboť byl nejstarším z obou synů Soběslava I. Císař si vyžádal Soběslavovu svobodu, ten se pak odebral k císaři, kde se setkal s Vladislavem a Bedřichem. V září 1173 pak zbavil Barbarossa Bedřicha trůnu a Čechy v léno odevzdal do rukou Oldřicha. Svého chráněnce na trůn císař jednoduše dosadil, aniž by se konala volba „Čechů“. Oldřich po té, rovněž bez

¹⁹ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 257-258.

²⁰ Tamtéž, s. 258.

²¹ FIALA Zdeněk, cit. dílo (1975), s. 20.

²² ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 258-264.

souhlasu velmožů, hned na místě postoupil lenní korouhev a odevzdal vládu v zemi svému staršímu bratru Soběslavovi II.

Zpátky do Čech se už zlomený Vladislav nevrátil, strávil zbytek života na statcích své choti v Durynsku. Karta se obrátila a trpký úděl vyhnanců čekal jeho děti. Dříve, než v osobě Přemysla Otakara I. dosáhla královská větev Vladislavců konečného úspěchu, zažil pražský trůn řadu zvratů.²³

²³ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 258.

2. Česká církev

Postavení církevních ústavů a duchovenstva v raném českém státě nebylo zdaleka tak samostatné jako tomu bylo v pozdějších letech. Naopak církev tu byla zcela v područí světské moci. Tento stav platil v této době po celé zemi. K této situaci přispěl i fakt, že země dlouho po přijetí křesťanství neměla vlastního biskupa a tak první základy její církevní organizace byly položeny světskou mocí. Ale ani po založení biskupství se církev nevymanila z tohoto světského područí.²⁴

Celá církev byla, jak už jsem napsal, ovládána mocí světskou, biskup, opati a správcové knížecích kostelů byli takřka jen knížecími zřízenci, správcové ostatních kostelů zřízenci svých vrchností. Biskup neměl skoro žádné slovo při dosazování kostelních správců a duchovních správců vůbec a vrchní moc papežské stolice nad českou církví se ve skutečnosti projevovala jen velmi zřídka a slabě.²⁵

Morální a organizační úroveň České zemské církve, působící pod dohledem a ochranou knížat, stoupala jen pozvolna. Pozice české církve se zrcadlila hlavně v osobnosti biskupa. Jeho sakrální roli nikdo nezpochybňoval, ale každý kostel nebo klášter byl závislý především na fundátorovi a jeho dědicích. Pražský biskup se uplatňoval v rámci panovníkova dvora a knížata na něj hleděla jako na lepšího z kaplanů. Vládnoucí Přemyslovec měl rozhodné slovo také při volbě biskupa. Druhou úlohu hrál ve struktuře přemyslovského státu olomoucký biskup. Pražský kníže olomouckého biskupa vždy podporoval a obvykle ho jmenoval ze svých kaplanů nebo pražských kanovníků. V českých zemích tedy zastínil všechny ostatní vliv panovníka. Vybíral si prověřené uchazeče z okruhu svých kaplanů nebo hodnostáře z klášterů a kapitul, nejlépe cizince, kteří na něm těsně záviseli.²⁶

V té době zaznamenáváme i problém celibátu s jehož dodržováním se potýkala celá západní církev. Teprve s nástupem reformy se celibát obnovoval. Pro církev to znamenalo i čistě praktickou otázku, neboť její majetek často mizel v nepatřičných rukách. Masově se kněžská manželství a konkubinát dlouho zdržovaly i v přemyslovských zemích. Sám biskup Daniel se hlásil k otci, který byl pražským kanovníkem i přesto, že církev jako velké zlo stíhala duchovní hodnosti kněžských synů. Kanovnické zásady se hrubě porušovaly na každém kroku. Nejenže církevní hodnosti zastávali laikové a uchazeči bez kněžského svěcení, ale dokonce se hovoří i o nevysvěcených, kteří se opovážili sloužit mše.²⁷

²⁴ KROFTA Kamil. 1946. *Dějiny Československé*. Praha: Sfinx. 917 stran. s. 28-30.

²⁵ Tamtéž s. 33.

²⁶ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 240 -241.

²⁷ Tamtéž s. 241-242.

Život v kléru v Čechách splýval se světem laiků a to v takové výši, že to přesahovalo hranici kterou církev obecně tolerovala. Závislost české církve na světské moci se promítala i v tom, že kněží a řeholníci netvořili žádnou vyčleněnou vrstvu a podléhali stejnému právu jako „svobodný lid“, náleželi tak před knížecí a hradské soudy.²⁸

Hlavní závislost kléru na světské moci byla však v otázce majetku. V 11. a z části ve 12. století to vypadalo tak, že na každém hradě stál kostel a při něm působil představený kněz se sborem dalších kněží. Kostel měl plná farní práva, archipresbyter měl však i rozsáhlé právní pravomoci ve vztahu k věřícím hradskeho obvodu. Stíhal církevně i trestně jejich hříchy, ale také těžké kriminální delikty. Nepodléhal však biskupovi, ale místnímu hradskému správci.²⁹ Tak kostely, tvořící jádro vznikající farní síně, byly též státním zařízením. Z podílu na státních důchodech žil kostel i jeho osazenstvo. Rovněž další kostely a kaple, které budoval panovník a časem velmoži, bývaly v duchu zakladatelských práv chápány jako „darované“ jí trvale, navždy patří, odmítalo české prostředí dlouho uznávat. Vlastník si nárokoval dispoziční vliv i na jmění a důchody „svého“ kostela, záviselo na něm dosazování kněží a kaplanů.³⁰

Z knížecího, později i velmožského majetku byly vybudovány hlavně kláštery a kapituly. Ty dostávaly vesnice i jednotlivé zemědělce, podíly na knížecích důchodech, nevolníky a služebné řemeslníky. Jak kostely a kaple, tak i kláštery a kapituly bývaly spíše než skutečným majitelem jen uživatelem půdy a „zapůjčených“ lidí. Vrchní dohled si zachovával kníže, hradští úředníci a světští zakladatelé. Právě ti poslední leckdy odevzdávali svým čerstvě zakládaným kostelům a klášterům statky, k nimž postrádali jasné vlastnické právo: doživotní dary, výsluhy, zcizenou zeměpanskou půdu. Jelikož tyto položky odevzdávali „své“ fundaci, rafinovaně si je do budoucna zajišťovali. Kostel nebo klášter jim doslova sloužil jako „kampelička“, do jejichž útrob měli neformální přístup. Např. když velmož Milhost chystal založení cisterciáckého kláštera, chtěl mnichy vybavit zbožím Mašřov, které získal jeho otec nejspíše jako výsluhu od knížete. Tak velmož odevzdával právě nejsnáze napadnutelný mašřovský statek, tím se bránil proti jeho zpětnému odnětí. Ojedinelé nebyly ani zásahy různých úředníků, kteří z církevního zboží vymáhali břemena a uvalovali pokuty a zátěže na místní lid. Tak se domácí tradice ocitaly v příkrém rozporu s normami římsko-kanonického práva, které se již na západě prosadily.³¹

²⁸ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 242.

²⁹ TŘEŠTÍK Dušan, SOMMER Petr. *Cesta ke křesťanské společnosti*, in: *Přemyslovci, Budování českého státu*. 2009. SOMMER Petr, TŘEŠTÍK Dušan, ŽEMLIČKA Josef, eds., Praha: NLN. 780 stran. ISBN 978-80-7106-352-0. s. 251.

³⁰ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 242.

³¹ Tamtéž s. 242-244.

Tím, že šlechta zakládala a stavěla sakrální stavby, ztrácely církevní orgány na výstavbu vliv a role biskupa se v tomto omezila na svěcení kostelů a kaplí. Pražské biskupství nemohlo svými omezenými prostředky ovlivňovat diecézní správu. Kníže či fundátor je vybavil jistými podíly ze zeměpanských důchodů, patrně desetinou příjmů z vybraných hradských okrsků. Výnos z církevního desátku, který náležel biskupům, byl závislý na blahovůli knížete a státní správy.³²

2.1. Problém vlastnických práv

Církevní zřízení do Čech pronikalo hlavně ze západu, spolu s ním k nám pronikaly i právní prvky. Jedním z nich byl systém vlastnictví kostelů. Šlo o zásadu germánského zvykového práva a i když tato zásada nebyla nikdy uznána církevně-římským právem a je v rozporu s právem kanovníckým, přesto se uplatňovala všude tam, kde žily germánské kmeny a národy, které přijaly křesťanství. Proti těmto zvyklostem se marně stavěla řada provinčních církevních sněmů a místních synod. Uplatnění této zásady bylo nakonec tak vžitě, že v pozdější době se jí někteří církevní právníci snažili ospravedlnit tím, že neodporuje zcela zásadám církevního práva. Však neblahé následky spojené s uplatňováním tohoto zvyku neustále nutily církev, aby jeho působnost omezila na co možná nejmenší míru.³³

Uplatňování této zásady bylo jistě zcela individuální a odvislé na konkrétním případě, ale přece jen základní rysy byly všude stejné, tedy, že: povrch náleží půdě a tedy všechno co se na této půdě postaví, je majetkem vlastníka pozemku (půdy). Aplikace této zásady na církevní stavby vypadala v praxi tak, že kostel a církevní budovy byly vlastníkem toho, jemuž patřila půda a s nimi všechno co ke kostelu patřilo a nebo mu bylo darováno tedy i : dary věřících, desátky, poplatky za duchovní úkony určené knězi. Tohle všechno se tak stávalo majetkem vlastníka půdy a ten s tím mohl volně disponovat. Celý kostel i s výtěžkem z tohoto majetku mohl majitel prodat jiné osobě. Tyto výnosy měli sloužit především k výživě kléru a udržování kostela, avšak přebytek, který se takto nevyužil, pobral majitel, který pak podle svého určoval kolik má kléru připadnout. Tak se kostel vlastně stával zdrojem příjmu laického dárce a tím předmětem hospodářských spekulací.³⁴

Praktický důsledek uplatňování této zásady byl pro církev dalekosáhlý a velmi neblahý. Vlastníci kostelů volně disponovali duchovními působícími při kostele a zcela

³² ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 244.

³³ POLC V. Jaroslav. 1999. *Česká církev v dějinách*. Praha: Akropolis. 390 stran. ISBN 80-85770-75-X. s. 33.

³⁴ Tamtéž s. 33-34.

volně je sami jmenovali a sesazovali. Duchovní pak byli zcela závislí na vlastníku kostela a museli se spokojit s nepatrnou částí výnosu. V případě, že byl kostel neobsazen, připadli všechny příjmy majiteli, proto tento stav byl mnohdy protahován po dlouhou dobu. Stejně si počínali králové a velmoži s biskupskými kostely, pak zvláště s těmi, které sami založili. Privlastnili si tak nejen právo na jejich majetek, ale také právo jmenovat biskupa. Dokonce příjmy kostela udělovali jiné osobě než té, která při něm působila, často laikům a tím docházelo k rozdělení práv duchovních a hmotných.³⁵

Byl-li jednou darován majetek církvi nebylo ho už možné použít jinak a proto byly podnikány kroky, aby nebyl dárce při tomto darování nijak omezován. Šlo o to aby například příbuzní nemohli na tento majetek uplatňovat nárok. To bylo vyřešeno v darovací listině formulací, že dar se dával Bohu, na jehož místě však byla správcem církev. Přesto ale stejně tak jako jinde byly ukládány na církevních statcích zemské roboty, majitelé si zadržovali pro sebe část církevních desátků a dávek za církevní úkony a poddaní církevních statků podléhali světskému soudnictví.³⁶

Podobně tomu bylo i s pozemkovými donacemi a fundacemi klášterů. Je třeba však říci, že tato nadání byla v této době pro církev existenční nutností, protože klerici bez nich nemohli vůbec existovat.³⁷ Proti těmto všeobecně rozšířeným zvyklostem začali energicky vystupovat od poloviny 11. století papežové spolu s jinými zastánci duchovní obnovy v církvi. Dochází tak k dlouhému boji o investituru a k postupnému vymaňování církve ze závislosti na laické moci uplatňováním zásad platného římsko-kanonického práva.³⁸

2.2. Organizace a struktura církve

Raný český stát 12. století byl budován jako pevně provázaný systém správních buněk tak zvané hradské organizace, jejímž centry byly významné správní hrady. Christianizace společnosti přicházela právě z těchto center, neboť panovník zaváděl křesťanství do společnosti shora, z vlastní vůle, a tomu podřizoval také model instituce, jež měla tento proces garantovat, totiž církev. Česká raně středověká církev byla chápána jako nástroj plně podřízený panovníkovi, takže její organizace kopírovala strukturu státu.³⁹

³⁵ POLC V. Jaroslav, cit. dílo (1999), s. 34.

³⁶ Tamtéž s. 42-43.

³⁷ FIALA Zdeněk. *Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. do poloviny 14. století. in: Sborník historický III.* 1955. Praha: NČAV . 198 stran. s. 75.

³⁸ POLC V. Jaroslav, cit. dílo (1999), s. 34.

³⁹ TŘEŠTÍK Dušan, SOMMER Petr. *Cesta ke křesťanské společnosti, Christianizace a společnost*, in: cit. dílo (2009), s. 267.

Základní řídicí jednotkou byla velká farnost, jejímž ústředím bylo centrální správní knížecí hradiště. První české kostely vznikaly právě na těchto správních střediscích a odtud i přicházelo budování státu Přemyslovců. Kněží byli zaměstnanci státu a bylo jim uloženo nejen bdít nad dodržováním křesťanského rituálu a christianizací společnosti, ale byla jim dána i konkrétní úloha ve státní správě. Arcikněží usídlení na centrálních hradištích u prvních kostelů a řídicí skupiny duchovenstva, které jim bylo podřízeno, byli vybaveni určitou soudní pravomocí. Územní farnosti však ještě do 13. století nebyly zcela vymezeny a územní vymezení vycházelo pouze ze vzdáleností jednotlivých částí kraje od oněch správních a církevních center.⁴⁰

Organizace státu ani církve nemohla být zajištěna pouze z centrálních hradů. Kraj byl proložen řadou sídlišť, jejichž správu musel zajišťovat někdo, kdo byl přítomen v těchto sídlištích. Takovou úlohu hrál například opat Sázavského kláštera. Řádový dům v Sázavě byl založen z vůle knížete a jako takový hrál roli centra podobného jednomu ze správních hradů. Navíc doplňoval výkonnou strukturu církve a zvyšoval účinnost celého jejího systému.⁴¹ Církevní správa u nás v 10. – 12. století byla spíše věcí iluzorní. Kněží byli věrnými služebníky feudálů a ty na ně také tak nahlíželi.⁴²

V Čechách ale už zdaleka nestály jen kostely na centrálních hradech, vytvářejících síť správy státu, ale od 11. století se začaly objevovat i mimo ně. V krajině, v níž vznikaly při klášterech a kapitulách, ale v níž také doprovázely laická sídliště a sídla světské i duchovní mobility. U většiny z nich se nacházely instituce fary, základního stavebního článku diecéze. Systém velkých farností s centry na správních hradech byl v průběhu 12. století stále více nahrazován skutečnými farami, správními okrsky zahrnující nanejvýše několik osad, aby bylo pro jednoho duchovního – faráře reálné zajišťovat v rámci svěřeného společenství skutečnou duchovní správu. To bylo mnohdy velkým problémem, protože jednou věcí bylo stanovení určité lokality jako fary, druhou bylo právě ono vymezení farnosti jako přesně definované územní a personální jednotky.⁴³

To vše charakterizovalo proces, v jehož rámci vznikala z české církve plně funkční instituce, s níž bylo třeba stále více počítat jako s významným společenským prvkem.⁴⁴

⁴⁰ TŘEŠTÍK Dušan, SOMMER Petr. *Cesta ke křesťanské společnosti, Christianizace a společnost*, in: cit. dílo (2009), s. 268.

⁴¹ Tamtéž s. 268.

⁴² FIALA Zdeněk, cit. dílo (1955), s. 74.

⁴³ SOMMER Petr. *Církev a společnost na konci 12. století, Druhá vlna christianizace české společnosti*, in: cit. dílo (2009), s. 398.

⁴⁴ Tamtéž s. 398.

2.3. Vztah církve a státu

Vztah mezi církví a státem je jednou z nejčastějších problematik, se kterými se můžeme ve společenských vědách setkat. Historickou metodou můžeme zachytit vývoj vztahu mezi církví a státem a současně vyličit ve všech vztazích k systému politickému, ekonomickému, náboženskému, právnímu a společenskému. Jistým vyvrcholením vědeckých snah a vědecké práce v tomto oboru by bylo filozofické vyličení a zhodnocení onoho grandiózního historického procesu, který nazýváme vztah mezi církví a státem.⁴⁵

Vztah církve a státu je předmětem i studia právního. Jde o to ukázat status a pozici církve a státu, vzájemné styky na poli právního života. Jde o charakteristiku jejich pravomocí, vytčení hranic právního panství církve a státu.⁴⁶

Stát i církev ve smyslu právním je organizovaný svaz lidí, stát na základě teritoriálním, církev na základě osobním. Organizace církve a státu nestojí však vedle sebe, ale obě organizace se prostupují navzájem.⁴⁷

Rozsah církevní moci odpovídal v posledních stoletích středověku také rozsahu církevního soudnictví, a poměr tohoto k soudnictví světskému je zvláště výmluvným obrazem poměru mezi církví a státem té doby. Ve středověku má církevní soudnictví rozhodnou převahu nad světským. V sídle každého biskupství byl zřízen soud. Vedle soudců tu byla zaměstnána celá řada pomocných úředníků, notářů, písařů, exekutorů a právních zástupců. Biskupský soud tvořil převážně první instanci pro všechny rozpře civilní i trestní, o nichž rozhodovala církev. Pokud se týče trestního oboru, o deliktech církevních rozhodovala výhradně církev. Ale církev soudila ve skutečnosti i všechny jiné zločiny. Církev měla svoje zvláštní tresty, z nichž jsou neznámější klatba a interdikt, vedle toho existovaly ovšem i zvláštní tresty pro církevní úředníky. Vykonavatelem církevních nařízení byl pak stát.⁴⁸

Poměr mezi státem a církví ve středověku spočívá na takzvaném principu hierokratickém, nebo jak se častěji říká, teokratickém. Hierokracií rozumíme vládu duchovenstva a říkáme-li, že tento princip ovládal středověký poměr mezi státem a církví, chceme říci, že stát byl v takovém poměru k církvi, jaký odpovídal názorům vládních církevních kruhů. A tyto názory vrcholily v požadavku, aby stát, který sledoval pouze

⁴⁵ LAMPATER Michal. 1993. *Vztah církve a státu*. Brno: Masarykova univerzita – právnická fakulta. ISBN 80-210-0693-5. 42 stran. s. 3.

⁴⁶ Tamtéž s. 4.

⁴⁷ HOBZA Antonín. 1919. *Poměr mezi státem a církví, jeho vývoj a přítomný stav*. Praha: Bursík Kohout. 157 stran. s. 11.

⁴⁸ POLC V. Jaroslav, cit. dílo (1999), s. 39.

podřízené světské cíle, byl poslušný příkazům církve, jež sledovala cíle vyšší, nadpřirozené.⁴⁹

2.4. Vztah hospodářský

Hospodářským zdrojem mohla být starému českému státu jen oblast soukromého panování Přemyslovského rodu. Podkladem tu byly vlastní knížecí domény s lidmi, kteří na nich sídlili a vše, co na těchto doménách a z nich postupně vzniklo. To byly jednak knížecí fundace a jednak knížecí výsluhy.⁵⁰

Kdybychom měli blíže přiblížit pojem svazku užší anebo bezprostřední přímé závislosti knížecí, u nás *in concerto* přemyslovské, musíme si uvědomit, co všechno tento svazek tvořilo. Hlavní složkou tohoto svazku přímé závislosti knížecí byly knížecí domény. To byly hrady a dvorce s nevolníky, knížecí půda s usedlostmi a pustiny uvnitř země i v pohraničí, doposud nikým neobsazené. Významnou složkou tohoto svazku přímé závislosti byly ozbrojené přemyslovské družiny. Dále složka, která za některých knížat hrála i značnou úlohu politickou, byly masy nebohatých svobodných lidí. Ty žily na svých dědičných statcích s nečetným služebnictvem a protože neměli jiného pána byly v přímé ochraně knížat a platily tribut. Jinou složkou byly pak porůznu roztroušené výsluhové statky. A konečně od doby, kdy české kmeny přijaly křesťanství, stále stoupal v tomto svazku hospodářský i politický význam složky zatím nejmladší, již byly knížecí zbožné fundace se všemi svými vydržovacími prostředky, zejména pak fundace klášterní. Organizačním jádrem českého státního života je v 10.-12. století svazek přímé přemyslovské závislosti.⁵¹

Do 12. století spadá také dotvoření „druhé generace“ české aristokracie. Zvláště správci důležitých hradů a potomci dvorských úředníků se již nechtěli spokojit s nejistou přízní knížete, na níž záviselo nerušené držení zboží, a toužili se trvale, tj. pomocí právního aktu, zmocnit plného vlastnictví půdy. Využili rozháraných poměrů v 2. polovině 12. století, kdy zemi oslabovaly nelítostné boje mezi kandidáty přemyslovského trůnu, a roku 1189 prosadili dědičnou držbu lén. Předáci nabyli tak ekonomicky nezávislého postavení a

⁴⁹ POLC V. Jaroslav, cit. dílo (1999), s. 41.

⁵⁰ VANĚČEK Václav. 1937. *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.-15. sto.) část II. (Zakladatelská práva.-Pozemková vrchnost.-Imunita.)*. Praha: Čsl. národní rada badatelská. 128 stran. s. 20.

⁵¹ VANĚČEK Václav, cit. dílo (1937), s. 24-25.

otevřeli si cestu k vytvoření příštích šlechtických panství, určujících pozemkovou mapu středověkých Čech.⁵²

Církevní majetky byly „rezervou“ pro válečnické vládce, stávaly se oblíbeným terčem procházejících vojsk jak cizích tak i domácích. Církev přirozeně odsuzovala barbarské projevy světské moci, ale docilovala postupně – v návaznosti na celkovém právním růstu vyspělost země – přijímání náročnějších etických a vlastnických konvencí.⁵³

Situace českých duchovních ústavů měla od počátku významný rys individuálnosti jednotlivých případů. Byly ústavy, které nikdy nedospěly k plnému oddělení svých vydržovacích prostředků od majetku fundátora a byly jiné, které se velmi záhy osamostatnily a své statky sjednotily.⁵⁴

2.5. Církevní stavby a kultura

V těsné souvislosti s tehdejšími životem církve se rozvinula v našich zemích i kultura. Starší církevní stavby u nás ukazují, že na začátku na naše stavební umění měla vliv hlavně západní architektura, především německá. Malířství se u nás rozvinulo hlavně nástěnnými kostelními malbami, ale i malířskou výzdobou vzácných rukopisů, které vznikly v českém prostředí. Všechno toto románské umění, které v té době vznikalo na českém území postrádalo český ráz a byl na něm znát vliv, který přicházel hlavně ze západních zemí Bavorska a Saska. S tímto vlivem do našich zemí přicházela i vyšší vzdělanost českého duchovenstva a s ním i snaha o povznesení církevního života vymaněním církve z tíživé závislosti na světské moci.⁵⁵

Církev vede i k vyšší kultuře, její školy jsou prameny západní vzdělanosti.

Ve 12. století rozvinula církev velikou stavební činnost, z níž se uchovaly četné památky románského slohu. Prozrazují vliv bavorský, později saský, porýnský a italský.⁵⁶

Devótní vztah k Božské a světské autoritě vyjadřuje v českém románském umění především architektura. Kostely sestupovaly z uzavřených hradišť do kraje, již svým tvarem

⁵² SPUNAR Pavel. 1987. *Kultura Českého středověku*. Praha: Odeon. 558 stran. ISBN 01-507-87. s. 102.

⁵³ BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Naďa. *Mosty mezi epochami: Základy vrcholného středověku*, in: BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Naďa. 2000. *Velké dějiny zemí koruny české sv. II. 1197-1250*. Praha: Paseka. 582 stran. ISBN 80-7185-273-2. s. 128.

⁵⁴ VANĚČEK Václav, cit. dílo (1937), s. 66.

⁵⁵ KROFTA Kamil, cit. dílo (1946), s. 38-39.

⁵⁶ HREJSA Ferdinand. 1947. *Dějiny křesťanství v Československu I. Doba předhusitská*. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká. 322 stran. s. 72-73.

hlásaly moc církve a státu. Geneticky souvisely všechny české stavební typy s vývojem západoevropského umění.⁵⁷

Všechny domácí stavby vznikající v 11. století však nepřekročily nikde dobrou řemeslnou úroveň. Byly dovedně zpracovány, ale neodvažovaly se vlastních nových nápadů. Chybělo zázemí i zkušenosti, nebyla ochota riskovat. Mnoho nezměnilo ani následující století, i když v záplavě impulsů, zprostředkovaných převážně premonstráty a cisterciáky, se zablesklo i vlastními představami. Netíhly však k experimentům s tvary, ale směřovaly spíše k překvapivým kombinacím, k výběru a novému skloubení prvků.⁵⁸

2.5.1. Kaple a kostely

Tempo výstavby kaplí a venkovských kostelů zesílilo ve 12. století natolik, že vázalo značnou část energetických aktivit společnosti. Naprosto převažujícím stavebním typem se stal nevelký jednodlný kostel v čele s mohutnou věží. Výzdoba kostelů byla obvykle s nenáročnou kamenickou výzdobou vstupního portálu a jen zřídka přesahovala běžný průměr. Západní část lodi pak bývala většinou ukončena arkádovitou tribunou nesenou sloupy. Přítomnost tribuny bývala ještě nedávno považována za bezpečný doklad velmožského původu takového kostela. Z tribuny „svého“ kostela měl jeho šlechtický vlastník shlížet na probíhající bohoslužby.⁵⁹

Dalším, ovšem mnohem skromnějším typem, jsou kostely okrouhlého půdorysu zvaného podle svého tvaru rotundy. Nejprve se objevily v areálech hradů a podhradí, v dalších fázích spíše ojediněle pronikly na venkov a přežívaly tam hluboko do 13. století. Sílicí majetkové pozice nové „pozemkové“ šlechty, úzce provázané s její stavební aktivitou, nezůstaly bez odezvy ani v kostelních zasvěceních. Starší vlnu patrocií, jako Kliment, P. Marie, Vít a podobně, střídali světci oblíbení ve šlechtickém prostředí, hlavně světci-rytíři a bojovníci jako sv. Jiří, Martin či archanděl Michael.⁶⁰

Kostel se stával nedílnou součástí života vesnické komunity i celé přilehlé farnosti. Sám jeho původní zakladatel a „majitel“ se postupně měnil v patronátního pána. Řízení a správa

⁵⁷ SPUNAR Pavel. 1987. *Kultura Českého středověku*. Praha: Odeon. 558 stran. ISBN 01-507-87. s. 104.

⁵⁸ Tamtéž s. 108.

⁵⁹ Dnes se odborníci vyjadřují opatrněji a počítají i s dalšími možnostmi, jak se tribuna mohla uplatnit. Srov. ŽEMLIČKA Josef. *Venkovské románské kostely*, in: cit. dílo (2009), s. 271.

⁶⁰ ŽEMLIČKA Josef. *Venkovské románské kostely*, in: cit. dílo (2009), s. 271.

kostela více přejímala do svých rukou konstituovaná diecézní správa v čele s biskupem a jeho úředníky.⁶¹

2.5.2. Kláštery

Jinou úlohu hrály však kláštery. Od 10. století do čtyřicátých let 12. století šlo výlučně o benediktinské kláštery. První mužský benediktinský klášter založili v letech 992-993 v Břevnově u Prahy biskup Vojtěch a kníže Boleslav II. Při vzniku a rozvoji českých klášterů hrála po celou dobu své existence velmi důležitou roli dynastie Přemyslovců.⁶²

Ve čtyřicátých letech 12. století se na českém území objevily nové řády, premonstráti a cisterciáci. V roce 1142 byl založen v Sedlci u Kutné Hory první cisterciácký klášter. Do konce 13. století postupně vznikala řada nových významných opatství tohoto řádu, která se stala centry velkých hospodářských domén a hrála významnou roli v politickém a kulturním životě země. Téměř ve stejném období založili první konvent premonstráti v letech 1143/4 v Praze na Strahově. Oba řády se razantně rozvíjely především díky přemyslovské přízni. Spektrum nových řádů se ovšem ve 12. století rozšířilo mnohem výrazněji. Mimořádnou novinkou v řeholním světě 13. století představovali mendikanti, jež se usazovali v nově zakládaných městech, aby zde mohli působit mezi laickým obyvatelstvem. Mezi nejvýznamnější z nich patří minorité a dominikáni.⁶³

Zatímco však do roku 1140 vzniklo v českých zemích celkem jedenáct klášterů, z nichž převážnou část založili Přemyslovci, ve druhé polovině 12. století přibýlo dalších dvacet tři ústavů, z nichž jen sedm souviselo s vládnoucí dynastií.⁶⁴

Kláštery zakládané přemyslovskými knížaty žily dlouho v nejužším vztahu k přemyslovským doménám a jejich správě. Tyto kláštery byly v područí hradských úředníků. Zakladatelský vztah uvádí přemyslovské kláštery zároveň do svazku přímé přemyslovské závislosti, z něhož roste státní moc Přemyslovců. Zakladatelská práva splývají tu zevně se státní mocí, která se teprve organizuje. Ještě po celé 12. století a hluboko do 13. století souvisí přemyslovské kláštery i po stránce ryze hospodářské se statky knížecími, popř. královskými. Zejména zde disponují knížata a knížecí úředníci volně a přímo s lidmi a v případě potřeby sahají neomezeně i na důchody a církevní statky. Vyrážovací prostředky knížecích klášterů jsou postihovány všemi běžnými břemeny svazku přímé knížecí

⁶¹ ŽEMLIČKA Josef. *Venkovské románské kostely*, in: cit. dílo (2009), s. 270-271.

⁶² SOMMER Petr. *Nejstarší kláštery Čech a Moravy*, in: cit. dílo (2009), s. 254.

⁶³ Tamtéž s. 256-257.

⁶⁴ SPUNAR Pavel. 1987. *Kultura Českého středověku*. Praha: Odeon. 558 stran. ISBN 01-507-87. s. 103.

závislosti.⁶⁵ Za těchto poměrů je první snahou církve docílit oddělení klášterů od knížecího hospodářství. Tato snaha má za následek počátek takzvané hospodářské imunity královských klášterů. V následujícím 13. a 14. století dostávají královské kláštery řadu individuálních výsad hospodářské povahy, jež se dotýkají jak sféry zakladatelských práv, tak jiných břemen. Ale můžeme dnes říci, že i přes tyto velmi rozsáhlé hospodářské výsady, se žádný ústav úplně neodloučil od svých královských zakladatelů a někde zůstalo z původních zvyklostí velmi mnoho ještě do 15. století.⁶⁶

Stavebně kláštery od samotného začátku představovaly specifické komplexy budované v rámci schématu, které se vyvinulo v benediktinském řádu. Osou každého z nich byl chrám, u jehož jižního nebo severního boku vznikla klauzura. V organismu kláštera se nacházela řada dalších staveb, zejména prelatura, noviciát, nemocnice, další sakrální stavby, hospodářské a výrobní objekty a podobně. Na areály klášterů se však můžeme podívat i z jiného hlediska. Byly především budovány a osídlovány s cílem vytvářet autonomní jednotky, jež v souladu s řeholí svatého Benedikta představovaly dokonalé a racionální „Boží dílny“. V nich mělo vše promyšlené místo a to umožňovalo, aby každý klášter plnil svůj základní úkol, kterým byla bohoslužba, a přitom jeho jednotlivé „provozy“ produkovaly široké spektrum materiálních výrobků, od potravin až po bohatě zdobené rukopisy. Poté co se ve středověkém světě objevila města, se koncept klášterů mění. Kláštery městských úřadů se do složité struktury městské společnosti zařadily nejen nově definovaným posláním, kolidujícím mnohdy s úkoly farního kléru, ale i s novou koncepcí ekonomiky, rovněž zakotvenou ve funkci městské středověké společnosti.⁶⁷

Protože všeobecně ve středověku převládal spíše stav nouze, byly církevní panství i kláštery samotné svými „patrony“ neustále hospodářsky využívány, a občas přímo pustošeny.⁶⁸

Pokud jde o obsazování opatů českých klášterů, musíme konstatovat naprostý nedostatek zpráv o opatských volbách. Je nanejvýš jisté, že v kláštorech založených panovníky byla do konce 12. století zcela rozhodující vůle zakládajícího knížete. Jak se však ukazuje do poloviny 14. století nemáme žádné zprávy o zásahu papežské kurie do opatských voleb. Neznáme ani žádné stížnosti nebo odvolání se ke kurii, takže by se mohlo zdát, že

⁶⁵ K níž patřilo placení daní, podílení se na robotě a podřízení se světskému soudu.

⁶⁶ VANĚČEK Václav, cit. dílo (1937), s. 62-65.

⁶⁷ SOMMER Petr, cit. dílo (2009), s. 257.

⁶⁸ BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Naďa. *Mosty mezi epochami: Základy vrcholného středověku*, in: cit. dílo (2000), s. 128.

kláštery měly v této oblasti značnou volnost. Ale pro nedostatek pramenů k této otázce se o tom můžeme jen domnívat.⁶⁹

⁶⁹ FIALA Zdeněk, cit. dílo (1955), s. 68.

3. Český stát

3.1. Symboly panovnické moci

Od počátků organizované lidské společnosti si náčelníci, vládci nebo vůdcové rozmanitých stupňů přivlastňovali znaky, odznaky nadřazeného postavení. Bývaly to různé honosné zbraně, čelenky, které se postupně stávaly vázanými k hodnosti nebo úřadu. Stejná situace byla i v přemyslovských Čechách. Kromě trůnu, na němž sedávala knížata „Čechů“, se k jejich trvalým a výrazným atributům přiřadilo kopí s praporcem. To se v průběhu 12. století změnilo na tak zvané Svatováclavské kopí, které se nosilo do bitev a zastávalo jistou roli při tvorbě svatováclavské ideologie. K tomu patřil i splývavý knížecí plášť.⁷⁰

Nejvýznamnějším symbolem byla však pokrývka hlavy. Nejdříve možná jakási kápi z kožešiny dravce. Je známo, že sám papež udělil knížeti Svytýhnevovi II. právo nosit mitru, což využíval Vratislav II. ještě před tím, než se stal králem. Až však na konci 12. století se začala k ústředním symbolům panovnické moci trvale řadit královská koruna.⁷¹

Koruna přemyslovských králů začala platit za nejzřetelnější výraz jejich moci. Ve vladařské symbolice si koruna udržela primát i za Lucemburků. Novou skvostnou korunu nechal zhotovit Karel IV. Nic nesusvědčí o její duchovní roli v životě království lépe, nežli že se označení „koruna“ symbolicky vztáhlo na celý soubor zemí podléhajících moci českého krále.⁷²

3.2. Volba českých knížat

Po celá staletí až do roku 1306 nebyl popírán nárok dědiců bájného Přemysla Oráče na panování v Čechách. Aby však se kníže mohl stát skutečným vládcem všech „Čechů“, aby o jeho legitimní autoritě nemohlo být pochyb, musel úspěšně projít volbou „všech Čechů“ a usednout na kamenný trůn stojící od nepaměti uprostřed hradu Prahy.⁷³

Pro současníky byl nastolovací rituál takovou samozřejmostí, že kronikáři ani letopisci necítili potřebu o něm něco vykládat. Takže o jeho podrobnostech se můžeme dozvědět jen z kusých informací. Ceremonie probíhala podle zaběhnutého scénáře a vše muselo být už předem dané. Knížecí volba nebyla volbou jak ji známe dnes, ale bylo to formální uznání toho z rodu knížat na němž se velmoži, hodnostáři „přední Čechové“ dříve

⁷⁰ ŽEMLIČKA Josef. *Symboly panovnické moci*, in: cit. dílo (2009), s. 287.

⁷¹ Tamtéž s. 287-288.

⁷² Tamtéž s. 289.

⁷³ Praha byla až do 12. století především Pražský hrad. Srov. ŽEMLIČKA Josef, *Volba a nastolování českých knížat*, in: cit. dílo (2009), s. 290.

domluvili. Nerozhodovalo se hlasováním, ale hlavní slovo měla autorita a váha jednotlivých uchazečů. Od přelomu 11. a 12. století to nebýval vždy starší z rodu, jak by žádalo „právo Čechů“, ale ke slovu se dostávaly intriky, násilí, zájmy velmožů či peníze slibované císařům.⁷⁴

Po pohřbu „starého“ knížete býval jeho nástupce v doprovodu vážené osoby, obvykle biskupa. V jeho doprovodu pak kráčet k trůnícímu stolci. Pak podle „řádu země“ usedl „vyvolený“ na trůn a průvodce, jakýsi ceremoniář ho označil přítomným „Čechům“ a chválil jeho moudrost a dával mu rady, jak se má chovat až usedne na trůn. „Všichni Čechové“ pak navrženou volbu schválili voláním „krleš“ (*Kyrie eleison*). Tím nastolení vyvrcholilo a lid měl nového vládce.⁷⁵

Hlavní roli v této volbě hrála právě Praha, zde se všechny boje rozhodovaly. Mohlo by se pak zdát, že stačilo jen dobýt hrad Praha. Třeba jen s malou skupinou stoupenců a přátel se pak dal nastolit někdo z rodu Přemyslovců a usednul na kamenný trůn. Přešla by pak na něj magická síla kamene a měnil se v panovníka Čechů. Tato situace se změnila až korunovací ve 13. století. Ta učinila z pomazané osoby napůl posvátnou osobu a starý kamenný trůn, po věky symbolizující vládu nad Čechami, ztratil svoji důležitost. Možná to způsobili sami Přemyslovci, náhle neradi vzpomínající na své málo křesťanské spojení s jakýmsi balvanem.⁷⁶

⁷⁴ ŽEMLIČKA Josef, *Volba a nastolování českých knížat*, in: cit. dílo (2009), s. 290.

⁷⁵ Tamtéž s. 290-291.

⁷⁶ Tamtéž s. 291.

4. Přemysl Otakar I. - Období před nástupem vlády

4.1. Dlouhá cesta ke královské koruně

Jak už jsem napsal, místo ani čas narození knížete a později krále Přemysla Otakara I., není známé. Můžeme se v tomto opřít jen o nepřímé důkazy a o moderní výzkum královských ostatků. Z toho můžeme usuzovat, že vládce na svět přišel nejspíše v letech 1165-1167. Pokud víme, byl čtvrtým synem Vladislava II. krále českého, avšak prvním, jenž mohl být uvítán jako skutečný kralevic.⁷⁷

Přemysl byl vychováván v kruhu početné rodiny a tak neměl zprvu valných nadějí na samotné panování. Před ním byli nevlastní a mnohem starší Přemyslovi sourozenci, synové Vladislava II. a Gertrudy Babenberské. Byl to ctižádostivý, ale málo pružný Bedřich, prehlivý Svatopluk a konečně smířlivý Vojtěch, ten ovšem z nástupnických plánů vypadl. Vojtěch se věnoval církevní kariéře a v roce 1168 byl zvolen biskupem v Salcburku. V klášterním ústraní, zpočátku v Doksanech, později u svatého Jiří na Pražském hradě, trávil život jejich sestra Anežka. Vladislav roku 1150 ovdověl a později pojal za choť Juditu z rodu Durynských lantkrabat. Z tohoto sňatku vzešli další z potomků a to Přemysl, Vladislav a nejmladší Richsa.⁷⁸

Po celou dobu své vlády Vladislav bedlivě střežil ostatní Přemyslovce, zatlačoval je do pozadí a ty nejvzpornější trestal. A nezastřeně chystal nástupnictví svého prvorozeného syna Bedřicha. Měl proto dobré důvody, stále ještě trvalo podvědomí, že všichni dospělí a fyzicky i duševně způsobilí potomci legendárního Přemysla mají stejná dědická práva, českým knížetem potom má být nejstarší z rodu. Patřili mezi ně i moravská údělná knížata, dosti početná a svárlivá. Avšak moravští údělníci zatím nehrozili, mnohem větší nebezpečí představovali synové Soběslava I. Byli to bratři Soběslav, Oldřich, Václav a nejstarší Vladislav, kdysi už zvolený českým knížetem. Tyto větve panujícího rodu léta zápasily o pražský stolec. Všem těmto Přemyslovcům dal Vladislav II. po svém ustanovení pocítit svou moc.⁷⁹

Jak už jsem se zmínil v první kapitole, Vladislav II. aby předešel všem neúspěchům v otázkách nástupnictví obešel stará „práva“ šlechty i Barbarossu a postavil je před hotovou věc. Koncem roku 1172 rezignoval ve prospěch syna Břetislava. Vedlejší větve včetně synů Soběslava I. tím z nástupnictví vyloučil. Spoléhal na to, že se šlechta s tímto opatřením časem smíří a císař nebude klást překážky. Šlechta se prozatím zdržela reakce, ale způsob

⁷⁷ ŽEMLIČKA Josef cit. dílo (1990), s. 33.

⁷⁸ Tamtéž s. 33.

⁷⁹ Tamtéž s. 33-34.

jakým byl Bedřich nastolen se jich dotkl. Předákům by vyhovoval spíše kandidát, který by jim mohl být zavázaný za podíl, který by měli na jeho zvolení. Bedřicha vzali na vědomí, ale po delším čase si vzpomněli znovu na potomka Soběslava I. Oldřicha, jenž trávil léta ve vyhnanství. Této situace využil Fridrich Barbarossa, který chtěl ukázat svou moc a posílit svůj vliv v Čechách. Z této situace vytěžil nejvíce právě Fridrich, neboť obě bojující strany se uchýlovaly k Barbarossovi jako k vrchní autoritě v českých záležitostech. Verdikt císař vyslovil v září 1173 v Hermsdorfu a ten zněl: jelikož Bedřich došel své důstojnosti bez souhlasu „Čechů“ i bez císařského schválení, byl vlády zbaven. Aniž by ale Barbarossa žádal shromáždění „Čechů“ jehož práva hájil o vyjádření, vsadil ze své moci na uprázdněný stolec Oldřicha a udělil mu Čechy v léno.⁸⁰ Šlechtový kníže ale okamžitě rezignoval ve prospěch staršího bratra Soběslava. Tento šlechtový Oldřichův čin ovšem zase přinesl užitek jen císaři. Udělení léna Oldřichovi bylo odměnou za jeho dvacetileté věrné služby. Soběslavovi nebyl císař nijak zavázán, naopak Soběslav mu byl vděčen za svobodu. Snad i proto se Soběslav musel spokojit s tím, co mu císař poskytl. Tak na trůn neusedl jako král, ale „pouze“ jako kníže Soběslav II.⁸¹

4.1.1. Soběslav II.

Soběslav II. byl prvním českým knížetem, který vůbec neprošel domácím volebním shromážděním.⁸²

Podle dochovaných svědectví patřil Soběslav II. k vladařsky nadaným panovníkům. Avšak dosazení císařem a způsob vlády mu odcizil domácí předáky. Ale ani k císaři nepřilnul a nestal se nástrojem jeho vůle. Neúčastnil se ani žádného z Barbarossových dvorských sjezdů. Dokonce císaře popudil dvěma vpády do Rakous, kde plenil a bral zajatce. Ničení kostelů na území nepřítele Soběslavovi dokonce vyneslo papežskou klatbu.⁸³

Nástup Soběslava II. znamenal krátkou a dočasnou prohru Vladislavců. Otřesený Vladislav už delší dobu nemocný se do Čech už nevrátil a zemřel v lednu 1174 na durynských statcích své ženy. Soběslav pak svolil, aby jeho pozůstatky byly uloženy v premonstránském Strahově. Královna Judita svého manžela přežila, ale datum její smrti přesně neznáme. Blíže neznáme ani osudy nezletilých Vladislavových synů, Přemysla a Vladislava. Můžeme předpokládat, že pobývali u matky, na jejím durynském statku a

⁸⁰ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 38-41.

⁸¹ NOVOTNÝ Václav. 1913. *České dějiny I. 2*. Praha: nakladatelství Jana Laichtera. 1214 stran. s. 1005-1006.

⁸² FIALA Zdeněk, cit. dílo (1975), s. 21.

⁸³ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 313-314.

později asi také na dvoře příbuzných Wettinů v Míšni. Po smrti Judity nejspíše převzal výchovu nevlastních bratrů mnohem starší Bedřich. Není to však zcela jisté a o letech dětství a zrání Přemysla prameny mlčí.⁸⁴

Soběslav II. přezdívaný „selský kníže“, jak už přezdívka napovídá, byl kníže spíše sedláků než šlechty. Šlechty se obával i na válečných výpravách, obklopen velmoži na koních, necítil se bezpečně, nebyl-li nablízku prostý svobodný lid. A šlechta dobře vytyšila směr jeho politického tažení. I útrapy dlouholetého žaláře na Přimdě byly tak značné, že nemohl zapomenout na jejich původce. Tak nechal svého dlouholetého přísného žalárníka kastelána Konráda Šturmu popravit. Byl to čin, který i když celkem smířlivý Soběslav, nedokázal potlačit. Aby však zapudil hned na začátku své vlády špatný dojem, Soběslav v rezném rouše a bos, podrobil se veřejnému pokání. Tím se usmířil s církví, avšak u šlechticů pozbyl sympatií, neboť na rytíři byl žádán spíše hrdý vzdor, než mnišská askeze.⁸⁵

Soběslavova vláda netrvala dlouho. Svému bratru Oldřichovi se odvděčil tím, že mu přenechal Olomoucko, posléze ho ovšem nechal uvěznit. V žaláři také Oldřich později zemřel. Mezitím se na scéně objevil Bedřich, který nezahálel a začal usilovat o císařovu přízeň. Jeho snažení vyvrcholilo roku 1178, kdy mu císař udělil Čechy v léno. Opět se na volbě nepodíleli čeští předáci. Bedřich po delším vyčkávání vpadl do Čech. Soběslav byl nucen ustoupit a Bedřich dorazil až do Prahy, kde obsadil Pražský hrad. Po té se odebral do Würzburgu k císaři. Toho využil Soběslav a chystal se Prahu přepadnout. Bedřich byl však včas varován a vrátil se od západu zpět ku Praze. Obě vojska se střetla koncem ledna 1179 u Loděnice poblíž Berouna. Zde Bedřich utřil krvavou porážku, stáhl se a setkal se se spojencem Konrádem Otou, kterého požádal o pomoc. Společně na Soběslava udeřili znovu a tento úder už vyčerpané Soběslavovo vojsko neodrazilo. Soběslav se stáhl a v roce 1180 zemřel kdesi v cizině.⁸⁶

4.1.2. Bedřich

Jak je napsáno v Dalimilově kronice: „*Bedřich, hanobí české mravy, ten je k Němcům shovívavý a přeje jim stále více.*“⁸⁷ Nelze však naopak říci, že by císař byl knížeti Bedřichovi nějak výjimečně nakloněn. Jeho styl vlády nebyl zcela přímý a mnohdy se zdálo, že svou roli nezvládá. Možná proto spolu s ním vládla i jeho choť Alžběta. Avšak právě

⁸⁴ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 42.

⁸⁵ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1012-1013.

⁸⁶ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 314-315.

⁸⁷ *Kronika tak řečeného Dalimila*. 1977. Praha: Svoboda. 240 stran, s. 130.

účast jeho ženy na vládě jemu samotnému na prestiži nepřidala.⁸⁸ Hned po upevnění Bedřichova panství se snažil uplatňovat nárok na olomoucký úděl Konrád Ota, což však Bedřich nechtěl dopustit. Odráží to i fakt, že roku 1179 se objevil Bedřichův nevlastní bratr Přemysl zvaný markrabě moravský.⁸⁹ A jak dále uvádí Dalimilova kronika: „*Zemané ho za hranice vyprovodí a zvolí si Kunráta.*“⁹⁰ V létě 1182 tak vypukla vzpoura české šlechty a kníže Břetislav byl vypuzen z Čech. Povstalci si zvolili pražským vládcem knížete Konráda Otu II. Ten přitáhl s vojskem a po delším obléhání dobyl Prahu a zmocnil se tak celé země.⁹¹ Bedřich po té uprchl k Barbarossovi, kde žaloval na zrádné předáky i Konráda Otu. Nejspíše barvitě vylíčil, jak vážně jsou ohroženy dobré vztahy Čech ke Štaufům. Lepší záminku ke vměšování do poměrů Čech by císař stěží nalezl. Císař si byl vědom objektivní síly přemyslovského státu, kterému ani rozlohou ani soudržností se nemohl vyrovnat žádný politický územní celek v Německu. Proto sporné strany předvolal před svůj soud, po jistém váhání se nevzepřeli ani vůdcové odboje. Koncem léta 1182 došlo v Řezně k nezvyklé podívané.⁹² Jak píše kronikář Jarloch: „*chtěje je zastrašit, dal přinést mnoho seker, jako by je chtěl dát popravit. Tu se mu vrhli k nohám, prosili o milost a změnivše nutnost za vůli, přijali Fridricha (Bedřicha) za pána a vévodu a vrátili se s ním do Prahy, považující za veliký zisk spolu s Konrádem, že nebyli potrestáni pro zločin urážky majestátu. Tak moudrý císař moudře potlačil spiknutí odbojníků a Fridrichovi vrátil Čechy, Konrádovi pak poručil, aby se spokojil s Moravou.*“⁹³ Nikdo císaři neodporoval a nikdo se nebránil, rozsudek byl dvojsmyslný a obě znesvářené strany potěšil i zarmoutil. Barbarossa donutil povstalce, aby znovu přijali Bedřicha, Konrád se měl spokojit s Moravou. Rozhodčí výrok z Řezna bývá obvykle chápán jako počátek změněných státoprávních vztahů Čech a Moravy. Teprve po několika letech Přemyslovci Moravu opět začlenili k Čechám.⁹⁴ Stejně jako nedovedl Bedřich získat šlechtu, nezavděčil se ani duchovenstvu.

⁸⁸ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1054.

⁸⁹ MĚŘÍNSKÝ Zdeněk. *Morava součástí přemyslovského státu*, in: cit. dílo (2009), s. 238.

⁹⁰ *Kronika tak řečeného Dalimila*, cit. dílo (1977), s. 130.

⁹¹ ČAPKA František. 2010. *Dějiny země koruny České v datech*, Praha: Libri. 1055 stran. ISBN 978-7277-469-2 s.

⁹²

⁹² ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 317-318.

⁹³ *Letopis Vincenciův a Jarlochův*. 1957. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. 290 stran. s. 135.

⁹⁴ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 318.

5. Počátky církevní reformy v Čechách

Církev byla v této době jedinou vzdělanou a kulturní institucí, která byla sto bojovat za širší chápání svobody. V tomto je také smysl obrovského zápasu obou mocností. Vyvinul se z hnutí pro reformu církve, jehož zdrojem bylo nejprve čistě řeholní, klášterní uvědomění. Toto hnutí brzy proniklo do všech oblastí nábožensko-mravního života a bylo zaměřeno nejen na jednotlivé změny, ale jeho cílem byl zásadně nový postoj k náboženským, politickým a kulturním otázkám. Naléhalo na to, aby byl nově určen vztah státu a církve a aby oběma nejvyšším mocnostem bylo dáno místo, které jim náleží. Ve svých účincích nezůstalo toto hnutí omezeno na spor mezi státem a církví, nýbrž zasáhlo veškerý duchovní život tím, že všude vedlo k novým, diferencovaným formám.⁹⁵

I když nadnárodní ráz církve umožňoval příchod většího množství osob z německých zemí, nelze s nimi spojovat reformní přelom. Změnu přineslo rozhodnutí některých Přemyslovců dát vychovat mladší syny kněžským způsobem. Ti se pak stali horlivými mnichy (Vojtěch) nebo obhájci knížecích ambicí pražského biskupství (Jindřich Břetislav).⁹⁶

5.1. Pražské biskupství

Tehdejší Praha nebyla již pouhým prostým hradištěm, vztyčeným na hradčanském ostrohu. Dřevěné sruby ustoupily honosným kamenným stavbám a dole v podhradí vyrostla skupina osad rozličného rázu, zčásti osídleným domácím lidem, zčásti Židy nebo cizinci, hlavně německými kupci, těšícími se zvláštním výsadám a ochraně knížat. Tato románská Praha byla tedy obchodní osadou a knížecí residencí v souvěké Evropě dosti známou, ale přece stále ještě na samý okraj vzdělané oblasti vysunutou, a proto spíše jen periferického významu. A zde sídlilo biskupství pražské.⁹⁷

Postavení pražského biskupa v 11. a 12. století záviselo na vývoji vztahů mezi politicky i hierarchicky vyššími činiteli, tedy mezi císařstvím a papežstvím na jedné straně a mezi Říší římskou a českými knížaty na straně druhé a samozřejmě mezi českými panovníky a papežskou kurií přímo. Titulárně nejvyšší hodnostáři české církve první poloviny 11. století byli cizinci a za celou svoji církevní kariéru vděčili panovníkovi. Prvním náznakem

⁹⁵ LAMPATER Michal, cit. dílo (1993), s. 23.

⁹⁶ BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Naďa. *Mosty mezi epochami: Základy vrcholného středověku, Struktura a majetky církevních institucí v českých zemích*, in: cit. dílo (2000), s. 133.

⁹⁷ ŠUSTA Josef. *Praha a Evropa*, in: *Úvahy a drobné spisy historické Josefa Šusty díl I.* 1934. Praha: historický klub. 385 stran. s. 3.

měnicích se vztahů pražského biskupa a českého panovníka byl episkopát příslušníka přemyslovské dynastie Jaromíra-Gebharta (1068-1090). Ten byl prosazen na biskupský stolec vůlí knížecí družiny proti Vratislavovu kandidátu, jímž byl litoměřický probošt Lanc. Biskup Jaromír pak jako první neváhal do svého sporu s Vratislavem II. zainteresovat papežskou kurii i císaře Jindřicha IV. Základní překážkou pro očividný pokrok vymanění se z panovnické moci bylo samotné biskupovo postavení a jeho zázemí. Neměl-li se pražský biskup v tomto sporu o co opřít, neboť neuměl překonat panovnický vliv na zemskou církev a její plnou závislost, učinila z jeho akce jen izolované gesto. Z církevního hlediska byla významnější reforma sboru duchovenstva kolem pražského biskupského kostela, k níž dal Jaromír podmět roku 1068. Uvádím tento biskupův počin pouze proto, že o necelé století později se právě v tomto okruhu počaly vytvářet základy samotné, biskupovi podléhající církevní organizace Čech.⁹⁸

Po biskupovi Jaromírovi přicházeli, možná právě jako reakce na jeho církevní reformu, na biskupský stolec opět panovníkovi oddané osoby. Boje mezi Přemyslovci o knížecí trůn na počátku 12. století, představovaly další faktor, který ovlivňoval v církevním slova smyslu pozitivně postavení pražských biskupů. V tomtéž období postupně zanikala někdejší výlučnost velkofarnostní soustavy, a tím se přirozeně oslaboval i dřívější teokratický monopol. Oba tyto faktory, bez jakékoliv patrné vnější intervence, opět rozšiřovaly po celou první polovinu 12. století prostor pro realizaci více či méně samostatného církevního programu pod vedením pražských biskupů. Mezi ně můžeme zahrnout i episkopát biskupa Oty, který směřoval k důslednému dodržování celibátu a současně k formulování požadavku přesnějšího vytčení farních obvodů ve smyslu usnesení lateránského koncilu z roku 1139. Však tyto podmínky nejspíše nepřišly od samotného biskupa Oty, ale byly tu okolnosti vnější. Tyto vnější okolnosti vytvářel jako zástupce papeže Innocence II., kardinál Quido, který přišel do Čech v roce 1143.⁹⁹

Volba biskupů byla prováděná ve starověku volbou lidu a kléru za předsednictví biskupů okolních diecézí a metropolit, k tomu se přidružuje již v pátém století ve franckém království nový prvek, a to souhlas krále. Toto občasné povolení k volbě bylo považováno za projev královské přízně.¹⁰⁰ V diecézích, které panovník sám hmotně nadal, si obvykle i vyhradil právo jmenování podle zásad vlastnického práva. Kostel se svými majetky byl jeho vlastnictvím a biskup tak jeho vazalem. Tato situace byla podobná i v Čechách a tak pouze v tomto kontextu můžeme pochopit zdlouhavý vývoj církevní organizace v pražské diecézi.

⁹⁸ NOVÝ Rostislav. 1972. *Přemyslovský stát 11. a 12. Století*. Praha: UK. 185 stran. s. 72.

⁹⁹ Tamtéž s. 73-74.

¹⁰⁰ POLC V. Jaroslav, cit. dílo (1999), s. 36.

Formálně sice pražské biskupství zřizuje papež, ale později dlouhou dobu nijak nezasahuje do jeho vnitřních záležitostí. Pražské biskupství bylo podřízeno moci mohučské metropoli, tedy říšského metropolitě. Tím bylo jistě splněno přání císaře, který s uspokojením přijal zmenšení vlivu metropolitní organizace bavorské a tím i nepřímou oslabení vzdorného bavorského knížete.¹⁰¹

Postavení pražského biskupství bylo ve skutečnosti poněkud jiné. Politické výhody zřízení takového duchovního ústavu byly jasné hlavně českému knížeti, ten pak měl největší zájem na zřízení takového duchovního ústavu. Jeho panovnická moc se tím posílila, ačkoliv v té době křesťanství v Čechách pohanství plně nevytlačilo, přece tu byl prostor pod záminkou šíření křesťanství i zároveň upevňovat pozici panovníka. Bylo tu však nebezpečí, že by se mohl biskup postavit na stranu císaře proti českému knížeti, to se stalo ovšem jen jednou.¹⁰²

Tak byl pražský biskup formálně závislý na císaři a prakticky na českém panovníkovi. Tato závislost byla zakotvena především ve skutečnosti, že pražský kostel založil český kníže, který dal novému biskupství hmotnou základnu darováním pozemků a lidí na nich usídlených. V té době tato skutečnost byla nutností, protože církevní možnosti by nepostačovali jak na zřízení a ani na udržování takového duchovního ústavu. Tímto faktem pak nastala situace, že si český kníže mohl činit všechny zakladatelské i vlastnické nároky na pražské biskupství. Názorný příklad těchto nároků vidíme právě ve volbě pražského biskupa.¹⁰³

5.2. Pražští biskupové

Nejvyšší hierarchickou pozici v zemské církvi v Čechách měl od založení pražského biskupství jeho představitel. Uskutečňování funkcí, které ve smyslu kanovníckých zvyklostí biskupovi náležely, naráželo však v praxi 11. a 12. století na četné překážky.

Biskup byl podle základního ustanovení volen na sněmu, nejčastěji v Praze. Sněmu se účastnilo duchovenstvo, šlechta i prostý lid. Kníže se nejdříve poradil se svými blízkými, vyšším duchovenstvem a šlechtou, poté na sněmu navrhl čekatele na úřad biskupa. Sbor většinou schválil volbu hlasitým souhlasem. Teprve od 12. století se hlásila kapitula Pražská o výhradnější právo ve volbě biskupa, podobně jako tomu bylo v německé říši od podepsání Calixtinské smlouvy v roce 1122. Zvolený biskup poté musel podle dřívějšího ustanovení

¹⁰¹ POLC V. Jaroslav, cit. dílo (1999), s. 37.

¹⁰² Tamtéž s. 37-38.

¹⁰³ Teprve asi v roce 1207 dává král Přemysl Otakar I. právo pražské kapitule volit biskupa. Srov. Tamtéž s. 38.

žádat o investituru císaře Římského, pro kterou se musel dostavit k císaři. Na to následovalo posvěcení od metropolity Mohučského. Svěcený biskup se pak slavnostně navrátil do Prahy.¹⁰⁴

I když čeští biskupové byli sufragány mohučského metropolity, česká církev byla tělesem na církvi říšské nezávislým. Duchovní hodnostáři se účastnili veřejného, politického a dokonce i vojenského života, přičemž fakticky tvořili spolehlivou oporu knížecí moci. Jak dokládají listiny 12. a 1. poloviny 13. století, kněžská elita doprovázela a obklopovala vládce podobně jako urození předáci. Duchovní roli kněžské inteligence sotva doceníme, lze říci, že otevřela vlastně Čechy Evropě. Přes latinskou podobu a bez ohledu na severská specifika bylo české křesťanství dostatečně sebevědomé.¹⁰⁵

Vstupem biskupa do přemyslovských Čech se situace poněkud mění, kníže už nebyl vrchním pánem světským i církevním. Ačkoliv se na počátku význam a vážnost jeho postavení nemusely výrazně projevovat, přece tu vstupoval do českého prostředí muž, který měl značné oprávnění v církevních věcech. Církevní právo mu dávalo pravomoc, která ho činila jakýmsi suverénem v jeho diecézi v duchovní oblasti. Měl právo vydávat v této oblasti zákony, činit důležitá rozhodnutí, svolávat synody, zřizovat a dělit farnosti, schvalovat stavbu nových kostelů a jejich přestavbu. Spravuje církevní jmění a jeho rozhodnutím se mají řídit spory, k nimž je podle platného práva církev kompetentní. V tomto ohledu jsou mu pak podřízeni nejen duchovní, ale i všichni pokřtění laici.¹⁰⁶

Můžeme říci, že pražským biskupům šlo v průběhu 12. století především o uplatňování biskupské vládnoucí moci ve všech jejích odvětvích.¹⁰⁷ Však i při stále trvající závislosti pražských biskupů na vládnoucím knížeti se jejich vlastní postavení průběhem doby upevňovalo, na rozdíl od knížecích funkcionářů a úředníků bylo biskupství stabilní právní instituce, která nestála a nepadala s jednotlivými osobami. Její pozemkové vlastnictví jí nemohlo být odebráno, bylo majetkem biskupství, ne biskupa. To zaručovalo klidnější vývoj a časem stoupající vážnost.¹⁰⁸

I když biskupové vykonávali ve své diecézi svrchovaná práva ve sféře spirituální, nelze hovořit o kompletním řízení kléru biskupem. Naopak arcijáhenská a administrativní stejně jako prelátské úřady a kanonikáty často při svém obsazování podléhaly vlivu světské

¹⁰⁴ TOMEK Václav Vladislav. 1855. *Dějepis města Prahy díl I.* Praha: Nowočeská Bibliothéka. 649 stran. Dostupné z: archive.org: <http://archive.org/stream/djepismstaprahy12tomegoog#page/n6/mode/2up>

¹⁰⁵ BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Naďa. *Mosty mezi epochami: Základy vrcholného středověku*, in: cit. dílo (2000), s. 128.

¹⁰⁶ POLC V. Jaroslav, cit. dílo (1999), s. 36.

¹⁰⁷ NOVÝ Rostislav, cit. dílo (1972), s. 78.

¹⁰⁸ FIALA Zdeněk, cit. dílo (1975), s. 77-78.

moci, anebo královny kanceláře, která byla organizována diplomaticky zkušenými kleriky. Nikoliv náhodně, mnohdy také významní biskupové pocházejí z tohoto prostředí.¹⁰⁹

Pozice biskupů se odlišovala od běžného standardu: biskup reprezentoval diecézi navenek a jeho majetkové vybavení přesahovalo všechny ostatní pozemkové domácí držby. V sousedních německých oblastech biskupské državy často přerůstaly v různě velká teritoriální knížectví. Pro české poměry je typická provázanost s organizací státu. Biskupské majetky vznikaly zejména dary panovníků, případně jejich manželek. Byly soustředěny v okolí Prahy, ale zároveň zasahovaly do okrajových oblastí.¹¹⁰

Na předním místě zájmu biskupů byla snaha po dosažení vlivu nad vlastnickými kostely. Předpokladem k perspektivnímu dosažení tohoto cíle bylo jednak důsledné uplatňování práva na biskupské desátky, jednak vyvíjení systematického tlaku směřujícího k víceméně přesnému vymezení farních obvodů.¹¹¹ Právě nedostatek fixních farních teritorií byl hlavní překážkou v duchovní správě. Oblasti venkovských kostelů měnily hranice podle toho, jak se dohodli nebo nedohodli vlastníci drobnějších statků. Vlastníci statků, kteří neměli na svém pozemku duchovní zázemí, sjednávali svým poddaným přístup do sakrálních staveb sousedních vlastníků. Domluva byla závislá na placení tzv. desátek příslušnému majiteli duchovního zázemí. Tato domluva mohla být kdykoliv zrušena a další sjednána s jiným vlastníkem. Pokud totiž dohoda nebyla sjednána před biskupem, její platnost závisela na dobré vůli kontrahentů. K ustálení správních území přispěl rozkaz kardinála Guida, aby farnosti v Čechách byly limitovány. Biskupové tak dbali o ustálení farních teritorií, ne všude se to však dařilo.¹¹²

V 12. století nastal pozvolný rozpad soustavy hradebních kostelů a proto i z nezbytnosti bylo potřeba nahradit zanikající na státě závislý systém církevní správou kvalitativně novou. Mělo jít v zásadě o hierarchicky řízené farní organizace, jejichž model v podobě právně zdůvodněné teorie patronátu byl vypracován římskou církví. Součástí biskupské jurisdikce byla též péče o kázeň mezi duchovenstvem, čímž se zejména mínil zákaz klerogamie. V pražské diecézi byla klerogamie po celé 12. století běžná a zakazování kněžských sňatků biskupem bylo až do konce 12. století vcelku bezúspěšné.¹¹³

¹⁰⁹ BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Naďa. *Mosty mezi epochami: Základy vrcholného středověku*, in: cit. dílo (2000), s. 131.

¹¹⁰ Tamtéž s. 132.

¹¹¹ NOVÝ Rostislav, cit. dílo (1972), s. 78.

¹¹² VACEK František. 1905. *Sociální dějiny české doby starší*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba. 560 stran. s. 399-400.

¹¹³ NOVÝ Rostislav, cit. dílo (1972), s. 79.

5.3. Sbor pražských kanovníků

Duchovní správu v pražském podhradí zastávali zprvu hradští klerikové. V době založení biskupství byl kostel svatého Víta nejen katedrálou, ale i farou pro obyvatele širšího okolí. Podhradští kaplani neměli od počátku práva osadních správců, ale získávali je postupně. Sbor kleriků pražského biskupství se skládal z kněží, jáhnů a nižšího duchovenstva. Ze všech kněží kanovníků byl vybrán arcikněž, který zastával funkci zástupce biskupa. Tento je pak pokládán za duchovního správce první farnosti v diecézi.¹¹⁴

Jedním z úkolů kanonického sdružení kleriků, bylo vzdělávání duchovenstva. Často byla ke sboru kleriků přidružena i výchova duchovenského dorostu. Na zdatnosti biskupa a jeho osobním přičiněním závisel pak mravní stav kapituly. Jako první reorganizoval pražskou kapitolu biskup Jaromír (1068-1089), který učinil proboštem kostela kaplana Marka. Ten pak vyloučil z kongregace členy méně způsobilé a zavedl tzv. „*capitulum clausum*“, která měla 25 členů. Těm byl pak přiznán název kanovníků a bylo jim uloženo, aby zachovávali pravidla kanonického života. Kromě probošta, náčelníka celého sboru na místě biskupa, byly ještě tři hodnosti. Arcikněž, arcijáhen a arcipodjáhen. Tyto tři arciúřady v kapitule měly za účel hlavně dodržování kanonických pravidel. Na počátku 12. století byl zřízen úřad děkana, který se staral o hmotné potřeby kanovníků. Za biskupa Menharta (1122-1134), pak dochází k rozšíření sboru kanovníků na třicet.¹¹⁵ Takto zvětšený sbor kanovníků plnil nejen potřebné povinnosti při kostele, ale sloužil především jakožto knížecí poradní a administrativně fungující orgán ve službách knížete.¹¹⁶

V průběhu 11. a 12. století se podařilo několika silným individualitám pražských biskupů strhnout kanovníky na svou stranu. Tyto snahy o reformu kapituly souvisely s úsilím o vytvoření nezávislé politiky pražských biskupů v Čechách. Jeden ze sporů mezi knížetem Vratislavem II. a jeho bratrem biskupem Jaromírem, měl za následek přesunutí kapituly z pražského hradiště na Vyšehrad. Založení církevní fundace na Vyšehradě umožňovalo pak biskupům podřídit si katedrální kapitolu a směřovat ji jako nástroj centralizační politiky v zemi. Bylo to nutné už z toho důvodu, že praxe vlastnictví kostelů stála v cestě posílení centrálního řízení české diecéze pražským biskupem.¹¹⁷

Kanovníky se často stávali cizinci ale i místní klerikové. Třetina kapitulárů pak fungovala v úřadech krajských arcijáhnů, rozšiřovali tak přímou působnost sboru kanovníků až k hranicím diecéze. Můžeme zde mluvit i o vynikajícím postavení kapituly v očích

¹¹⁴ VACEK František, cit. dílo (1905), s. 407-408,

¹¹⁵ Tamtéž s. 409-411.

¹¹⁶ Tamtéž s. 411.

¹¹⁷ NOVÝ Rostislav, cit. dílo (1972), s. 80-81.

panovníka, o čemž svědčí nejen obyčej českých knížat jednat s kanovníky o věcech církevních a volbě olomouckých biskupů, ale zvláště řád práva zemského, podle něhož se kanovníci účastnili generálních porad Čechů s knížetem a účastnili se i sněmovních jednání.¹¹⁸

Účast kapituly ve volbě pražského biskupa však byla jen symbolická, neboť panovník měl sám právo určit osobu, která se stane biskupem. Kníže pak jen potřeboval souhlas duchovenstva k jeho rozhodnutí a jen zřídka kdy docházelo k tomu, že by kapitula dát souhlas odmítla. Práva a povinnosti kanovníků vůči biskupovi lze shrnout takto. Měli účast na správě statků a důchodů biskupa, mohli tedy radit, zda biskup bude vybírat desátky v jednotlivých krajích a v jaké výši. Dále se biskup radil s kleriky, když chtěl udělat podstatnější změnu v držení mensálních statků. Přisluhovali pak biskupovi při svěcení chrámů, konali s ním mše, provázeli ho do války, zastávali místo biskupských posílů a jednatelů v Římě a mnohdy byly vydáni jako rukojmí věřitelům biskupa.¹¹⁹

5.4. Arcijáhenství

Můžeme říci, že vznik arcijáhenství v pražské diecézi souvisel iniciativně až s činností biskupa Daniela I. Vznik archidiakonátu znamenal první jasný krok k široce založenému řešení církevní správy země a to takové správy, která by již nebyla závislá na panovníkovi, ale odpovídala jedině pražskému biskupovi.¹²⁰

Prvním pokusy o samostatnou církevní správu vycházely nejdříve ze snahy o jednotné vedení, tedy aby všichni duchovní měli jediné vedení v osobě biskupa své diecéze. Z této snahy vychází také organizace tzv. arcijáhenství, prvního článku tehdejší správy, která následovala po biskupovi.¹²¹

Tak se právě nástrojem biskupské správy stali arcijáhnové. Snahy pražských biskupů však narážely na překážku ze strany panovníka, neboť ten neměl valný zájem připustit vznik jakékoliv konkurující síly, třebaže šlo o moc duchovní.¹²² Arcijáhnen dohlížel v určitém církevním obvodu na kněze, zastupoval při různých příležitostech biskupa a podobně. Byl vlastně spojovacím článkem k nižšímu kléru, ke správcům venkovských soukromých kostelů na které neměl biskup žádný vliv. První zmínky o arcijáhenství máme z počátků třicátých let

¹¹⁸ VACEK František, cit. dílo (1905), s. 412-413.

¹¹⁹ Tamtéž s. 414.

¹²⁰ NOVÝ Rostislav, cit. dílo (1972), s. 81-82.

¹²¹ FIALA Zdeněk, cit. dílo (1955), s. 75.

¹²² NOVÝ Rostislav, cit. dílo (1972), s. 81.

12. století, a to na Moravě, v Čechách až o 30 let později.¹²³ V Čechách je vznik arcijáhenství hlavní zásluhou biskupa a státní moc tu hraje roli nepatrnou, naproti tomu na Moravě viděla státní moc v biskupovi oporu proti moravským údělným knížatům, proto těmto snahám přála.¹²⁴

Původcem a organizátorem arcijáhenství byl v Čechách tedy biskup, který zároveň zajistil k tomuto účelu většinu z biskupských statků. Výrazným plusem bylo, že arcijáhnové nebyli závislí na české šlechtě, protože je hmotně zabezpečoval sám biskup. Tak arcijáhenství mělo velký význam pro další organizování církevní správy.¹²⁵

Počet arcijáhenství byl až do husitského revolučního hnutí v Čechách pevně ustanoven, což v tehdejších středověkých poměrech bylo vzácností. Z tohoto stavu můžeme usuzovat jak velký význam církev nové církevní organizaci přisuzovala. Od počátku 13. století můžeme sledovat pevnou organizaci a také samostatnou činnost arcijáhnů. Hlavní činností arcijáhnů byla visitace kostelů, to bezpochyby nejvíce přispívalo k užšímu připoutání nižšího kléru na a venkovských farářů k církevní organizaci. Měli také právo částečné jurisdikce v jejich obvodech, kterou vykonávali z biskupova pověření. Z jejich činnosti jim také plynuly nemalé zisky a proto byl i tento úřad velmi vyhledáván. Všechna tato činnost ukazuje na pevný systém organizace církevní správy ve 13. století, která v dřívějších dobách tak ustálená nebyla. Arcijáhenství však nebylo jedinou novou institucí nově vznikající církevní správy, byla zde i instituce venkovských děkanů, jejichž význam byl nezanedbatelný. Arcijáhenství však bylo vytvořeno v krátké době a také brzy pevně ustáleno, vytvoření venkovských děkanátů však trvalo velmi dlouho. Hlavní úlohu zde hrála skutečnost, že u děkanátů hrál konkrétní poměr církve k světským feudálům mnohem větší úlohu než u arcijáhnů. Ti byli typickým vnitřním zřízením církve a jejich činnost byla zaměřena přímo na kleriky.¹²⁶

Arcijáhenství však byl jeden z kroků osamostatnění kleriků závislých na vlastnících kostelů. Dalším krokem měli být právě děkanáty. Děkanové se měli stát nejnižším místním článkem vnitřní církevní správy, prostředníky mezi arcijáhmem a klérem svého obvodu. K prosazení této organizace docházelo však velice pozvolna, o obecném prosazení děkanátů u nás před zřízením arcibiskupství zdaleka nedochází. K prosazení a upevnění takové

¹²³ S arcijáhenstvím se setkáváme nejdříve na Moravě zásluhou olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka, který byl známým bojovníkem za emancipaci církve. Srov. FIALA Zdeněk. cit. dílo (1955), s. 75.

¹²⁴ NOVOTNÝ Václav. *Rozmach České říše do vymření Přemyslovců*. in: *Československá vlastivěda díl IV. dějiny*. 1932. Praha: SFINX. 637 stran. s. 47.

¹²⁵ FIALA Zdeněk, cit. dílo (1955), s. 75-76.

¹²⁶ Tamtéž s. 76-77.

organizace chybělo úplné prosazení biskupské investitury, presentace a konfirmace nových farářů a především hmotná nezávislost na patronech.¹²⁷

5.5. Biskup Daniel

Byl původem Čech, syn Magna, kanovníka svatovítské kapituly, který získal vzdělání v Paříži. Pražským biskupem byl zvolen 29.7. 1148.¹²⁸

Biskup Daniel byl obratným diplomatem, který přesahoval svou aktivitou domácí prostředí. V letech 1159-1160 se podílel na řešení papežského sporu. Postavil se však proti papeži Alexandrovi III. na stranu vzdoropapeže Viktoria IV. a později i Paschala III.¹²⁹

Vzájemný vztah představitelů českého státu a církve překonal za episkopátu Daniel I. (1148-1167) dotud běžnou závislost, nebo spíše služebnost proměnil v této nejvyšší rovině v jistý druh politického partnerství. Státně politická angažovanost Daniela I. v zájmu knížete Vladislava II. navazovala v mnoha ohledech na onen politický směr, který udal o několik desetiletí dříve olomoucký biskup Jindřich Zdík.¹³⁰ Jindřichu Zdíkovi bylo zcela jasné, že vymanění církve z laické správy bylo nutným předpokladem důsledného provedení duchovní reformy. Právě na žádost biskupa Zdíka byla vydána imunita knížetem Vladislavem II. pro Olomoucké biskupství. Zde šlo o vynětí poddaných na biskupských statcích z pravomoci moravských údělných knížat a o osvobození od zemských robot, daní a dávek a podřízení biskupovi. Tím se stal biskup méně závislý na knížeti a dostalo se mu rovnoprávnosti s ostatními světskými feudály. O podobné výsady pro pražské biskupství se pokoušeli i pražští biskupové.¹³¹

Účast pražského biskupa Daniela na říšských sněmech v polovině 12. století z pověření Vladislavova mu zjedнала značný přehled o politické konstelaci v říši a vedla jej nejen k sjednání politického sňatku českého knížete se sestrou durynského lankrabího Ludvíka Železného, ale i skrze jednání s králem Friedrichem Švábským k dosažení slibu královské hodnosti pro Vladislava II. Po roce 1158 politické úkoly Daniela I. zcela ovládly a odvedly ho na dlouhou dobu z Čech, ale rovněž činily z pražského biskupa pevnou politickou záruku dosažené pozice českého království ve vztahu k říši. Třebaže byl biskup Daniel zaměstnán politickými úkoly v cizině, nenechal ani zemskou českou církev svému

¹²⁷ FIALA Zdeněk, cit. dílo (1955), s. 77.

¹²⁸ BUBEN M. Milan. 2000. *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*. Praha: Logik. 415 stran. ISBN 80-902811-0-9. s. 55.

¹²⁹ Tamtéž s. 57.

¹³⁰ Strýc Daniela I.

¹³¹ POLC V. Jaroslav, cit. dílo (1999), s. 42-43.

osudu. Za hlavní a pro další vývoj české církve důležitý moment lze považovat novou reorganizaci pražské kapituly. Biskup Daniel pověřil pražské kanovníky církevně organizačními úkoly jako arcijáhny. Právě v tomto počínu můžeme spatřovat v církevně správním smyslu jeden z mezníků složitého vývoje české církve směrem k budoucímu konkordátu.¹³²

5.6. Biskup Jindřich Břetislav

V lednu 1179 zemřel po desetiletém úřadu biskup Friedrich. Zůstalo tak Pražské biskupství déle než rok bez biskupa. Nakonec kněžna Alžběta shromáždila duchovenstvo, zvláště kanovníky a opaty, aby jim představila nového biskupa. Byl jím její dosavadní kaplan Valentin neboli Voliš. Protože byl nový biskup povolán bez vůle duchovenstva, byl mezi ostatními kanovníky pokládán za nezpůsobilého.¹³³ Avšak pro kněžnu byly rozhodující jeho služby, které jí prokázal v olomouckém úřadě. Hned po volbě vyslala nového biskupa s doprovodem opata Alberta a několika pražských kanovníků, za císařem pro investituru. Svěcení měli provést kanovníci pověření Kristiánem Mohučským, avšak nikdo z těchto kanovníků nechtěl svěcení udělit. Kanovníci tak protestovali proti Volišově zvolení. Nakonec probošt Pelhřím přemluvil kanovníky, aby od protestu ustoupili a biskup mohl být vysvěcen. Úplně dnes nevíme, zda byly tyto protesty ze strany kanovníků oprávněné a ani sám Voliš neměl příležitost svůj úřad náležitě rozvinout, zemřel totiž již v roce 1182, tedy necelé dva roky po svém vysvěcení.¹³⁴

Tak byl nakonec na uvolněný pražský biskupský stolec dosazen bratranec panujícího knížete Břetislava Jindřich. V té době mladý princ se právě vrátil ze studia v Paříži. Seznámený tak s postavením západní církve, doufal, že v Čechách jeho přičiněním církev získá stejného pokroku.¹³⁵ Jak napsal opat Jarloch : „ *mladý muž velkého nadání, o němž všichni doufali, že skze něho bude církev této země přivedena v lepší stav.*“¹³⁶ Však v Čechách v té době žil biskup ve stínu „svého“ vládce, tvořil součást jeho doprovodu a své episkopální pravomoci omezoval hlavně na sakrální úkony a pastorační činnost v prostředí dvora. Skutečným pánem české církve dlouho zůstával kníže, neboť z jeho štědrosti se sytilo

¹³² NOVÝ Rostislav, cit. dílo (1972), s. 74-75.

¹³³ „*Ten neznal, jak jsme se dozvěděli, latinu, ani nebyl z lůna Pražského kostela, nýbrž byl ze sprostého rodu, neznámý a takového úřadu naprosto nehoden.*“ Viz. *Letopis Vincenciův a Jarlochův*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1957. 290 stran, s. 128.

¹³⁴ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1059-1060.

¹³⁵ Tamtéž s. 1061.

¹³⁶ *Letopis Vincenciův a Jarlochův*, cit. dílo (1957), s. 130.

osazenstvo klášterů, kostelů, kapitul i pražského a olomouckého biskupa. Jeho vůle tak pozvedala církevní hodnostáře a on mohl dávat „své“ církvi potřebné zákony.¹³⁷

Břetislav Jindřich zastával již delší dobu úřad Vyšehradského probošta, ale byl dosud jen podjáhén. To však tehdejší církvi, která se snažila vymanit z převahy laiků, nevadilo. Po Volišově smrti se nechal hned vysvětit na kněze, obřad vykonal arcibiskup Vojtěch, který v tu dobu pobýval v Praze. Následovala biskupská volba, která už byla spíše formalitou.¹³⁸ Jak píše opat Jarloch: „*Potom na Zelený čtvrtek byla vykonána jeho volba a při ní podivuhodnou přízní Boží spojilo se v jedno všechno, co se uznává za potřebné k takové slavnosti, totiž volba duchovenstva, souhlas knížat a obecné přání lidu.*“¹³⁹ Následně v květnu 1182 byl v Mohuči vysvěcen za biskupa.

Povznesení biskupského úřadu a rýsování jistého organizačního řádu diecézní správy započalo už za biskupa Zdíka a pokračovala rovněž za biskupa Daniela. Tento rozvoj však závisel na úzké spolupráci s vládnoucí dynastií Přemyslovců.¹⁴⁰ Břetislav Jindřich, nejspíše tím, že je sám z rodu Přemyslovců, se ubírá jinou cestou.

5.6.1. Spor biskupa Jindřicha s Bedřichem

Snahou biskupů bylo zabránit redukci příjmů, zejména desátků, které nebyly všude naplno odváděny. Tak Břetislav Jindřich se krátce po svém ustanovení domáhal po kladrubských mniších, aby platili desátky ze svých hospodářských statků. Ti však desátky platit odmítli a biskup přikázal svým lidem, aby klášterské panství Kozojedy poplenili a desátky z nich vybrali. Po následných žalobách u knížete proti tomuto jednání biskup uznal osvobození desátkové povinnosti a to podle smlouvy, kterou učinil opat kláštera s biskupem Danielem. V otázce placení desátek postupně Břetislav Jindřich už nekonal tak rozhodně jako na začátku svého episkopátu a dokonce sám promíjel desátky duchovním ústavům.¹⁴¹ Spory s knížetem Bedřichem však pokračovaly.

Jindřichovi už nešlo jen o pouhé vymanění církve z područí laiků, ale nechce být už nijak závislý na svém panovníkovi, nechce se mu podřizovat a dokonce, chce být nad ním. Tento spor svým původem církevně politickým, nabyl povahy státoprávní. V tomto sporu

¹³⁷ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 50.

¹³⁸ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1061-1062.

¹³⁹ *Letopis Vincenciův a Jarlochův*, cit. dílo (1957), s.131.

¹⁴⁰ O tom podrobněji v : ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 240-253.

¹⁴¹ VACEK František, cit. dílo (1905), s. 409-500.

Jindřich Břetislav, i když svým církevním přesvědčením spor vyvolal, nevystupuje jen jako bojovník za práva církve, nýbrž i jako ješitný člen knížecího rodu.¹⁴²

Sporu Jindřicha s Bedřichem předcházely neshody s Děpoltem, pánem východočeského údělu a rovněž členem panujícího rodu. Děpoltovi úředníci se prý dopouštěli velkých přehmatů a biskup proto stihl celou oblast klatbou. Koncem roku 1186 se Jindřich obrátil se stížností k císaři, ale teprve z jara 1187 došlo na sněmu v Řezně ke konfrontaci sporných stran a k rozhodčímu výroku Barbarossy.¹⁴³

Při přednášení žaloby ze strany biskupa byl vynesena výrok, že pražský biskup je odjakživa kaplanem knížete a tudíž biskup nemůže svého pána před soud předvolat. Toto prohlášení vzbudilo prudký odpor přítomných knížat a zvláště biskupů. Neboť považovali pražského biskupa za plnohodnotného knížete říšského, vyňatého úplně z područí panovníka a poddaného přímo císaři, od něhož přijmul investituru.¹⁴⁴ To byla jistě pravda, ale císař udílel něco, čím vlastně nedisponoval. Pražský biskup odjakživa vycházel z domácí volby, v níž mívával rozhodující hlas český panovník. Také hmotné zabezpečení biskupa a jeho úřadu plynulo ze štědrosti Přemyslovců. Investitura představovala úkon bez reálné náplně. Nezbytné náležitosti říšských biskupů pražský biskup postrádal. Z milosti císaře nedržel sebemenší kus půdy, neplynuly mu odtud žádné příjmy a rovněž personální obsazování úřadu biskupa se rozhodovalo jinde. Pod inscenovaným tlakem německých prelátů uznal přesto Barbarossa pražského biskupa za říšského knížete a vystavil Jindřichovi slavnostní privilegium zpečetěné zlatou bulou. Současně měl přítom císař s papežem spor o podobnou záležitost, tak logika věci žádala, aby dal za pravdu Bedřichovi. Však účel světil prostředky a Barbarossa tak nejspíš chtěl utržit další ránu přemyslovskému státu.¹⁴⁵

Tak dosáhl pražský biskup zlatou bulou Friedricha I. potvrzené říšské bezprostřednosti pražského biskupství jakožto knížectví nezávislého na českých knížatech. Jindřichovo jednání odpovídalo logice vývoje vztahu církve a státu v Čechách. Šlo o snahy, které spočívaly v instituci římské investitury a jejím zcela individuálním zdůrazňováním se pak vytvářel stav, jehož smyslem bylo zamezení přímé ingerence českého panovníka jak do vnitřních církevních záležitostí, tak i otevření cesty k uskutečnění emancipačních inspirací. Episkopát Jindřicha Břetislava znamenal před rokem 1200 důležitou kolizní fázi ve vývoji vztahu zemské církve a státu. Ve státoprávním slova smyslu existovalo říšské biskupství

¹⁴² NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1087.

¹⁴³ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 51.

¹⁴⁴ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1092.

¹⁴⁵ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 51.

v Praze de facto šest let a zaniklo nástupem Jindřicha Břetislava na český knížecí trůn v roce 1193.¹⁴⁶

Biskup Jindřich Břetislav sice dosáhl nezávislosti na českém knížeti, ale ve skutečnosti se na postavení české církve ani pražského biskupa nic nezměnilo. Konečný neúspěch tohoto pokusu o osamostatnění církve můžeme hledat v tom, že se Jindřich Břetislav dopustil zásadní chyby, když hledal podporu pro své požadavky u císaře a ne u kurie.¹⁴⁷

¹⁴⁶ NOVÝ Rostislav, cit. dílo (1972), s. 75-82.

¹⁴⁷ FIALA Zdeněk, cit. dílo (1955), s. 64-65.

6. Události po sněmu v Řezně

Kníže Bedřich se vrátil z Řezna rozrušen novým ponížením a zvláště poškozením své země, kterému musel být sám svědkem. Proto po příjezdu do Čech si vylil zlost na Děpoltovi, který celý spor měl vyvolat. Ten však včas utekl do ciziny, kde se ukryl.¹⁴⁸

Zbytek Bedřichova panování již plynul v klidu, naplněn přípravami k další křížové výpravě, kterou po pádu Jeruzaléma (1187) chystal císař Barbarossa. K ní se zavázal i český kníže, ale na cestu už nevyrazil, v březnu 1189 zemřel.¹⁴⁹

6.1. Konrád II. Ota

Svým nástupcům zanechal Bedřich problematické dědictví, nedořešenou moravskou otázku a hlavně ambice pražského biskupa. Naštěstí vládní změna se obešla bez svárů a na základě dohod i se souhlasem předáků byl zvolen Konrád II. Ota. Barbarossa, který byl zaměstnán přípravami na křížovou výpravu mu bez zdržování udělil Čechy v léno. Tak spojením Čech a Moravy v rukách jednoho vládce zanikla hrozba rozbití přemyslovského státu.¹⁵⁰ Pro Konráda Otů spojení obou lén neznamenal nic jiného než zánik markrabství moravského. Sám se pak nazýval vévoda český, kdysi markrabě moravský. To byl významný politický projev, neboť tím zdůrazňoval, že Morava je opět podřízena českému knížeti.¹⁵¹

Za vlády Konráda Oty se poměry v zemi uklidnily, k příbuzným se choval smířlivě a žil i ve shodě s biskupem Jindřichem. K bratrům mrtvého Bedřicha, Přemyslu a Vladislavovi, zachovával chlad.¹⁵² Do dějin se zapsal Konrád Ota zákonodárnou činností. S jeho jménem se pojí tzv. *Statut Konráda II. Oty*, jedna z nejstarších právních památek na českomoravském území. V zahraniční politice sledoval kníže vzor svého předchůdce Bedřicha a ochotně se podroboval přání štaufských císařů. V jejich službách také zemřel.¹⁵³ Nebylo to však na třetí křížové výpravě, kde velel českým oddílům Přemyslovec Děpolt a kde také nešťastně utonul ve vodách říčky Salef v červnu 1190 císař Barbarossa. Konrád Ota vyrazil po boku Barbarossova nástupce Jindřicha VI. do Itálie s cílem dobýt Sicílii.¹⁵⁴ Výprava však nedopadla dobře, v létě 1191 zachvátilo císařské vojsko před Neapolí mor,

¹⁴⁸ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1093-1094.

¹⁴⁹ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 52.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 53.

¹⁵¹ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1103.

¹⁵² ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 323-324.

¹⁵³ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 57.

¹⁵⁴ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 325.

jemuž podlehl kolínský arcibiskup Filip a císař Jindřich jen stěží vyvázl životem. Na ústupu pak 9. září zemřel i Konrád II. Ota. Tělo českého knížete bylo pohřbeno v Monte Cassinu, jeho kosti pak převezeny do Prahy.¹⁵⁵

Smrtí Konráda II. Oty se opět rozpoutalo nelítostné drama boje o moc. V nepřítomnosti Konráda měl zástupnickou pravomoc Václav, bratr Soběslava II. Ten byl zřejmě nejstarším žijícím členem vládnoucího rodu, ale byla tu i vladislavovská linie Přemyslovců.¹⁵⁶

¹⁵⁵ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s 58.

¹⁵⁶ Tamtéž s. 58.

7. První období Přemyslovy vlády

Smrt Konráda vynesla na trůn Václava. Brzy se ale ozval energický Přemysl, syn Vladislava II. a nevlastní bratr Bedřicha. V té době mu nebylo více než šestadvacet let a osobně byl svázán s míšeňskými Wettiny. Nástupnictví v Čechách nenechal bez povšimnutí ani biskup Jindřich. Jako zkušený lovec vytušil slabiny Václavova panování a navázal jednání s bratranci Přemyslem a Vladislavem. Nejspíše jeho výzvy uspíšily Přemyslovu vzpouru zahájenou asi koncem roku 1191.¹⁵⁷ Na začátku roku 1192 Přemysl dobyl pražský hrad a svrhl Václava z trůnu. Václav se však nechtěl vzdát bez boje, sebral vojsko a Přemysla v Praze oblehl. Přemysl se na hradě bránil čtyři měsíce, než do bojů zasáhl Jindřich Břetislav. Ten využil toho, že nový císař Jindřich VI. se teprve nedávno vrátil s Itálie a tudíž se Václav zatím nemohl přihlásit o propůjčení léna. Vypravil se tedy k císaři a začal vyjednávat o propůjčení léna.¹⁵⁸ Ve strachu, aby Václav nevyhrál, spěchal biskup Jindřich počátkem roku 1192 k císaři. Císař neměl důvod být proti Václavovi nijak zaujat a proto Jindřich vynaložil značné úsilí, aby krále přesvědčil. Jak píše Jarloch: „*To se stalo roku od vtělení Slova 1192, na jehož začátku se svrchuřečený pražský biskup Jindřich obrátil na císaře Jindřicha proti vévodovi Václavovi a získal svým příbuzným Přemyslovi a Vladislavovi, onomu vévodství České, tomuto Moravu, slíbil totiž a zaručil se za ně šesti tisíci hřiven.*“¹⁵⁹ Vládu v českém státě tak svým bratrancům doslova koupil. Zpět do Čech se Jindřich vracel s císařským zmocněncem.¹⁶⁰ Vyjednáváním přešel do biskupových rukou Pražský hrad a Václav ustoupil. Uprchl do ciziny, aby unikl pomstě, ale byl kdesi v Míšeňsku zajat markrabětem Albrechtem, Přemyslovým švagrem.¹⁶¹ Tak nic nebránilo Přemyslovi, aby dosáhl své první samostatné vlády.¹⁶²

Přemysl zbavený hlavního soupeře, zdánlivě stanul ve výhodné situaci, brzy mu však vyrostl hrozivější protivník v biskupu Jindřichovi. Přemysl spoléhal na to, že kněžská sutana dostatečně ztlumí případné světské ambice zchytralého bratrance. Biskup, přičítající sám sobě hlavní zásluhu na změně vlády, však uvažoval jinak. Dokonce snad v zastoupení nepřítomných bratrů už začátkem roku 1192 získal obě země od císaře v léno.¹⁶³ Tento

¹⁵⁷ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 326-328.

¹⁵⁸ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1126.

¹⁵⁹ *Letopis Vincenciův a Jarlochův*, cit. dílo (1957), s. 165.

¹⁶⁰ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 60-61.

¹⁶¹ Prameny jsou dosti zmatené osudu Václava II. a jeho krátkém panování u vádí Dalimil: „*Po něm Václav spanilý trůn převezme na chvíli, jako květ bez drobné vláhy zchřadne a zhyne záhy, neboť bratři na setkání se s německou verbeží, až ho zajmou čeští páni a umoří ve věži.*“ Viz. *Kronika tak řečeného Dalimila*, cit. dílo (1977), s. 133-134.

¹⁶² ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 328.

¹⁶³ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 61.

předpoklad se zdá pravdivý, protože nikde nenajdeme, že by Přemysl a Vladislav léno obdrželi osobně.¹⁶⁴

Mladý ani ne čtyřicetiletý Přemysl byl v nadání velice podobný Konrádu Otovi. Obklopi se četnými šlechtici, s kterými konal časté schůze a věnoval se hlavně domácí scéně. Ujal se vlády jen v Čechách, ale s danou situací se nesmířil. Osobně se necítil Jindřichovi zavázán a odmítl platit domluvenou sumu. Ani mladší Vladislav nechtěl platit a tak císař domluvenou sumu neobdržel.¹⁶⁵

Rozladěný biskup na podzim 1192 podnikl pouť ke svatému Jakubu do Španělské Compostely. Cestou Německem mu Jindřich VI. důrazně připomněl nedávný slib a přikázal, aby do konečného vyrovnání neopouštěl místa určená mu k nucenému pobytu.¹⁶⁶ Na začátku roku 1193 mu byl povolen návrat do Čech. Nuceného pobytu na císařském dvoře nejspíše biskup využil, aby se s císařem sblížil, což se mu v nastávajícím čase velice hodilo.¹⁶⁷

Mezitím však klesala spokojenost císaře s Přemyslem. Jeho vláda byla samostatná a ne tak těsně semknutá s říší, jako předešlé vlády českých knížat. Ani Přemyslův vpád do Bavorska k oblíbenosti u císaře nepřispěl. Však vážnější byly Přemyslovy styky s proticísařskou koalicí dolnorýnských a severoněmeckých knížat. Všechny tyto zprávy nejspíše donesl císařovi pražský biskup Jindřich, který po neshodách s bratrancem Přemyslem sám Jindřicha VI. vyhledal. I když neznáme motivaci přemyslovských styků s protištaufskou opozicí, můžeme předpokládat, že sebevědomý kníže chtěl oslabit příliš těsná pouta k císařství. Jistou roli sehrála i důvěra, již si získal pražský biskup v očích Jindřicha VI.¹⁶⁸ Tak brzy Přemysl pocítil důsledky své zahraniční politiky. Celou událost popisuje Jarloch: „*To nezůstalo neznámo biskupovi a hned to donesl k uším císařovým, onen příliš důvěřoval jeho slovům a zbavil svrchuřečeného vévodu Přemysla vévodství Českého, ježto se provinil urážkou majestátu a chystaným ublížením osobě, a za něho poslal do Čech biskupa s korouhvemi, jak je zvykem, slavnostně mu uděliv investituru, nadto mu i odpustil celý dluh.*“¹⁶⁹ Zajímavá je zde zmínka o udělení korouhví jako léna. Jak už jsem napsal, nikde totiž neslyšíme o předání symbolických praporců Přemyslovi ani Vladislavovi. Nepochybně Přemysl ani Vladislav nepřijali léna osobně, nýbrž vše zprostředkoval biskup.

¹⁶⁴ K tomu se přiklání i KÖSTER Arnold. 1912. *Die Staatlichen Beziehungender böhmischen Herzöge und Könige zu den deutschen Kaisern von Otto dem Grossen bis Ottokar II.* Breslau: Marcus 260 stran. s. 49.

¹⁶⁵ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1129-1130.

¹⁶⁶ Jak uvádí Jarloch: „*zavázal se za ně slibem, že jestliže nezaplatí peníze v stanovené době, sám se vydá do císařova zajetí a bude plnit císařovy rozkazy až do zaplacení dluhu. Tím závazkem byl donucen pobýt polovici minulého roku a skoro polici tohoto roku, tj. skoro celý rok, buď v Chebu, nebo na císařském dvoře, protože ho císař nezprosti od toho ručení a oni nezaplatili.*“ Viz. *Letopis Vincenciův a Jarlochův*, cit. dílo (1957), s. 165.

¹⁶⁷ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 62.

¹⁶⁸ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 368-369.

¹⁶⁹ *Letopis Vincenciův a Jarlochův*, cit. dílo (1957), s. 166.

Nikdo jiný než Přemyslovec na pražský stolec dosednout nemohl a proto Jindřich VI. přistoupil k tomuto neobvyklému zákroku. Stalo se tak na dvorském sněmu ve Wormsu v červnu 1193.¹⁷⁰

¹⁷⁰ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1129.

8. Biskup knížetem

Císař svým rozhodnutím znovu hrubě porušil dosavadní zvyklosti. „Čechové“, jimž náležela výsada povolávat knížete, byli odstaveni a změna vlády proběhla jen formou soukromé dohody Jindřicha VI. s pražským biskupem. Samo obdaření církevního hodnostáře ryze světským titulem znamenalo v Čechách i v blízkém sousedství událost nevídanou.¹⁷¹

Přemysl se však tak lehce vzdát nehodlal a těšil se i velké podpoře šlechticů, kteří se k němu začali sjíždět, aby ho ubezpečili o své oddanosti. Tato oddanost však trvala pouze dva měsíce. V srpnu 1193 Jindřich Břetislav vpadl do Čech s vojskem, jemuž velel kníže Svytýhnev. Přemysl jim s vojskem vytáhl vstříc a u Zdic se obě vojska potkala. K bitvě nedošlo, neboť většina šlechticů, kteří ho před časem ubezpečovali o své oddanosti, jeden po druhém přeběhli do nepřátelského tábora. Přemysl tak utrpěl hořkou porážku bez boje.¹⁷² Následně se stáhl do Pražského hradu, kde se více než čtyři měsíce statečně bránil. Po té co Jindřich Břetislav Pražský hrad dobyl, uprchl Přemysl za hranice. V květnu pak biskup vpadl na Moravu a celou si ji podrobil. Tím se Jindřichovi podařilo soustředit do svých rukou moc nad celým přemyslovským státem. Vladislava Jindřicha, Přemyslova bratra, odvedl do Prahy.¹⁷³

Tak se stal Jindřich Břetislav knížetem celého přemyslovského státu, nepřestal však žít se strachem z Přemysla a proto se těsně přimkl k císaři.¹⁷⁴ I když vytrvalá snaha knížete a biskupa soustředit ve svých rukách všechnu moc bývá připisována jeho ctižádosti, ješitnosti a strachu, v objektivních důsledcích vyznívá pozitivně. Jelikož byl nový kníže zároveň pražským biskupem, nehrozily těžkosti ze strany Barbarossova privilegia z roku 1187. Jindřich VI. dal knížeti-biskupovi v domácích záležitostech volnou ruku, na oplátku však žádal poslušnost. V projevech oddanosti císaři se Jindřichovi vyrovnal málokterý z Přemyslovců, ochotně tak splnil císařův příkaz k napadení Míšeňska v roce 1194. Pověření k tomuto úkolu splnil o to raději, že míšeňský markrabě byl Přemyslovým švagrem a pravděpodobně mu i poskytl útočiště. Zároveň vypravil Jindřich silný oddíl českých bojovníků, který měl císaři pomoci v dobytí Sicílie.¹⁷⁵

Vláda Jindřicha Břetislava i když byla zahájena v dobrém znamení sjednocení Čech, znamenala dobu největšího poklesu. Mimo srovnání několika rozepří mezi duchovními ústavy a obdarování několika klášterů o jeho vládě neslyšíme. Dokonce ani vznik nových

¹⁷¹ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 63.

¹⁷² NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1136-1137.

¹⁷³ ČAPEK František, cit. dílo (2010), s. 95.

¹⁷⁴ ŽEMLIČKA Josef. *Společnost v područí státu*, in: cit. dílo (2009), s. 208.

¹⁷⁵ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 371.

klášterů neměl původce v něm, nýbrž ve zbožných jednotlivcích. Tedy jediné co víme jistě o Jindřichu Břetislavovi je jeho oddanost k císaři.¹⁷⁶ Třebaže císař nemohl Jindřichově horlivosti formálně nic vytknout, dobře si uvědomoval, že není trvalou kartou v české hře.¹⁷⁷

Mezi tím žil Přemysl skoro pět let v exilu. Nejdříve nejspíše v Míšni, po smrti švagra Albrechta v roce 1195 se patrně uchýlil k dalšímu z příbuzných k bavorskému hraběti Albrechtovi z Borgenu. Když se Albrecht sblížil s císařem, zmírnil Jindřich VI. postoj také k Přemyslovi. Vyhnanému knížeti prý dokonce přislíbil možnost návratu, což ovšem ještě neznamenalo, že by pomýšlel svrhnout knížete-biskupa.¹⁷⁸

Aby ukázal vstřícnost k císařskému dvoru, přihlásil se kníže-biskup mezi prvními k účasti na křížovém tažení, vyhlášeném v prosinci 1195. Brzy se však jeho zdraví natolik zhoršilo, že nemohl dostát ani svým vládním a duchovním povinnostem. O stavu českého kléru za jeho panování pak svědčí návštěva kardinála-legáta Petra z Kapue na jaře 1197. Celá jeho mise skončila fiaskem. Když při svěcení nových kněží žádal legát od uchazečů slib čistoty, hlavně zdrženlivost ve styku se ženami, byl v bouři protestů, téměř ubit. Současně vyšli najevo hrubé nedbalosti v Břevnovském a Sázavském klášteře, které vedly až k sesazení obou opatů. To vše vrhalo podivný stín na dlouhý a navenek příkladný Jindřichův episkopát.¹⁷⁹

Přemysl ale nemínil vyčkávat a využil toho, že Jindřich Břetislav byl postižen vleklou chorobou a vpadl do Čech.¹⁸⁰ Avšak šlechtici, kteří se obávali Přemysla, že jim zle oplatí jejich zradu, raději volili menší zlo. Spojili se pod velením Spytihněva a postavili se na obranu knížete-biskupa. Přemysl byl opět poražen a znovu se musel uchýlit do ciziny. Jindřich Břetislav byl opět vítěz, ale nic nemůže lépe charakterizovat jeho poměr k zemi, než to co následovalo. Jindřich se necítil v Praze v bezpečí a netroufal si ani setrvat v Čechách. Přes pokročilý stav nemoci se nechal převézt do Chebu, tam však jeho cesta skončila.

Roku 1197 byl Jindřich zachvácen chorobou, která ho už dlouho poutala na lůžku a zemřel 15. června. Pohřben byl v Doksanech po boku své matky Markéty.¹⁸¹ Jeho vládu poznamenal fakt, který popisuje opat Jarloch: „*O tom, proč převzal vévodství, pověděli jsme na svém místě, zde jen připojujeme, že nemohl držet vysokou hodnost bez veliké škody své duše, protože když dříve zvykl být dobrým k dobrým, stav se vévodou, byl nucen býti zlým ke*

¹⁷⁶ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1144.

¹⁷⁷ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 371

¹⁷⁸ Tamtéž s. 371-372.

¹⁷⁹ Tamtéž s. 373.

¹⁸⁰ Nejspíše v květnu 1197, srov. NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1150.

¹⁸¹ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1150-1151.

zlým a netrpěti zlé, nýbrž je trestati.“¹⁸² Dále letopisec píše: „*Tak upadl zlatý květ Čech, záštita lidu, ozdoba duchovenstva, znamenitý obránce řeholníků, jemuž po svatém Vojtěchu nebylo v této zemi rovného.*“¹⁸³ Dnes můžeme říci, že kronikářova chvála byla velmi nadsazená.¹⁸⁴ Kníže-biskup Jindřich Břetislav byl ve své servilní a zbabělé, nicméně důstojné politice dobrých vztahů k císaři pravým opakem „horké hlavy“ Přemysla Otakara I.¹⁸⁵

¹⁸² *Letopis Vincenciův a Jarlochů*, cit. dílo (1957), s. 169.

¹⁸³ Tamtéž s. 169.

¹⁸⁴ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s. 1143-1151.

¹⁸⁵ NOVÝ Rostislav, cit. dílo (1972), s. 25-26.

9. Vláda Vladislava Jindřicha

Když umřel Jindřich Břetislav, vysvobodili čeští páni z vězení Vladislava Jindřicha, Přemyslova bratra, aby ho zvolili českým knížetem. Vedlo je k tomu několik důvodů, neodvážili se dát hlas Přemyslovi, neboť se obávali jeho pomsty a také protože nebyl v oblibě u císaře.¹⁸⁶ Bez ohledu na císaře a bez zřetele k právům staršího Přemysla ustanovili knížetem a nastolili Vladislava. Vladislav si byl vědom, že kříží plány svému staršímu bratrovi a přesto počtu přijal. Jelikož smrtí knížete-biskupa se uvolnil nejen pražský trůn, ale i biskupský stolec, bylo třeba ustavit novou hlavu diecéze.¹⁸⁷

9.1. Volba biskupa Milíka

Jak píše letopisec Jarloch, Vladislav proto nechal shromáždit do Prahy všechny opaty, probošty a kanovníky, jako by chtěl s nimi jednat o volbě biskupa. Ustanovil však sám jednoho ze svých kaplanů Milíka a to 1. listopadu 1197. Ten pak v pokleku ozdoben biskupstvím, vykonal slib věrnosti vévodovi Vladislavovi.¹⁸⁸ Vladislav tak zrušil Barbarossovou výsadu, neboť do té doby ustanovoval investituru českých biskupů římský král nebo císař. Ale zašel ještě dále, odňal tuto výsadu císaři a sám si jí přisvojil. Zvolil cestu, která neměla v historii pražského biskupství žádný vzor.¹⁸⁹ Tak se pražský biskup stal z bezprostředního říšského knížete opět pouhým knížecím „kaplanem“. Toto jednání biskupovo se setkal s odporem vyššího kléru a pražský kanovník Arnold na ně podal stížnost u papežské kurie.¹⁹⁰ V této žalobě se však mohlo zdůraznit jen jedno, co se dalo zdůraznit z hlediska církevního a to, že byl povýšen mocí světskou s opomenutím volby kapitulou. Tímto skutkem biskup Daniel Milík zahradil nebezpečnou trhlinu v celistvosti říše české tím, že přijal první investituru na biskupské statky od svého ochránce a dobrodince a vzdal se knížecí samostatnosti říšské. Tím přerušil navždy třebas jen formální spojení, ale přece jen existujících císařských investitur. Právně sice nepřestalo knížetství pražského biskupa existovat, ale stalo se fakticky závislým na českém panovníkovi jako na vrchním lenním pánovi.¹⁹¹

¹⁸⁶ *Letopis Vincenciův a Jarlochů*, cit. dílo (1957), s. 170.

¹⁸⁷ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 374.

¹⁸⁸ *Letopis Vincenciův a Jarlochů*, cit. dílo (1957), s. 170.

¹⁸⁹ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 374.

¹⁹⁰ KADLEC Jaroslav. 1991. *Přehled Českých církevních dějin I*. Praha: Zvon. 335 stran. ISBN 80-7113-004-4. s. 113.

¹⁹¹ VYSKOČIL Kapistran Jan. 1948. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha: Vyšehrad. 690 stran. s. 34-35.

Ve státoprávním slova smyslu existovalo říšské biskupství v Praze de facto šest let. Přesto však z vysloveně církevního hlediska znamenalo oněch šest let vrcholící fázi v poměru církve a státu neboť vyznačovalo minimálně šíři možností církevně organizující pozice pražských biskupů při řízení české zemské církve už v intencích církevně univerzálního programu, vytčeného záhy znovu jasně papežem Innocencem III.¹⁹²

9.2. Konec investitur německých císařů

Investitura udělená Vladislavem Jindřichem, byla sice v tomto okamžiku něčím nezákonným, neboť český kníže neměl nikdy právo udělovat investituru a také ji nikdy neuděloval. Toto celkem protiprávní jednání bylo umožněno náhodně, protože 28. září 1197 zemřel v Messině císař Jindřich VI. a po jeho smrti nastává situace, kdy český panovník získává pro svou zemi vše, co si mohl v této chvíli přát: dědičné království, čímž přestává navždy libovůle německých císařů v obsazování českého trůnu a hlavně stává se nyní právem to, co bylo uděleno krátce předtím ještě neprávem, totiž že právo investovati domácí biskupy náleží nyní českým panovníkům. Zrušuje se tedy tímto také nezávislé postavení pražského biskupa na českém panovníkovi jako říšskému knížeti.¹⁹³

9.3. Konec vlády Vladislava Jindřicha

Přemyslovi trvalo nějaký čas, než se vzpamatoval z překvapivé volby Vladislava českým knížetem. Nevíme, kde přebýval Přemysl po jarním pokusu dobýt Prahu, nejspíše sbíral síly k novému útoku. V listopadu 1197 opět vtáhl do Čech. Mířil na Prahu a cestou se k němu připojovali další spojenci a počet jeho vojska rostl.¹⁹⁴ Z těch, kdo se k Přemyslovi přidali, je známe jen jméno Černín.¹⁹⁵ Lepotisec Jarloch popisuje odhodlání šlechty takto: „*odhodlání buď zemřít, nebo získat sobě chléb a svému pánu Přemyslovi knížectví.*“¹⁹⁶ Vévoda Vladislav vytáhl Přemyslovi naproti s mnohem početnějším vojskem, doprovázen biskupy a opaty. 6. prosince 1197 se obě vojska setkala kdesi mezi Prahou a Plzní. K bitvě ale nedošlo. V noci se Vladislav poradil s biskupem a velmoži a bez vědomí vojska požádal

¹⁹² NOVÝ Rostislav, cit. dílo (1972), s. 76.

¹⁹³ Knížecí titul i důstojnost jednou udělená se tím neruší, nýbrž jen nezávislost na českém králi. Srov. VYSKOČIL Kapistran Jan, cit. dílo (1948), s. 35.

¹⁹⁴ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 377.

¹⁹⁵ Ostatní byli nejspíše mladí a zatím neznámí šlechtici. Srov. ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 377.

¹⁹⁶ *Letopis Vincenciův a Jarlochů*, cit. dílo (1957), s. 171.

Přemysla o schůzku, kde se dohodli na míru. Vladislav se zřekl knížecího trůnu ve prospěch Přemysla a spokojil se s Moravou.¹⁹⁷

Vladislav stál před těžkou zkouškou, důvěrníci z řad šlechty ho varovali a vyzývali k opatrnosti. On však věděl, že pokud bude jeho bratr živ, nevzdá se práva na trůn. Pražský trůn však neopouštěl lehce. Jeho ušlechtilý čin však svědčí o zralém dynastickém a státním cítění člověka, který vrozenou touhu po moci obětoval potřebám země. A poznáme později, že to nebyl marný ústupek.¹⁹⁸

¹⁹⁷ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1913), s 1153-1154.

¹⁹⁸ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1997), s. 377.

10. Přemysl se opět ujímá vlády

Smírná dohoda Přemysla s Vladislavem ukončila čtvrtstoletí zápasů o pražský trůn. Přemysl se ujal vrchní vlády v monarchii a začíná více než třicetileté panování Přemysla Otakara I. (1197-1230).¹⁹⁹

Součástí ujednání byl nejspíše i slib, že Přemysl se nebude mstít těm, kteří ho opakovaně zradili. Smírné ujednání konfliktu Přemyslovi zajistilo klid na domácí půdě a tak, aby své pozice upevnil i navenek, rozvinul pražský dvůr čilou zahraniční aktivitu. Jako spojenec Filipa Švábského tedy Přemysl vyrazil koncem léta 1198 k Rýnu, aby mu přispěl v tažení proti Otovi IV. Brunšvickému. V očekávání válečné pomoci ho v září 1198 nechal král Filip korunovat. Bylo to v Mohuči a za nepřítomného metropolitu vykonal slavnostní akt nejspíše Aimu, arcibiskup z Tarentaise, který předtím korunoval Filipa.²⁰⁰

Po korunovaci vystavil Filip Přemyslovi privilegium. Text tohoto privilegia se nedochoval, dá se ovšem odvodit z článků Zlaté buly sicilské z roku 1212. Filip Švábský potvrdil královský titul českých panovníků s tím, že království mají Přemysl i jeho nástupci užívat dědičně a bez poplatků. V říši bude králem uznán ten, koho v Čechách zvolí, císař mu pak svěří zemi v léno. Českému království mají být vráceny zcizené končiny a český král má „svým“ biskupům udělovat investituru.²⁰¹

10.1. Poměry v říši

Po smrti krále Jindřicha VI. měl na trůn nastoupit jeho syn Fridrich, byl však ještě dítě a k samostatné vládě nezpůsobilý. Proto se obrátila pozornost štaufských příznivců k Filipovi, bratrovi zemřelého císaře a tehdy vévodovi švábskému. V durynském Ichtershausenu byl začátkem března roku 1198 dvacetiletý Filip zvolen římským králem a vzápětí v Mühlhausenu prohlášen budoucím císařem.²⁰²

Tato volba přiměla k rozhodnějším činům skupinu opozičních knížat, v níž hlavní slovo náleželo kolínskému arcibiskupu Adolfovi. Roli vzdorokrále nakonec přijal syn Jindřicha Lva z rodu urozených Welfů, Ota. Začátkem června 1198 byl v Kolíně zvolen králem a 12. července v Cáchách korunován.²⁰³

¹⁹⁹ ŽEMLIČKA Josef. 2002. *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*. Praha: NLN. 970 stran. ISBN 80-7106-140-9. s. 91.

²⁰⁰ Tamtéž s. 91-92.

²⁰¹ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (2002), s. 92.

²⁰² ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 78.

²⁰³ Filip byl korunován v Mohuči teprve 8. září. Srov. ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 78-79.

Říše měla v tuto dobu tedy dva krále. Filipa Švabského, v jehož moci byly pravé říšské insignie, a Otu IV. Brunšvického, který byl korunován na správném místě a předepsaným církevním hodnostářem, ale nepravými klenoty. Oba se považovali za řádně korunované, takže rozhodnout měl jen boj.²⁰⁴

Volba krále Oty měla ovšem širší pozadí. Jako mladý, tehdy asi šestnáctiletý syn Jindřicha Lva byl spolehlivou zárukou nesmiřitelnosti ke Štaufům, s kterým ve svých plánech počítal anglický král Richard I. Lví srdce.²⁰⁵ Nátlaky Plantagenetů na Otovo zvolení byly tak velké, že jim nakonec i podlehl sám arcibiskup Adolf. I když se v tomto spojení necítil zrovna bezpečně, nakonec Otovu kandidaturu podpořil. Důvod Richardova úsilí byl vcelku jasný, chtěl získat spojence v nastávajícím střetu s Francií. Richard, kdysi zajatec věrolomného Jindřicha VI., chystal Štaufům pomstu. Jelikož Štaufové udržovali dobré vztahy s Kapetovci, hledali Plantagenetové úměrnou rovnováhu. Mladý a drsný Welf, synovec krále Richarda, nežil ostatně do svého zvolení na německém území, ale s titulem hraběte z Pitou prodléval na pevninských državách svého strýce a učil se válečnému řemeslu. Střetnutí Filipa Švabského s Otou IV. Brunšvickým tak probíhalo v úzké závislosti na bojích Kapetovců s Plantagenety, v nichž chtěl Filip II. August omezit državy anglických králů na francouzské půdě.²⁰⁶

10.2. Inocenc III. a jeho role v boji o říšský trůn

Ze sporů o římský trůn nejvíce těžilo papežství. Začátkem roku 1198 byl zvolen nový papež kardinál-jáhen Lotharius di Segni, který přijal jméno Inocenc III. a již první kroky nasvědčovaly, že bude usilovat o zvýšení moci a prestiže svého apoštolského úřadu. Nový papež vtiskl svému pontifikátu ráz cílevědomého programu. Důsledně hájil práva svého úřadu v záležitostech duchovní povahy, přičemž hluboké teologické a kanonicko-právní znalosti, nabyté ze studií v Paříži a v Bologni, mu dávaly potřebné teoretické argumenty.²⁰⁷

Inocenc III. nevidí ve své hodnosti již jen nástupnictví Petrovo, nýbrž prohlašuje se otevřeně za nástupce samého Krista a přijímá ochotně tvrzení, že římský papež je sice méně než Bůh, ale více než pouhý člověk. Tento postoj se zvláště snažil uplatnit vůči císařství, když napsal: „*Ruka Páně, nepozdvihla nás z prachu na svatý stolec, abychom zasedali s knížaty, nýbrž nad nimi a je soudili.*“ Pontifikát Inocence III. se ale stal hlavně význačným

²⁰⁴ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 79.

²⁰⁵ Byl hlavním původcem Otova zvolení.

²⁰⁶ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 79-80.

²⁰⁷ Tamtéž s. 81.

mezníkem a to účelně seřízenou ústřední správou a důmyslným zpevněním autority, kterou dávala přesná kodifikace církevního práva, starým i novým dekretům římských papežů.²⁰⁸

Nejvíce se Inocenc III. snažil posílit moc orgánu papežského stolce. Ale zvláštní péči věnoval i tomu, aby reguloval události v Itálii a posílil zde svůj vliv. Šlo mu hlavně o posílení svého vlivu vůči německému císařství.²⁰⁹

Inocenc III. zdůrazňoval nutnost součinnosti duchovní a světské moci ke vzájemnému prospěchu obecné církve, tj. všeho lidstva. Duchovní moc se nevměšuje do vlastnických práv a omezuje se na napomínání a domluvy, ale ve výjimečných případech a z vážných důvodů uplatní papež svou zásadní přímou moc v plném rozsahu, kterou všeobecně má jako vikář Kristův. A právě boje o královskou korunu v Německu mu poskytly vítanou příležitost uplatňovat tyto nároky a schvalovat volbu budoucího císaře v případě sporu.²¹⁰

Inocenc III. rozpoznal světodějně příznivý okamžik, aby papežství navždy zajistil vítězství nad císařstvím. Jestliže Němci až dosud tvrdili, že papež musí posvětit jejich zvoleného a korunovaného krále, Inocenc naproti tomu tvrdil, že on musí zkoumat, je-li k posvěcení určený toho také hoden a na základě toho, že on musí rozhodnout, kdo může a smí být zvolen německým císařem. Tím zřejmě propukl dlouho trvající zápas o samostatnost německého státu proti římské církvi. Zápas, který přinesl Německu těžké doby a byl podstatnou přípravou pro odtržení německého národa od Říma v době reformace.²¹¹

Papež si uvědomoval, že spojení římské a sicilské koruny v rukách jediné osoby znamená smrtelné nebezpečí nejen pro církevní stát, obklíčený jak ze severu i z jihu, ale hlavně pro další nezávislý vývoj papežství. Proto rozehrál složitou partii, v níž sledoval jeden hlavní cíl, nedovolit říšsko-sicilskou unii a současně oslabit vliv římského krále v italských poměrech.²¹²

Nejdříve hledala královna Konstancie pro svého syna záchranu v těsném přimknutí k novému papeži. Vzдалa se zcela Fridrichových nároků na římskou korunu a uzavřela s Inocencem III., jakožto vrchním lenním pánem sicilského království, konkordát, který obětoval veškeré výsady získané normanskými vládci ve správě církve. Královna však

²⁰⁸ ŠUSTA Josef. *Inocenc III. in: Dějiny lidstva od pravěku k dnešku, díl 4. Středověk vrcholný a stárnoucí část první.* 1942. PAULOVÁ Milada, ŠUSTA Josef, TAUER Felix. Praha: Melantrich. 520 stran. s. 252-254.

²⁰⁹ GANSHOF François Louis. 1991. *Das Hochmittelalter*, in: *Propyläen Weltgeschichte Band 5*; MANN Golo und NITSCHKE August; Berlin: Frankfurt am Main. 721 stran. ISBN 3-549-05017-8. s. 455.

²¹⁰ BUŠEK Vratislav. 1946. *Učebnice dějin práva církevního I. Úvod.- Prameny poznání historie práva církevního.- Poměr státu k církvi.* Praha: Spolek ČS. právníků Vyšehrad. 214 stran. s. 150.

²¹¹ SCHMEIDLER Bernhard. *Inocenc III. in: Tvůrcové dějin, Čtyři tisíciletí světových dějin v obrazech dob a osobností 2. díl, Středověk.* redigoval STLOUKAL Karel. 1934. Praha: L. Mazáč. 585 stran. s. 282.

²¹² ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 81-82.

zemřela již v listopadu 1198, ještě před tím určila synovi za poručníka samotného papeže. O království se tak rozpoutal boj mezi papežskými legáty a někdejším římským maršálkem Markwaldem z Annweileru, který až do své smrti roku 1202 mocné panství na Sicílii obhájil. Papeži se až s odstupem času podařilo uvést v platnost své poručenství nad mladým Štaufem.²¹³

V boji štaufského a welfského tábora měl právě papež Inocenc III. rozhodující postavení. Prohlašoval, že má nezbytné právo přezkoumat královskou volbu v Německu. Zde poprvé a zcela nepokrytě vystoupil papežův rozhodčí a aprobační nárok vůči volbě německých knížat. Ale sám nijak nespíchal s tím, aby se vyjádřil pro jednoho z kandidátů. Sám ostatně vítal boj o císařskou moc, neboť věděl, že vleklý boj oslabí samotnou císařskou moc. Nebylo však žádným tajemstvím, že už od počátku stranil Otovi Brunšvickému.²¹⁴

Počátkem roku 1201 Inocenc III. vystoupil k podpoře svého chráněnce. Vyzval německá knížata, aby Otu přijali za jediného legitimního nositele římské koruny. Nato Ota splnil všechny jeho nároky na Itálii. Řím užil pak všechn nátlak, aby přiměl německá knížata k přechodu do welfského tábora.²¹⁵

10.3. Postavení Přemysla na počátku své vlády

Na celém tomto složitém pozadí se odvíjel vztah Přemysla Otakara I. ke všem uchazečům římského trůnu. Přemysl nebyl v lehké pozici neboť do něj zasahovalo i papežství. Inocenc nutil sliby i hrozbami nejen Přemysla k účelovému dezertérství. Jedna z těchto pák, kterou mohl na Přemysla působit, byla žaloba Arnolda, pražského kanovníka a probošta v Sadské, proti svému biskupovi Danielu II. Milíkovi. Arnold, který se sám chtěl stát biskupem, si v Římě stěžoval, že Daniel nebyl zvolen v kapitule, ale že dosáhl své hodnosti „mocí světskou“. Současně Daniela obviňoval ze špatných mravů. Papež Inocenc III. určil soudcem v této žalobě arcibiskupa Magdeburského. Arnold v této žalobě neuspěl, musel potom svlečený a bos, žádat biskupa na kolenou za odpuštění a sám sebe označit za křivého žalobce. Potom musel slíbit, že nebude v útocích pokračovat.²¹⁶ Ale koncem roku 1199 odešel Arnold do Říma, aby na Daniela znovu žaloval.²¹⁷

²¹³ ŠUSTA Josef, cit. dílo (1942), s. 254.

²¹⁴ Tamtéž s. 257-258.

²¹⁵ Tamtéž s. 258-259.

²¹⁶ TOMEK Václav Vladislav, cit. dílo (1855), s. 144.

²¹⁷ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (2002), s. 93-94.

Podle této žaloby byl Daniel syn kněze, sám byl ženatý a měl děti. Měl se oddávat opilství, smilství a jiným špatným činům. Dále si Arnold stěžoval, že se na knížectví vetřel a přijal investituru od knížete, čímž uvedl Pražské biskupství pod nadvládu světskou. Dále, že pak utratil majetek pražského kostela v hodnotě asi tisíc hřiven a více než padesát vesnic, které náležely biskupství, rozdal dvořanům knížete a samotnému knížeti podstoupil hrad Podivín, který patřil pražské kapitule.²¹⁸

Daniel byl povolán do Říma, aby se očistil, ten se však konfrontaci s Arnoldem vyhýbal. Nakonec se do Říma vůbec nedostavil a poslal za sebe prostředníky. Těm bylo sděleno, že Arnold od dalších žalob odstupuje.²¹⁹ Arnoldovi bylo uloženo věčné mlčení a biskup Daniel se měl očistit podle kanonických předpisů před dvěma biskupy a třemi opaty. Potom měl předstoupit před arcibiskupa Salzburského Vojtěcha, bratra krále Přemysla, který ho měl sesadit a povolit kapitule pražské aby si zvolila nového biskupa. Nakonec v jeho prospěch svědčilo několik biskupů a opatů a od klatby bylo upuštěno. Biskup Daniel odjel do Říma a tam byl očištěn.²²⁰

Přemysl v tomto sporu musel stát za Danielem, neboť ten jako biskup prohlásil za neplatné na Přemyslovu žádost jeho manželství s Adlétou z rodu míšeňských Wettinů. Stárnoucí Adléta zapudil, záminkou posloužila skutečnost, že byl s ní v čtvrtém stupni příbuzenství. Jeho novou chotí se stala mladá Konstancie, sestra uherského krále Emericha. Politické motivy zde asi nehrály větší roli a smyslný Přemyslovec si bezohledně prosadil svou vůli. Zdrčená Adléta se však nevzdala a požádala Inocence o pomoc. V kanonickém procesu hrál pražský biskup klíčovou úlohu a pokud by před Arnoldovými žalobami neobstál a byl suspendován, mohl být i zpochybněn jeho verdikt o zrušení Přemyslova manželství. Inocenc to dobře věděl a také toho využil. Dal Přemyslovi najevo, že výsledek sporu bude úměrný králově ochotě přizpůsobit se kuriálnímu zájmu. Celá tato záležitost vyzněla Adlétinou smrtí roku 1211 ve ztracenu. Však tento svévolný Přemyslův rozchod vrhal temný stín na politiku pražského dvora.²²¹

²¹⁸ TOMEK Václav Vladislav, cit. dílo (1855), s. 144.

²¹⁹ Nejspíše to bylo s ohledem na Přemysla, neboť si ho chtěl papež Inocenc III. zavázat k pomoci ve věcech říšských. Srov. TOMEK Václav Vladislav, cit. dílo (1855), s. 144.

²²⁰ Tamtéž s. 144-145.

²²¹ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (2002), s. 94-95.

10.4. Role Přemysla v boji o říšský trůn

Přemyslovu korunovaci v září 1198 vzali na vědomí jen stoupenci Filipa Švábského. Tato situace nebyla pro Přemysla zrovna pozitivní. Složitost tohoto postavení vycítil Inocenc III. V březnu 1201 přišel Přemyslovi od papeže dopis, v němž mu vyčetl, že přijal královskou hodnost od nepravého krále (Filipa Švábského) s dovětkem, aby tuto vadu napravil. Král Ota prý Přemyslovu žádost o korunu neodmítne.²²² Všechno naznačovalo tomu, jak byl papež velice dobře informován o tom, jak důležité místo ve sporu o římskou korunu zaujímá český král.²²³

Přemysl dobře věděl, že papež může k jeho přesvědčování užít i nátlaku na pozadí jeho soukromého života. Šlo právě o rozvod s jeho ženou Adlétou, s kterým souviselo i obvinění biskupa Daniela II. Papežská kurie mohla na Přemysla z této strany užít určitý nátlak. V dopise, který Přemysl dostal, nebyla však ani zmínka o královských manželských problémech, ale naopak papež se sám nabízel, že nároky na českou korunu potvrdí. To byla pro Přemysla velmi lákavá nabídka, neboť česká koruna ještě nikdy nebyla potvrzena papežem.²²⁴ Tak postupně Přemysl zahájil sérii změn svého stranictví.²²⁵

Přemysl však složité situace, do které se dostal díky nátlaku ze strany papeže, uměl využít. Tak na pozadí úpadku říše a královské moci vzrůstalo české království.²²⁶

Přemysl však nepřešel do Otova tábora hned, ale vyčkával až jeho pozice bude silnější. V podstatě však můžeme říci, že se pro přechod na druhou stranu rozhodl hned. Protože už v září 1201 notář M. Filip oznámil papeži, že král Přemysl, dotud přední opora Filipova, přechází na Otovu stranu. Přemysl však toto rozhodnutí zatím skrýval.²²⁷

Na sjezdu v Bamberku, kde shromážděná knížata znovu projevovala podporu „právoplatné“ zvolenému králi Filipovi sice Přemysl chyběl, avšak přítomnost jeho bratra, moravského markraběte, celou věc zastírala. Ještě na počátku roku 1202 pak Filip oba Přemyslovce počítal ke svým spojencům. Teprve když Otu podpořila Anglie a Dánsko, odkryl Přemysl své utajované sympatie. Roku 1202 přijel do Prahy papežský legát Guido a byl vřele přijat králem Přemyslem, jeho bratrem Vladislavem i českými velmoži.²²⁸

Do událostí opět zasáhli Přemyslovci usilující o český trůn. Přemyslův rozvod z Adlétou měl za následek i rozchod z Wettiny, ti po té začali podporovat Vratislava, syna

²²² ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (2002), s. 95.

²²³ NOVOTNÝ Václav. 1928. *České dějiny I. část III. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.* Praha: Jan Laichter. 1070 stran. s. 234.

²²⁴ Tamtéž s. 242-244.

²²⁵ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (2002), s. 95.

²²⁶ Tamtéž s. 96.

²²⁷ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 244.

²²⁸ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 94.

Přemysla a Adléty, jako budoucího nástupce. Vratislav však nedosáhl plnoletosti a tak se stal nástrojem míšeňské odvety Děpolt.²²⁹

Wettinové poté naléhali na Filipa Švábského, který někdy koncem dubna 1203 udělil Děpoltovi Čechy v léno. Tímto krokem ale porušil znění svého vlastního privilegia a z roku 1198.²³⁰ Tento čin jen Přemysla vnitřně utvrdil, že vstup do welfsko-kuriálního tábora je správný.²³¹

V létě 1203 se Přemysl zapojil do válečného tažení proti Filipovi. Před obleženým Merseburkem pak Ota Přemyslovi potvrdil výsady, dané již Filipem, a rozšířil je o darování některých říšských statků a dalších úlev.²³² Dne 24. srpna papežský legát Guido pomazal a korunoval Přemysla na krále.²³³

Ve válečné kampani roku 1203 se mohl Ota právem cítit vítězem. Filip se těžko vzpamatoval z nečekaného otřesu a welfský tábor narostl. Velký podíl na tomto zvratu patřil vojsku Čechů a jejich spojencům. Sám král Ota to poctivě přiznal v listu papeži a chválou českých zbraní nešetřil ani potěšený Inocenc. Ale uznat Přemyslovu královskou hodnost zatím váhal, boj zatím neskončil a papež chtěl Přemysla donutit k dalším službám.²³⁴

Slova plná chvály však Přemyslovi nemohla stačit, očekával skutky. Ze slibů jimiž Inocenc lákal na stranu Otovu, dosud nebylo nic splněno. Naopak papežovo jednání bylo podezřele zdrženlivé. V dopise, který papež poslal české šlechtě, se úzkostlivě vyhýbá nazvat Přemysla jeho hodností, mluví zde jen o pánu.²³⁵

10.5. Přemyslův pokus o zřízení Pražské metropole

Na to co papež slíbil nezapomněl však Přemysl. Mimořádný úspěch z léta 1203 mu napověděl, že oběti svých bojovníků by mohl prodat ještě dražší.²³⁶

Uvědomil si, že už nyní nepodléhá císaři a že sám je významným králem, jehož pomoci sám papež potřeboval. Takovému panovníkovi by se mohlo podařit splnit dávné

²²⁹ Patřil k potomkům Vladislava I.

²³⁰ V říši měl být uznán ten, koho v Čechách zvolí.

²³¹ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (2002), s. 97.

²³² ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 95.

²³³ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 256.

²³⁴ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 96.

²³⁵ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 257.

²³⁶ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 96.

přání všech Čechů, tedy povýšení pražského biskupství na arcibiskupství. Nyní měl lepší a mnohem silnější pozici než kdysi Břetislav I., který s žádostí neuspěl.²³⁷

Hned počátkem roku 1204 vysílá Přemysl do Říma zvláštní poselstvo, které předložilo papeži jménem svým a svého lidu žádost, kterou provázel a podporoval i jeho švagr, král uherský Emrich, aby pražské biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství. Důvody udávané v této žádosti byly: rozlehlost a lidnatost českého království, velká vzdálenost od mohučské metropole, pod které české království patřilo a dále jazyková různost. Toto všechno znemožňovalo mohučskému metropolitovi vykonávat povinnosti a práva nad českými diecézemi. K žádosti byl přiložen i důvod, že když Čechy obdržely od římské říše královskou hodnost, bylo by správné aby to samé obdržela i církev.²³⁸

Podobnou žádost předkládal o 140 let později Karel IV. papeži Klimentovi VI. Důvody obsažené v žádosti známe, jako i u žádosti Přemyslovy, jen z papežovy odpovědi, která byla zároveň zakládající papežskou listinou. V obou žádostech o metropoli byly hlavními důvody lidnatost a rozlehlost obou českých diecézí a dále velká vzdálenost Mohuče od Čech a Moravy. Tyto důvody odbývá papež Inocenc III. několika slovy, kdežto Klemens VI. opakuje vývody žádosti Karlovy obšírně, což bylo spojeno u Inocence s úmyslem žádost zamítnout. Klement naopak těmito důvody žádost odůvodnil.²³⁹

Jan Vyskočil zde pokládá otázku, proč nebylo žádosti Přemyslově vyhověno i když byly důvody vcelku totožné s těmi, jež později přednášel Karel IV., proč se muselo čekat dalších 140 let než bylo zřízeno arcibiskupství? Otázka je tu pokládána vcelku rozumně o to víc, neboť papež Inocenc III. tehdy potřeboval Přemysla jistě více než později papež Klemens VI. krále Karla IV. Důvod, uvádí nepřímou papež ve své odpovědi, zaslané Přemyslovi. Sděluje mu, že ačkoliv by rád vyhověl této žádosti, je to v tuto chvíli obtížně uskutečnitelné, neboť doba ještě není dost vyvrálá a nedá se rozhodnout hned. Pro papeže v té chvíli otázka zřízení pražské metropole nebyla důležitá a ani si nemyslel, že je zřízení nezbytně nutné. Navíc chtěl brát ohled na arcibiskupa mohučského, kterého osobně povýšil a tímto ho nechtěl urazit a biskup by pak proti němu mohl podnítit ještě více nenávisti, které už tak mělo město Mohuč vůči papeži.²⁴⁰

Za Přemyslovou žádostí o zřízení arcibiskupství nemůžeme hledat postranní úmysly, bylo už v té době jistě zapotřebí a i když by Přemysl kladné vyřízení žádosti rád uvítal, spíše šlo pouze agitační prostředek, kterým chtěl dosáhnout rychlejší vyřízení ostatních svých

²³⁷ VYSKOČIL Kapistran Jan, cit. dílo (1947), s. 36.

²³⁸ Tamtéž s. 36-37.

²³⁹ Tamtéž s. 37.

²⁴⁰ Tamtéž s. 38.

požadavků. Papež nemohl tomuto požadavku vyhovět hned, ale snažil se Přemyslovi zavděčit jinak.²⁴¹

Za náhradu zamítnuté žádosti vyhověl papež žádosti jiné. Dne 4. července 1204 došlo k slavnostnímu prohlášení bývalého Sázavského opata Prokopa za svatého, o něž usiloval tehdejší opat Blažej v Římě již déle než rok. Do Čech se poté vypravil kardinál kněz Panny Marie in Trastevere titulu sv. Kalixta Guido, aby kanonizaci slavnostně prohlásil.²⁴²

10.6. Přemysl a jeho postoj vůči říši

Inocenc III. ale chápal, že musí nedočkavého Přemysla alespoň ještě nějak uspokojit. 15. dubna 1204 tedy papež z moci apoštolské králi Přemyslovi potvrdil všechna privilegia, jež se mu dostalo od římských císařů a jež mu při potvrzení nedávno potvrdil král Ota.²⁴³ O několik dní později 19. dubna, putoval z papežské kanceláře do Čech další list. V něm Inocenc připomíná, že doposud nemohl českého panovníka nazvat králem, neboť korunu přijal od Filipa Švábského, ale teď když se přidal k Otovi a ten ho uznal králem, také papež má již Přemysla za krále.²⁴⁴ Pak Inocenc, tvářící se jako by nevěděl, co se už stalo, vybídl Přemysla, aby se nechal korunovat.²⁴⁵

O den později pak papež potvrzuje Pražskému kostelu výsady, které již sám Přemysl potvrdil. A navíc dne 21. dubna vyzval biskupy Daniela, Roberta a arcijáhna Bechyňského Vícemila, aby trestali církevními tresty všechny, kdo by se odvážili vystoupit proti Přemyslovi za to, že z vůle papeže rozhodnul podporovat krále Otu.²⁴⁶

Postavení Oty Brunšvického se však začalo opět horšit. Do štaufského tábora přeběhl Otův bratr Jindřich, falckrabě rýnský. Filip Švábský podnikl mohutný útok proti Durynsku, kterému nemohl lantkrabě Heřman ani král Přemysl čelit. Lantkrabě Heřman se v září 1204 podrobil a tak vojsko Štaufa začalo hrozit Čechám. Přemysl nabídl mír a Filip rád přijal a za podmínky zaplacení 7000 hřiven stříbra slíbil český král opět přejít na štaufskou stranu. Jedinou stinnou stránkou byl však slib vynucený ze strany Wettinů, že Přemysl uzná manželství s Adlétou a Konstancií vypudí. K tomu ústupku se Přemysl odhodlal nejspíše ve

²⁴¹ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 263

²⁴² Tamtéž s. 265.

²⁴³ Tamtéž s. 261.

²⁴⁴ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 97.

²⁴⁵ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 261.

²⁴⁶ Tamtéž s. 261.

snaze získat čas. Jinak ale mohl být spokojen, královský titul již uznávali oba soupeřící králové i papež.²⁴⁷

Papežova podpora ale nemohla zaručit vítězství welfské strany. Ota měl více spojenců za hranicemi než uvnitř říše. Filipovi se podařilo dosáhnout opakovaného druhého zvolení a korunovace v Cáchách. Realisticky uvažující Inocenc III. změnil postoj a obrátil se na toho, kdo jak se zdálo, bude silnější. Jednání v květnu 1208 přinesla kompromis, za cenu několika dohod vyžadující od obou stran nepříjemné, ale snesitelné ústupky, byl papež připraven uznat Filipa. Náhlá rána osudu ale přivedla vniveč naděje všech těch, kteří doufali v ukončení konfliktu. 21. června 1208 zabil Filipa z osobních důvodů v Bambergu falckrabí bavorský. Říše mohla bezpochyby nalézt mír pod žezlem Oty IV.²⁴⁸

Ale Přemysl se váhal přidat na Otovu stranu. Jeho příklon na Otovu stranu mu ztěžovali Wettinové s plánem dosadit na český trůn Adlétina syna. Až v květnu 1209 se na Otově sněmu ve Würzburgu objevili poslední vzdorující, mezi nimi král Přemysl a markrabě Vladislav. Proběhly tu rovněž zasnuby krále Oty s Beatrix, s dcerou Filipa, které měly být vývěskou obecného smíření. V březnu 1209 obnovil Ota ve Špýru své dřívější sliby církvi a stolci sv. Petra, čímž si otevřel cestu k římské korunovační jízdě. Ale v reprezentativní jízdě chyběl oddíl Čechů, 4. října 1209 dosáhl Ota svého cíle. V bazilice sv. Petra mu vložil Inocenc III. na skráně císařskou korunu.²⁴⁹

Krátce po pomazání na krále začal navazovat na svého předchůdce Fridricha a Jindřicha, když jej povolali na pomoc Němci, kteří se drželi na Sicílii. Vydal se v listopadu 1210 na pochod pevně rozhodnut, že obnoví to, co s námahou odstranil papež. Reakce Inocence III. na sebe nedala dlouho čekat. Ota, který se zpronevěřil svým závazkům, byl okamžitě exkomunikován. Poté si papež, jenž naslouchal radám přicházejícím z Francie, vzpomněl na mladého sicilského krále, jehož byl poručníkem, Fridricha-Rogera.²⁵⁰

10.7. Cesta ke královské koruně

Růst Otovi moci však nevyhovoval i Přemyslovi. Sám Přemysl neměl důvod, aby si na Otu ztěžoval, byl tu však nesmiřitelný Dědřich Míšeňský, jenž nyní patřil k pilířům Otovy vlády. Pokud by císařova moc rostla, hrozilo Přemyslovi a jeho potomstvu s Konstatncií

²⁴⁷ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (2002), s. 99.

²⁴⁸ RAPP Francis. 2007. *Svatá říše římská národa německého od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka. 324 stran. ISBN 978-80-7185-6. s. 156-157.

²⁴⁹ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (2002), s. 99-100.

²⁵⁰ RAPP Francis, cit. dílo (2007), s. 157.

vážné nebezpečí. Na sjezdu v Norimberku v září 1211 se rozšířila anticísařská koalice a vzdorná knížata přijala Fridricha Sicilského v duchu štaufských tradic za císaře.²⁵¹

Fridrichovu druhou pouť za římskou korunou posléze vroubily tři na sebe navazující, přesto však samostatné volební akty. Na konci léta roku 1211 byl v Norimberku vyzván, aby se ucházel o hlasy říšských knížat. Obdobnou procedurou prošel o půl roku později v Římě, kde získal požehnání papeže, a konečně poslední krok učinil v první prosincové dekádě roku 1212, kdy se ve Frankfurtu nechal zvolit a v Mohuči slavnostně korunovat.²⁵²

Norimberská volba se rovnala vyhlášením války. Situace se vyostřila v létě 1212. Když se Přemysl zasadil za zvolení krále Fridricha Štaufského vládcem v Říši, musel s dalšími odbojnými knížaty čelit odvetě Oty Brunšvického. Ta přišla brzy. Za přispění Dětricha Míšeňského nechal císař zbavit Přemysla trůnu a v květnu 1212 udělil Čechy v léno Vratislavovi. Až teď Přemysl rázně zasáhl a nechal odsoudit a vyhnat i svého dříve věrného komorníka Černína. Přemysl vsadil na správnou stranu a vojenské síly císaře Oty se rychle hroutili. Pole ovládl Fridrich II. A ještě během tažení proti Otovi, začal Fridrich odměňovat své věrné.²⁵³

10.8. Zlatá bula sicilská

Dne 26. září 1212 vydal sicilský král a „zvolený císař“ Fridrich II. v městě Basileji českému králi Přemyslu Otakarovi I. a jeho bratrovi, moravskému markraběti Vladislavu Jindřichovi, tři slavnostní privilegia. Stalo se tak v jejich nepřítomnosti, právě když se mladý Štauf chystal k ofenzívě proti Otovi IV. Brunšvickému. První a nejvýznamnější z těchto listin vešla do dějin jako Zlatá bula sicilská, neboť Fridrich tehdy z nedostatku řádného ověřovacího prostředku použil svoji zlatou pečeť sicilského krále.²⁵⁴

Dokument vychází ze staršího a později ztraceného privilegia, které čerstvě korunovanému Přemyslovi a jeho nástupcům udělil v září 1198 římský král Filip Švábský. V roce 1203 tyto výsady schválil a patrně rozšířil Ota Brunšvický. Fridrich II. tak stvrdil Přemyslovi dědičnou královskou hodnost s tím, že kdokoliv bude v Čechách zvolen, bude hlavou Říše také uznán a budou mu předány královské odznaky. Dále se touto listinou zaručovalo Českému království nerušené zachování hranice a biskupy „svého království“

²⁵¹ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (2002), s. 101.

²⁵² WIHODA Martin. 2005. *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*. Praha: Argo. 320 stran. ISBN 80-7203-682-3. s. 51.

²⁵³ ŽEMLIČKA Josef. *Rozmach a vrchol Přemyslovské moci*, in: cit. dílo (2009), s. 296.

²⁵⁴ ŽEMLIČKA Josef. *Zlatá bula sicilská*, in: cit. dílo (2009), s. 300.

měl na příště uvádět do úřadu český král. Návštěvy říšských sněmů se pro českého krále omezovaly na Bamberg, Norimberk a Merseburk. Na císařské korunovační jízdy do Říma měl vysílat tři sta jezdců nebo zaplatit tři sta hřiven stříbra.²⁵⁵

Basilejské listiny se vzájemně doplňují a navenek tvoří sevřený celek, který vypovídá nejen o vztahu českého státu k říši, ale také o aktuálním poměru sil na domácí politické scéně. V paměti Zlaté buly sicilské zůstal uchován diarchický model, jenž markraběti umožnil, aby si jako říšský kníže a volitel římského krále nechal potvrdit vládu nad oběma Moravami, a učinil tak Fridricha arbitrem nových pořádků, aniž by tím narušil bratrův mocenský primát. Naopak Přemysl si tento ústupek nechal vyvážit právem investitury obou biskupů, výslovnou zárukou neporušitelnosti zemských hranic a posílením mocenského vlivu v blízkém zahraničí.²⁵⁶

Historický rozměr Zlaté buly sicilské netkví ani tak v obsahu a váze udělovaných „milostí“ či povinností, z nichž některé brzy odeznívaly, ale v písemné kodifikaci alespoň základních obrysů místa českého státu v politické skladbě střední Evropy. Soubor basilejských listin a v první řadě Zlatá bula sicilská patří k vážným dokladům české středověké státnosti. Její význam ocenil už Karel IV., když jí 7. dubna 1348 zařadil do souboru klíčových státoprávních dokumentů. Dnes jsou všechny tři listiny uloženy v Národním archivu České republiky v Praze.²⁵⁷

²⁵⁵ ŽEMLIČKA Josef. *Zlatá bula sicilská*, in: cit. dílo (2009), s. 300.

²⁵⁶ WIHODA Martin, cit. dílo (2005), s. 68.

²⁵⁷ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (2009), s. 301.

11. Církevní boj v Čechách za biskupa Ondřeje

Ohlas prudkého boje mezi papežstvím a císařstvím, který byl v podstatě zápasem o vyvedení církve z područí státu a světa laického a zápasem o uplatnění církevního práva římského proti právům národním, zasáhl v té době i k nám. Český národ v době Přemyslově neznal ještě rozdíl mezi státem a církví a neviděl v církvi zvláštní a samostatné instituce, podléhající především římskému papeži. Velká vlna církevního odporu vycházející z Říma, budila v církevních českých kruzích tichý odpor již na sklonku 12. století. Za Přemysla Otakara I., pak vyvolala kolem roku 1220 již mocné hnutí odporu a otevřený boj. Mocnou ikonou tohoto boje byl biskup Ondřej.²⁵⁸

Tomuto církevnímu zápasu se světskou mocí těsně předcházely události v Polsku. V roce 1205 velkopolský kníže Vladislav v rozporu s usnesením z leczyského synodu z roku 1180, v němž se světská knížata vzdávala majetku po zemřelých církevních hodnostářích, zabral majetek po zesnulém biskupovi. Došlo tak ke sporu mezi knížetem a arcibiskupem. Kníže byl za toto jednání exkomunikován a ten pak na oplátku vyhnal arcibiskupa z Hnězda. V tomto zápase zastupoval církev arcibiskup Henryk Kietlicz, který našel podporu v Římě v osobě papeže Inocence III, který po té vydal nařízení o církevní reformě v Polsku a polským knížatům uložil jejich provedení. Jednalo se zde především o rozšíření ekonomických a soudních imunit na všechny církevní statky, osvobození církve z vlivu světských zakladatelů a o kanonickou volbu církevního soudnictví ve všech případech, kdy byl žalován duchovní.²⁵⁹ O stejnou reformu církve šlo i v církevním zápase Ondřejově.

11.1. Biskup Ondřej

Patrně mladší syn některého z velmožů království. Byl původně dvorním kaplanem, pak kanovníkem svatovítským a proboštem staroboleslavským, proboštem mělnickým a kancléřem krále Přemysla Otakara I. V domnění, že získá oddaného podporovatele svých záměrů, prosadil ho král v kapitule za biskupa, ale ve svém odhadu se zmýlil, protože z Ondřeje se stal rozhodný zastávce svobod a práv církve ve sporu se šlechtou a králem.²⁶⁰

Jakmile Ondřej dosedl na biskupský stolec, začal nesmiřitelně prosazovat zásadu „*Quod potestas temporalis subditur spirituali*,“ tj. že světská moc je podřízena moci

²⁵⁸ HRUBÝ František. *Přemysl Otakar I.* in: *Tvůrcové dějin, Čtyři tisíciletí světových dějin v obrazech dob a osobností 2. díl, Středověk*. 1934. Praha: L. Mazáč. 585 stran. s. 288.

²⁵⁹ VILONĚ Jan. 1995. *Úvod do dějin a kultury Polska I. (do roku 1815)*. Praha: Karolinum počte stran 153. ISBN 80-7066-988-8. s. 41.

²⁶⁰ BUBEN M. Milan, cit. dílo (2000), s. 238.

duchovní, ačkoliv věděl, že ve svých snahách zůstane osamocen. Svůj reformní program si biskup ujasnil v Římě, kde byl dne 22.11. 1215 osobně vysvěcen na biskupa samotným Inocencem III.²⁶¹ Zároveň se tam zúčastnil i 12. všeobecného (lateránského) koncilu, na němž zasedalo 71 metropolitů, 412 biskupů, 800 opatů a převorů, mezi nimiž vynikali především dva patriarchové, jeruzalémský a cařihradský. Antiošský patriarcha byl sklíčen těžkou nemocí, takže nemohl přijít, ale poslal svého vikáře biskupa antekadenského. Alexandrijský patriarcha poslal za sebe jáhna, svého příbuzného. Byli zde přítomni i vyslanci řeckého a římského císařství, a nesmírné množství zástupců králů jeruzalémského, francouzského, španělského, anglického, uherského, cyperského, aragonského a jiných knížat a velmožů.²⁶² Koncil vydal sedmdesát věroučných a disciplinárních dekretů.²⁶³

Na tomto sněmu v Ondřejovi dozrálo rozhodnutí usilovat o nápravu domácích poměrů v církvi, spočívajících v nedůstojné podřízenosti na světské moci. Koncilu se účastnil i olomoucký biskup Robert, který však zůstal ideály vítězné církve zcela nedotčen a dal přednost pohodlnému přátelství s králem.²⁶⁴

11.2. Biskup Ondřej a jeho snaha o zřízení pražské metropole

Nastoupení biskupa Ondřeje II. na pražský biskupský stolec znamená obrat v dosavadním církevně politickém vývoji u nás, obrat, který je charakterizován všestrannějším uplatněním názorů na poměr církve a státu, vyjádřeným v kanonickém právu.²⁶⁵

Biskup Daniel zemřel 28. března 1214 a jeho nástupcem se stal dosavadní pražský probošt Ondřej. Přesně nevíme jakým způsobem byla volba nového biskupa provedena, ale nelišila se příliš od voleb předcházejících. Nejspíše byl Ondřej zvolen jednomyslnou volbou pražských kanovníků, ale je jisté, že o tuto souhlasnou volbu se zasadil především král, což naznačuje sám Ondřej, když později sdělil, že s papežem uznává Přemysla po Bohu za původce svého povýšení a dobrodince.²⁶⁶

²⁶¹ BUBEN M. Milan, cit. dílo (2000), s. 238.

²⁶² *Dokumenty: Pražští biskupové, 973-1344.* in: *Tisíc let Pražského biskupství 973-1973.* 1973. Řím: Křesťanská akademie. 239 stran. s. 164.

²⁶³ Šlo například o dekry o životě duchovenstva, o obsazování církevních míst, o vzdělávání kléru, o povinnosti zpovědi alespoň jedenkrát za rok, o sv. přijímání, o povinném celibátu kněží, o heretických sektách apod.

²⁶⁴ BUBEN M. Milan, cit. dílo (2000), s. 238.

²⁶⁵ PLEŠINGER J. 1932. *Zápas církve a státu za krále Přemysla I. a biskupa Ondřeje II.* Praha: Blahoslav. 68 stran. s. 12.

²⁶⁶ Tamtéž s. 13.

Ondřej, jakmile obdržel investituru od svého krále, odebral se pro biskupské svěcení do Říma, kde proběhl všeobecný Lateránský IV. sněm. Tento sněm zahájil velkolepou řečí sám papež Inocenc III. Církev tímto sněmem triumfovala a jakoby vzdávala hold papeži a jeho politice. Zavržení Oty IV. a uznání Fridricha II. ohlašovalo vítězství světovládných církevních snah. A právě toho byl svědkem Ondřej, viděl povýšenost církve nad státní mocí. Když Ondřej uviděl tento velký triumf církve, zajisté začal porovnávat jaké církevní poměry byly doma a jaké v Římě.²⁶⁷ Zde nejspíše nastala změna v biskupově chování. Zpočátku totiž nedával znát nějaké známky nespokojenosti s dosavadními církevními poměry v Čechách. Využíval spíše výhod, které mu dovoľovalo jeho přátelství s králem Přemyslem. Změna v jeho myšlení nastala nejspíše, když se seznámil se světovládnými myšlenkami jednoho z největších papežů středověku Inocencem III. Významné v tomto ohledu bylo právě to, že biskupské svěcení nepřevzal od mohučského metropolity, nýbrž od papeže v Římě. V tomto ovzduší církve, povznesené na vládkyni celého křesťanského světa, musela se jevit Ondřejově vnímavé povaze církev v Čechách jako ubohá odnož stísněná a spoutaná světskými vlivy, kterou je potřeba osvobodit.²⁶⁸

První otázka, která nejspíše Ondřeje napadla, byla, jak má ale osvobodit českou církev, když on sám je spoután pravomocí metropolity mohučského? Mohl snadno vytušit, že arcibiskup Siegfried, by se v tomto boji přiklonil na stranu krále Přemysla jako jeho politický spojenec. Proto sám požádal papeže o povýšení pražského biskupství na metropoli. Jeho žádost známe ovšem jen z listu papeže Honoria III. z 19. ledna 1221. Zde papež ukládá svému legátovi, aby vyšetřil, zda by bylo možné zřídit v Praze metropoli a více biskupství v Čechách. V této listině píše papež, že sám biskup tuto žádost předložil již jeho předchůdci papeži Inocenci III., jenž byl jeho prosbám nakloněn a poručil, aby se v této věci pokračovalo.²⁶⁹ Inocenc III. zemřel již 16. července 1216, proto mu Ondřejova žádost byla předložena rozhodně před tímto datem a to bylo nejspíše ještě za trvání lateránského koncilu.²⁷⁰ Do té doby byla žádost o českou metropoli podávána vždy od panovníka, nyní však se ozvala žádost o arcibiskupství ze strany církevní. Dříve byla podávána žádost o arcibiskupství z pohledu prestižních nebo osobních, nyní biskup žádá ve snaze provést církevní reformy a osvobodit církev z područí státní moci.²⁷¹

²⁶⁷ VYSKOČIL Kapistran Jan, cit. dílo (1947), s. 13-14.

²⁶⁸ Tamtéž s. 45.

²⁶⁹ CDB II. 1912. listina č. 214. s. 199.

²⁷⁰ K tomu se přiklání NOVOTNÝ Václav, proto datuje listinu 19. ledna 1221, místo data 19. června, jenž udává FRIDRICH Gustav v CDB II. Srov. NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 452.

²⁷¹ VYSKOČIL Kapistran Jan, cit. dílo (1947), s. 45-46.

Biskup Ondřej se domníval, že vyhoví-li papež jeho žádosti a povýší pražské biskupství na metropoli, že s církví takto posílenou se mu podaří uskutečnit zamýšlenou reformu a dosáhnout jejího osvobození z područí královské a šlechtické moci a také zajistit přímou vazbu své diecéze na Řím. Inocenc III. sice žádost pražského biskupa nevyslyšel, ale jinak významně podpořil jeho záslužné snažení.²⁷²

11.3. Počátky Ondřejova biskupování

Někdy koncem roku 1215 se proto Ondřej obrátil na kurii s některými otázkami, které pro něj měli zvláštní důležitost. První se týkala toho, zda může požadovat navrácení svých desátků z některých vesnic od jednotlivých klášterů, které jim jeho předchůdce přenechali. V druhém případě žádal o radu, zda kněží nelegitimního původu, vzeší z kněžských manželství mohou dále zastávat své úřady bez potřebného papežského dispenzu. Poslední se týkala otázky, zda věřící, kteří nejsou vázáni žádnými sliby nebo řeholí, mohou jíst maso v pátek, případně-li na tento den Boží hod vánoční.²⁷³

Tyto dotazy svědčí o tom, že Ondřej chtěl provést reformu obecně, tedy vyřešit otázky týkající se kněží, ale i laiků. Tyto dotazy Ondřej položil nejspíše ještě papeži Inocenci III., jenž zemřel 16. června 1216. Na jeho dotazy odpověděl až jeho nástupce Honorius III. listem ze dne 29. října 1216.²⁷⁴ Papež odpovídá na první otázku: „*Na to považujeme za vhodné ti krátce odpovědět, že zjistíš-li, že k onomu darování došlo proti předpisům církevního práva na škodu tvé církve, máš povinnost je mocí představeného zákonitě odvolat.*“ Na druhou otázku odpovídá, že je-li těchto osob mnoho není možné docílit jejich odstranění bez pohoršení církve, má je tedy ve svých úřadech ponechat. Třetí otázka byla opět kladně od papeže odpovězena.²⁷⁵

Ondřej usiloval o to, aby se Čechy přizpůsobily v církevní kázni plně normám kanonického práva. Především pak otázka celibátu se dosud netěšila u českého kněžstva sympatií a ne všichni ji uznávali. Ale biskup Ondřej chtěl tuto otázku bez odkladů vyřešit.²⁷⁶

²⁷² BUBEN M. Milan, cit. dílo (2000), s. 239.

²⁷³ Boží hod vánoční připadl v roce 1215 na pátek, proto je také pravděpodobné, že Ondřej zaslal svůj dotaz těsně před tímto svátkem, ale mohl tak učinit i těsně po něm, tedy na začátku roku 1216. Srov. NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 453-454.

²⁷⁴ Tamtéž s. 454.

²⁷⁵ CDB II. 1912. listina č. 130. s. 120-121.

²⁷⁶ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 15.

Byl si dobře vědom, že je to právě závislost duchovenstva na světské moci, které podporuje kněžská manželství a využívá duchovních úřadů k hmotnému zisku.²⁷⁷

V té době bylo mezi duchovenstvem mnoho duchovních, kteří sami byli syny duchovních. Jelikož však neměli papežskou dispensi nemohli ani být vysvěceni, proto vykonávali svou činnost bez svěcení, jiní byli sice vysvěceni, ale bez potřebné dispense.²⁷⁸

Tak biskup Ondřej se souhlasem papeže Honoria III. na základě listu z 21. listopadu 1216 uděluje dispens farářů kostela v Praskolesích, který se sám dostavil před papeže a vysvětlil mu, že až do Lateránského koncilu bylo v Čechách zvykem jak u kleriků, tak u kněží se ženit a manželsky žít a on sám, že se narodil z takového manželství. Papež tak ocenil, že onen kněz se sám přišel doznat až k Apoštolskému stolci a žádá tak biskupa Ondřeje aby mu z jeho moci udělil dispens.²⁷⁹ O několik dní později poté uděluje dispens M. Petrovi pražskému kanovníkovi a jeho bratrovi Heřmanovi a to z podobných důvodů.²⁸⁰ Kromě toho však vymohl biskup od papeže, můžeme říci, generální dispens kanovníkům, pocházejícím z nelegitimního původu.²⁸¹ Jaké další kroky biskup Ondřej podnikl za účelem zachování celibátu, dnes nemůžeme s určitostí říci, jisté je jen to, že poměry, které v této době zavládly, nasvědčují tomu, že se celibát v Čechách začal mnohem přísněji dodržovat.²⁸²

Brzy se však obrátila Ondřejova pozornost na vlastní biskupství. Nelibě nesl, že někteří jeho předchůdci a to zvláště biskup Daniel II. darovali některým osobám a klášterům desátky, které měli být z vesnic odváděni biskupství. Ondřej nejen, že hodlal chránit biskupský majetek před další ztrátou, ale chtěl pokud možno dostat zpátky nezměněné právo k desátkům. Nejprve tedy prozkoumal základy desátkových excepsí v diecézi. Vymáháním biskupských práv zahájil Ondřej svojí reformu. V tomto postupu pak nedělal rozdíl mezi církevními ústavami a ústavami světskými.²⁸³ Jednalo se zejména o kláštery, které se odvolávaly na koncese od předešlých biskupů a tvrdily, že si koupily desátky z vesnic, dříve patřící biskupstvím.²⁸⁴

Při vymáhání desátek se však nemohl Ondřej vyhnout sporům. Nejprve se dostal do sporu s opatem Milevským Jarlochem a jeho klášterem. Biskup Daniel kdysi prodal klášteru statek svého kostela, učinil tak ovšem bez vědomí kapituly a nepochybně z přízně ke

²⁷⁷ ZLÁMAL Bohumil. 1971. *Příručka českých církevních dějin IV. Doba gotické katolicity. 1. část*. Olomouc: Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze pobočka v Olomouci. 144. stran. s. 10.

²⁷⁸ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 15.

²⁷⁹ CDB II. 1912. listina č. 131. s. 121-122.

²⁸⁰ Tamtéž listina č. 132. s. 122-123.

²⁸¹ Tamtéž listina č. 130. s. 120-121.

²⁸² PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 16.

²⁸³ ZLÁMAL Bohumil, cit. dílo (1971), s. 10.

²⁸⁴ VACEK František, cit. dílo (1905), s. 500.

klášteru byl statek prodán značně pod cenou. Donutil pak opata, aby mu cenu, tedy 100 hřiven doplatil.²⁸⁵ Následující spor pak vedl s tepelským klášteřem. Na prosbu zakladatele a probošta tepelského kláštera Hroznaty odpustil biskup Daniel tepelským premonstrátům desátky, které z jejich zboží měli odvádět biskupovi. Tento ústupek měl být schválen i pražskou kapitulou a dokonce mocí světskou. Biskup Ondřej však požadoval opět placení desátek, ale opat této žádosti nevyhověl a celý spor se dostal až k papeži. Ten pověřil řezenského biskupa, aby tento spor rozhodl. Opat však na jednání nepřišel a byla na něj papežskými zástupci uvalena církevní klatba. Opat nejspíše předvídal co se stane, když se nedostaví a předem se odvolal k papeži a odjel do Říma, kde byl klatby zbaven.²⁸⁶

Papež Honorius III. pak ustanovil stranám auditora, svého kaplana Řehoře. Tomu opat předložil opis listiny, zahrnující v sobě darování od biskupa Daniela II. a souhlas pražské kapituly z roku 1201.²⁸⁷ Soudce ale nemohl nabýt přesvědčení na čí straně je právo, proto nařídil papež velehradskému opatovi, proboštovi a olomouckému děkanovi, aby vyslechli důkazy obou stran a originál darovací listiny poslali do roka do Říma. Spor se tak táhl ještě dlouho. Ani nevíme jaký další průběh spor měl. Až v únoru 1219 vzal papež Honorius III. pod svou ochranu tepelský klášter a potvrdil mu držení všech statků a privilegií, které dostal od krále Přemysla I. a s ním i další jejich majetek.²⁸⁸ A to listem z 5. února roku 1219.²⁸⁹

11.4. Spor o desátky

Byl tu však další problém, který Ondřej viděl v odvádění desátek. V roce 1216 se začal biskup Ondřej domáhat řádného placení desátku na světské vrchnosti. Někteří zemané zadržovali desátky anebo dávali menší výměru. Ondřej chtěl toto napravit a požadoval, aby páni a zemané platili diecézi plné církevní desátky.²⁹⁰ Doposud nebyl biskupský desátek placen všude stejně. Zpravidla byla biskupovi placena jen čtvrtina desátku, ostatní tři čtvrtiny pobíral soukromý majitel kostela.²⁹¹ Tomu chtěl biskup Ondřej rozhodně učinit konec a žádal, aby byl biskupovi dán celý desátek, nejen čtvrtina.²⁹² Tento požadavek kladl na šlechtu a zemské pány. Ze stížností, které později přednesl v Římě biskup Ondřej, se

²⁸⁵ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 453.

²⁸⁶ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 17.

²⁸⁷ VACEK František cit. dílo (1905), s. 501.

²⁸⁸ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 17-18.

²⁸⁹ CDB II. 1912. listina č. 173. s. 161-162.

²⁹⁰ VACEK František, cit. dílo (1905), s. 501-502.

²⁹¹ Čtvrtina kostelu, čtvrtina knězi, čtvrtina chudým. Viz. VYSKOČIL Kapistran Jan, cit. dílo (1947), s. 47.

²⁹² VYSKOČIL Kapistran Jan, cit. dílo (1947), s. 47.

dozvídáme, že zlý příklad vycházel od krále Přemysla Otakara I., který ve svém panství odpíral biskupovi plné desátky a tak i zemští páni a šlechtici se snažili obejít desátkovou povinnost.²⁹³ Desátky byly nejstarším obecným příjmem církve a tedy pro její zabezpečení velmi důležité. O zavedení desátků víme už od počátku české církve, však o jejich způsobu vybírání a celé organizaci této daně máme však málo informací. To platí i ve sporu Ondřeje s králem Přemyslem, kde se vyskytl podivný rozdíl mezi desátky feudálů a desátky poddaných.²⁹⁴ Zdeněk Fiala se o tomto záhadném desátku domnívá, že král a šlechta měli na mysli skutečný desátek náležící biskupovi, které museli a nebo spíše měli biskupovi odvádět, zatím co další tři čtvrtiny si ponechávali jako vlastní příjem, z něhož vydržovali kněze.²⁹⁵

Zde nastával spor Ondřeje s Přemyslem, je třeba však říci, že v budoucím sporu se střetly dvě protichůdné tendence, jedna jako reforma církevní, která chtěla vydobýt církvi postavení podle představ přesně církevních a druhá, kterou zastával král i vůdčí osoby v zemi, jež nechtěli zavádět novoty.²⁹⁶

Biskup Ondřej se v této věci obrátil na krále se žádostí o nápravu této situace. Tím se však dostal do konfliktu s dosavadním zvykem, jehož se ujal právě král Přemysl a s ním všichni šlechtici. Biskup Ondřej se obrátil tedy do Říma s žalobou, že se mu nevyplácejí řádně povinné desátky, a že je to sám král, který v tom činí překážky.²⁹⁷ Co bylo v této žalobě nevíme přímo, ale prostřednictvím papežského listu z 15. října 1216, který přišel o 14 dní dříve než odpověď na první tři dotazy už dříve poslané.²⁹⁸ Zde papež Honorius III. nařizuje biskupovi, aby pod církevními tresty donutil některé věřící k řádnému placení desátek.²⁹⁹

Jak se dalo očekávat narazil Ondřej na odpor nejen u krále, ale i dvora a ostatních šlechticů. Král ovšem nechtěl mít Ondřeje žalobcem i soudcem, jak píše v listě 15. října roku 1216 papeži.³⁰⁰ Netušil však, že biskup Ondřej ho předešel. Tvářil se, že schvaluje kroky

²⁹³ CDB II. 1912. listina č. 143. s. 133-134.

²⁹⁴ Tamtéž listina č. 209. s. 194.

²⁹⁵ FIALA Zdeněk, cit. dílo (1955), s. 69.

²⁹⁶ PLEŠINGER Jan, cit. dílo (1932), s. 19.

²⁹⁷ VYSKOČIL Kapistran Jan, cit. dílo (1947), s. 47.

²⁹⁸ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 456-7.

²⁹⁹ „K našemu sluchu došla zpráva, že někteří z lidu tvé diecéze pod záminkou jakéhosi nedovoleného zvyku platí někteří jen 23, jiní 12, jiní 6, jiní 3 denáry ročního desátku ke škodě církve a k nebezpečí vlastní zprávy. Tento zvyk by se měl spíše nazývat zkaženost, a proto tobě, svému bratrovi, apoštolským listem nařizujeme, abys nedbal na tento zvyk, donutil všechny svrchu jmenované k řádnému placení desátků, když jsi jim před tím pohrozil církevním trestem s vyloučením odvolání.“ CDB II. 1912. listina č. 129. s. 120.

³⁰⁰ „Svatý otče ! S bolestí sděluji Vaší Svatosti, že jsem se odvolal k Apoštolskému stolci, protože jsem od jistých věrných jak kleriků tak laiků byl spraven, že pražský biskup jak mé osobě tak mému království usilovně zamýšlel činit těžkosti: nechtěl jsem totiž, abych ve sporech, jimiž hrozil, ho měl soudcem a odpůrcem.“ CDB II. 1912. listina č. 139. s. 129.

krále, aby oba vyslali své posly do Říma, ale ve skutečnosti tak učinil sám a mnohem dříve.³⁰¹

Ale i když se biskup pokusil rozhodnutí u papeže urychlit, stejně přišlo přeci jen trochu pozdě. Určitě si byl Ondřej vědom dosahu zápasu, jenž chtěl vybojovat. Věděl, že to o co se pokouší, není málo, že je to úplné zvrácení dosavadního pořádku, který ovšem byl pro papeže i pro něj spíše nepořádkem. Ale znal dobře i krále Přemysla a věděl, že k takovému kroku nesvolí dobrovolně. Hned po vypuknutí sporu bylo biskupovi jasné, že přiostrí-li se tento boj, nebude pro něho v zemi bezpečno a připravoval se na odchod ze země.³⁰²

Přemysl ovšem nejspíše poznal, že Ondřejova nabídka aby oba vypravili své posly ke kurii, byla jen záminka k získání času, odhodlal se zakročit sám. Většina šlechty a můžeme i říci, že všichni stáli za králem a ten toho využil. Vyslal k papeži zvláštní poselství v jehož čele stál litoměřický probošt a důvěrník krále Benedikt. Dnes nemůžeme jistě říci co navrhoval přes svého důvěrníka král Přemysl, který se při tom opíral o souhlas veškeré šlechty. Jistě mu šlo o to, aby ve sporu rozhodl papež, přitom spoléhal na to, že mu vyjde vstříc. Papež už ovšem rozhodl jinak a ne právě tak jak by se Přemyslovi líbilo.³⁰³ Benedikt měl vedle žaloby od krále papeži doručit usnesení českých šlechticů, kteří krále podporovali a ujišťovali kurii o své oddanosti. Byli to: komorník Slavek, kastelán Beneš Budyšínský, maršálek Jindřich a králův jídlonoš Hrděbor.³⁰⁴ Papež vyslechl důvěrníka Benedikta, ale nesdělil mu nic určitého. Nechal se pouze ujistit, že Přemysl míní setrvat ve své dosavadní oddanosti církvi. On pak za to, pokud spravedlnost a důstojnost dovolí, udělá vše co směřuje ke králově cti a jeho prospěchu. V podobném duchu pak odpověděl i české šlechtě. Tato odpověď nebyla pro Přemysla odmítavá, ale jak víme, výsledek byl jiný.³⁰⁵

11.5. Ondřejův odchod do ciziny

Ondřejovi bylo jasné, že se „za svobodu církve“ musí postavit na odpor králi i šlechtě a neměl se o koho v zemi opřít, odešel dne 26. října 1216 ze země. Očekávané odpovědi od

³⁰¹ CDB II. 1912. listina č. 139. s. 129.

³⁰² NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 455.

³⁰³ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 20.

³⁰⁴ Znění královny a šlechtické žádosti známe opět jen z odpovědi papežovy ze dne 18. ledna 1217 -Viz. CDB II. 1912. listina č. 136. s. 125-126. Můžeme tak předpokládat, že byly poslány někdy koncem roku 1216. Nejde ovšem s určitostí říct, zda se tato odpověď týkala sporu s Ondřejem, ale podle povahy papežových odpovědí, je to velice pravděpodobné. Srov. NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 458.

³⁰⁵ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 459.

papeže na své dotazy se již nedočkal.³⁰⁶ Předstíral pobožnou pouť ke sv. Antonínu v St. Didier de la Monthe.³⁰⁷ Král neviděl v tomto odchodu ještě žádnou příčinu a tak Ondřejovi nijak nebránil.³⁰⁸

11.6. Interdikt

Ondřej se dočkal své odpovědi vlastně až v exilu. Posílen potvrzením od papeže odhodlal se konat a dal na základě svolení papeže nad svou diecézí vyhlásit interdikt.³⁰⁹ A přikázal okolním biskupům, aby jej rovněž vyhlásili. Měly být zastaveny bohoslužby, církevní pohřby, církev se měla ponořit do smutku. Účelem bylo popudit veřejnost proti tomu, kdo interdikt zavínil, proti králi a šlechtě a ti měli být tlakem veřejného mínění donuceni k tomu, aby vyhověli biskupovým požadavkům.³¹⁰ Tím, ale také nastal spor mezi Ondřejem a králem Přemyslem I., ten nechal zabavit všechnu majetek pražského biskupství, včetně biskupského archivu. Ondřeje opustila většina duchovenstva, někteří pražští kanovníci nedbali na interdikt a konali dál bohoslužby, je pak následovali ostatní duchovní po celé zemi, zůstal tak ve svém boji osamocen.³¹¹ Ondřej i když spoléhal na kurii, byl si vědom, že vyhlášení interdiktu se nestalo náležitým způsobem, byl však přesvědčen, že o jeho správnosti nelze pochybovat. I když interdikt dosud zcela zachován nebyl, mohl se stát nebezpečnou zbraní.³¹²

To si král Přemysl dobře uvědomoval. Proto papeži někdy na začátku roku 1217 poslal list do Říma.³¹³ Celý list Přemysl začíná touto větou: „*Kěž by z Vaší paměti nikdy nevytizelo, jak oddaným synem římské kurie jsem vždy byl.*“³¹⁴ Dále píše, že vždy uposlechl napomenutí nejvyššího velekněze, ač jiní velmoži mu radili, aby tak nečinil. Dále uvádí, že se v Čechách po odchodu Ondřeje, objevily jakési listiny, které oznamovaly, že Ondřej

³⁰⁶ Odpověď přišla jak víme až 29. října 1216. Viz. CDB II. 1928. listina č. 130. s. 120-121.

³⁰⁷ To popisuje král Přemysl ve své stížnosti papežovi z dubna 1217. Viz. CDB II. listina č. 139. s. 129.

³⁰⁸ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 458.

³⁰⁹ Otázka je kdy byl interdikt opravdu vyhlášen. NOVOTNÝ Václav píše, že II. pokr. Kosmy (letopisy české s. 283.) zaznamenávají datum 10. dubna 1216, což není možné a proto se letopočet upravuje na 1217. Ale ani k tomuto datu se zpráva nehodí a stalo se tak patrně již dříve, snad koncem roku 1216 nebo začátkem 1217, zejména na to, že se tak stalo dříve poukazuje zakročení arcibiskupa mohučského. Datum tak mohlo být 10. listopadu, ale není to zcela jisté. Vzhledem k tomu, že se nedochoval spolehlivější rukopis, neodvažuje se na určité datum poukazovat. Srov. NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 460.

³¹⁰ PLEŠINGER J. cit. dílo, (1932), s. 23.

³¹¹ TOMEK Václav Vladislav, cit. dílo (1855), s. 164.

³¹² PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 24.

³¹³ NOVOTNÝ Václav se opět domnívá, že datace, kterou uvádí Fridrich, konec dubna 1217. Viz. CDB II. 1928. listina č. 139. s. 139., je nesprávná (vzhledem ke zprávě II. pokr. Kosmy s. 283.), muselo se tak stát již dříve. Srov. NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 461.

³¹⁴ CDB II. 1928. listina č. 139. s. 129.

zakázal v celých Čechách konat bohoslužby. Proti tomu se rázně ohradil a žádal, aby byli jmenováni soudci, kteří by celou věc vyšetřili a interdikt zrušili. Nakonec pak žádal král papeže, ať zplnomocní některé osoby a ty aby pak zbavili zemi interdiktu, kterým je ve skutečnosti i když ne po právu stížena nebo prohlásí, že se na ni nikdy interdikt nevztahoval.³¹⁵ Vystupoval tak rozhodně a rázně, ale neuvědomil si, že jeho stanovisko je opřeno o domácí zvyky a je v rozporu s kanonickým právem. Co se Přemyslovi jevilo jako oprávněné to papež musel pokládat za nepřípustné podle církevních zákonů.³¹⁶

Mezitím se stala událost, která vedla Ondřeje k poslání další stížnosti do Říma. Bylo chyceno několik zlodějů, mezi nimi i jeden bývalý kněz, jemuž bylo soudně dokázáno, že vyloupil pět kostelů a že padělal mince. Přemysl ho nechal odsoudit a oběsit. Na to si Ondřej stěžuje, že v Čechách jsou kněží poháněni před světské soudy, kde jsou souzeni a popraveni.³¹⁷ Formálně tato stížnost nebyla úplně neoprávněná, byla pravda, že v Čechách byli kněží poháněni před světské soudy, což přinesl předcházející vývoj. Papež ale zřejmě nabyl dojmu, že v Čechách tento zavrženíhodný zvyk zavládl nedávno. Aspoň tak se dá usuzovat z listu poslaným papežem Ondřejovi.³¹⁸ Listem z 12. března 1217 nařizuje papež Ondřejovi, aby ti kdo páchají tyto zločiny, biskup pod hrozbou církevních trestů donutil jejich jednání zanechat. A dále aby se ze všech sil staral o provádění a zachování předpisů posvátného všeobecného sněmu.³¹⁹ Biskup Ondřej ale nemohl tyto pokyny vyplnit, byl už na cestě do Říma, kam také dne 21. března dorazil v doprovodu jednoho mnicha Ebrašského a staršího průvodce Vincencia.³²⁰

Papežova odpověď nepřicházela a Přemyslovi šlo o to, aby tento problém vyřešil co nejdříve. Obrátil se tedy na mohučského arcibiskupa, aby interdikt zrušil. Mohučský arcibiskup Sigfríd II. se této úlohy ujal a poslal Ondřejovi list, kde mu oznamuje, že dal příkaz strahovskému opatovi, pražskému děkanovi a litoměřickému arcijáhnovi, aby vyšetřili či pravomocí byl na Čechy uvržen interdikt. Kdyby pak zjistili, že o interdiktu rozhodl sám papež mají se přičinit o to, aby byl bez výjimky zachován. Kdyby však zjistili, že byl vyhlášen Ondřejem a nebo někým jiným poddaným metropolitovi, aby po přijetí záruky krále a šlechty, že se ve všem podřídí spravedlnosti, interdikt zrušili.³²¹ Toto upozornění, jež poslal arcibiskup Ondřejovi, bylo nejspíše největším podmětem k jeho cestě do Říma.

³¹⁵ CDB II. 1928. listina č. 139. s. 129.

³¹⁶ VYSKOČIL Kapistran Jan, cit. dílo (1947), s. 47.

³¹⁷ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 461-462.

³¹⁸ Tamtéž s. 462.

³¹⁹ CDB II. 1928. listina č. 137. s. 126-127.

³²⁰ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 463.

³²¹ CDB II. 1928. listina č. 140. s. 130-131.

Vyžádal si dokonce od arcibiskupa mohučského doporučující dopis. Sígfríd, který mu tento doporučující list poskytl, se tak zachoval velmi nestranně.³²²

Po příchodu Ondřeje do Říma, tak papež schválil interdikt, který biskup vyhlásil. Dne 12. května 1217 posílá olomouckému biskupovi Robertovi list, v němž píše: „*Nařizujeme ti mocí tohoto dopisu, abys vešel do Českého království a přikázal naším jménem, aby pečlivě zachovávali ve všech kostelích exemptních i jiných předpisy interdiktu, který vyhlásil náš ctihodný bratr Ondřej, pražský biskup, nad svou diecézí a to jak z našeho pověření tak ze své moci, vyžadovala to totiž spravedlnost, protože král a čeští velmoži porušovali svobodu církve.*“³²³ Dále v tomto listě ukládá biskupu Robertovi ať toto dodržování vynutí církevním trestem každého kdo by se vzpíral. Má pak napomenout krále a šlechtice, aby vrátili církvi její oprávněnou svobodu a dále pak ji zachovávali a pohrozit jim, že když v tom neustanou svolají na sebe Boží hněv.³²⁴ Ve stejném dni pak posílá papež podobný dopis třem duchovním hodnostářům: Edehard II. arcibiskup salcburský, Rudolf biskup pasovský a Rudiger biskup v Chiemsse. V tomto listě opakuje nařízení, které ukládá biskupu Robertovi, však s přídavkem, že mají zachovat interdikt bez ohledu na jeho zrušení od arcibiskupa mohučského.³²⁵ Biskup Ondřej dobře věděl o přátelském vztahu Přemysla a biskupa Roberta a je tedy pravděpodobné, že druhý list od papeže byl napsán na Ondřejovu žádost.³²⁶

Ondřejovi se však nepodařilo zamezit zásahu mohučského arcibiskupa. Ten nevěděl o opatření papeže a nechal dne 29. května interdikt zrušit.³²⁷ To však nezůstalo bez odezvy. Dne 20. července zasílá papež Honorius III. Sigfridu II. dopis, v němž mu vytýká jak se mohl opovážit zrušit interdikt, který byl samým papežem schválený. Nařizuje mu, aby do 20 dní po obdržení dopisu zavedl stejný stav, jaký byl, než Ondřej odešel do Říma.³²⁸ V ten samý den pak papež posílá další list převoru Ebrašskému a Heilsbronsskému, aby dbali nad přesným provedením jeho nařízení.³²⁹ Mohučský biskup na to reaguje, někdy v srpnu listem v němž vysvětluje převorům Ebrašskému a Heilsbronsskému za jakých podmínek nechal zrušit interdikt nad Čechami.³³⁰ Arcibiskup píše, že si přečetl list papeže a obou převorů a snažil se ospravedlnit, že jeho vyšetřování bylo nestranné a interdikt byl zrušen, aby se předešlo nebezpečí hrozícímu duším, ale až přijme dostatečnou záruku od krále a šlechticů,

³²² NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 465.

³²³ CDB II. 1928. listina č. 141. s. 131.

³²⁴ Tamtéž. s. 131-132.

³²⁵ CDB II. 1928. listina č. 142. s. 142.

³²⁶ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 466.

³²⁷ Tamtéž s. 466.

³²⁸ CDB II. 1928. listina č. 145. s. 136-137.

³²⁹ Tamtéž listina č. 146. s. 137-138.

³³⁰ Tamtéž listina č. 148. s. 138.

že se ve všem co zapříčinilo interdict podřídí spravedlnosti, protože než byl tento interdict vyhlášen, dostal odvolání od krále.³³¹ Obrázek o tom jak se interdict v Čechách dodržoval, nám poskytuje další papežův list ze dne 27. července 1217 adresovaný ostráhomskému arcibiskupovi Janovi. Zde mu papež nařizuje, aby nepřipouštěl k svátostem ty, kteří spadají pod interdict vyhlášený biskupem Ondřejem. Dále mu uložil tento interdict bez ohledu na arcibiskupa mohučského zachovat.³³²

Ve stejném měsíci pak zasílá papež list Přemyslovi, který je datovaný dne 22. června 1217.³³³ V tomto papež sdělil králi, jak by měl být proveden církevní program vedoucí k osvobození církve. Papež zde ale nečiní nařízení, spíše se snaží Přemysla získat a přesvědčit ho. Nejvíce to přibližují slova směřovaná králi: „*Čím výše tě Boží dobrota vyvýšila, tím pokorněji by ses měl před ním skloniti, a ctíš-li Římskou církev jako svou matku, dopřej kostelům a církevním osobám ve tvém království radovat se z náležité svobody a ponech řečenému biskupu soudnictví nad kleriky, dosazování kostelů a jiná práva, která témuž biskupovi patří.*“³³⁴ Dále mu papež vytýká, že nezachovává interdict, který papež vyhlásil, že neplatí desátky ze svých statků a tak i šlechtici po jeho vzoru tak nečiní. Zmiňoval zde i biskupa Ondřeje, který se nebál pro svobodu církve podstoupit vyhnanství, tím více aby ho za to miloval a přijal zpět na milost, s tím, že i biskup upřímně krále miluje. Jestliže pak se král domnívá, že spor biskupa je nespravedlivý a může být rozhodnut jen soudním výrokem, ať tedy pošle do Říma své zmocněnce a spor měl být veden v Římě.³³⁵ Český král byl obžalovaný, papež soudcem a biskup žalobcem.³³⁶ Papež stanul v českém sporu rozhodně na straně Ondřeje, ale nemohl se stejnou rozhodností vystoupit proti králi, který za svého panování dával najevo církvi svou přízeň. Král měl na své straně i silnou stranu duchovenstva, která nedbala na interdict a i většinu šlechty. Proto papež nemohl trvat na tom, aby Přemysl zavedl v Čechách poměry, vyhovující všem kanonickým požadavkům.³³⁷

Přemysl papeži odpovídá listem poslaným někdy v srpnu nebo v září 1217.³³⁸ Odpověděl na papežův dopis pokorně, vděčně přijal všechny výčitky, všechna obvinění proti němu však odmítal. Nazývá obvinění proti němu lživými a hájí se, že interdict vyhlášený dodržoval až do jeho zrušení mohučským arcibiskupem. Dále píše, že nechce-li papež věřit

³³¹ CDB II. 1928. listina č. 148. s. 138.

³³² Tamtéž listina č. 147. s. 137-138.

³³³ Tamtéž listina č. 143. s. 133-134.

³³⁴ Tamtéž s. 133-134.

³³⁵ Tamtéž s. 133-134.

³³⁶ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 27.

³³⁷ Tamtéž s. 29.

³³⁸ CDB II. 1928. listina č. 149. s. 138-140.

jeho slovům ať pošle své vyslance a ti se poptají všeho českého duchovenstva i v sousedních zemích, shledá-li, že je vinen, ať je potrestán, zjistí-li opak, ať potrestá toho, kdo ho obviňuje a pomlouvá. Desátky prý platí plně všude, až na kaple, které patří biskupovi, které až dnes se sbírají, a ti kdo je zadržují pro sebe ty trestá a nutí k placení. Dále se omlouvá, že neposlal úřední posly, kteří by měli právo jeho jménem v celé věci jednat a prosil, aby nebylo nic proti němu a jeho zemi podniknuto, dokud nepřijedou jeho zmocněnci do Říma.³³⁹ Poselstvo, které neslo tento list do Říma, předneslo papeži i ústní žádost. Její přesné znění neznáme, papež v odpovědi k této žádosti jen uvádí, že poslové jménem krále žádali něco, co nepovažoval za vhodné přijmout.³⁴⁰ Neznáme ani složení poselstva, které s listem do Říma přijelo, ale můžeme říci, že svojí úlohu splnili. Dá se říci, že toto rozhodné královo vystoupení kurii překvapilo a nejspíš papež neměl dost informací o událostech v Čechách. A také biskup Robert, o kterém se vědělo, že se s Ondřejovým bojem neztotožnil, se těšil ještě stále důvěře papežově.³⁴¹

Papež odpovídá Přemyslovi až v na podzim, listem ze dne 2. listopadu 1217. Papež odpovídá opět velmi zdvořile a oceňuje, že Přemysl přijal pokorně jeho výtky a trochu zjemňuje Přemyslovo odpírání viny. Píše, že jeho žádosti vyhoví a nebude nic podnikat do příchodu králových oficiálních vyslanců, avšak dodává, aby vyslání svých vyslanců neprotahoval, že by se pak mohlo stát, že už na ně nebude čekat. Tento vstřícný krok odůvodnil tím, že Přemysla za jeho oddanost miluje jakousi zvláštní láskou nad ostatní krále světa.³⁴²

Ondřejovi šlo především o to, aby dokázal, že královo hrdé odmítání veškeré viny je nepravdivé. A mohlo se mu to podařit, neboť v listě Přemysl píše, že biskupské desátky jsou vybírány, ač biskup žádné nedostával. Tak se vlastně Přemysl sám nepřímou přiznal, že biskupské statky a desátky prostě zabavil. Kdy se tak stalo lze s těžkostí určit, Ondřej se to však dozvěděl až teď a hodlal toho v dalším sporu využít.³⁴³

Nejspíše proto papež dne 15. února 1218 posílá list řezenskému biskupovi Konrádovi IV. a opatům sv. Jirmana a z Walderbachu, aby opatrně a velmi pečlivě zjistili stav pražské diecéze.³⁴⁴ Tento list je zmocňoval k tomu, aby pečlivě zjistili, kdo pobírá příjmy ze statků pražského biskupství nebo kdo jsou jejich prokurátoři a zda je jmenoval nebo dal jmenovat král během Ondřejovy nepřítomnosti. A zda pro biskupovu nepřítomnost nehrozí kostelům a

³³⁹ CDB II. 1928. listina č. 149. s. 139-140.

³⁴⁰ Dozvídáme se tak z papežova listu z 2. listopadu 1217. Viz. CDB II. 1928. listina č. 151. s. 145.

³⁴¹ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 471.

³⁴² CDB II. 1928. listina č. 151. s. 141-142.

³⁴³ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 473.

³⁴⁴ CDB II. 1928. listina č. 155. s. 145-146.

statkům jeho diecéze újma a těžkosti, nebo zda vyslancům téhož biskupa není zakázáno svobodně přicházet a odcházet. Na závěr papež píše, že vše co o tomto zjistí, mají jemu sdělit listem aby pak mohl na základě těchto zjištění postupovat v rozhodování ve sporu biskupa Ondřeje.³⁴⁵

V tomto listě už zaznívá jiný tón vůči Přemyslovi. Zjištění věci v zadržování biskupových poslů mělo zřejmě souvislost se strahovským opatem Adamem, který byl určen mohučským arcibiskupem jako jeden z těch, co měli prověřit rozhodnutí o interdiktu.³⁴⁶ Opata Adama nemohl Ondřej počítat mezi své stoupence. Právě jeden ze členů jeho kláštera Vilém, byl v biskupových službách a opat Adam ho pak nechtěl přijmout zpátky do svého konventu.³⁴⁷

Ondřej ovšem sledoval důležitější cíl a to dokázat, že Přemyslovo popírání viny není tak pravdivé jak tvrdí. Šlo o jeho chování během interdiktu. V listě papeži píše, že interdikt zachovával do té doby než ho mohučský arcibiskup nezrušil.³⁴⁸ Můžeme se domnívat, že to tak bylo ale právě po zákroku mohučského metropolity, byť byl za to papežem pokárán, interdikt zachovávan nebyl. Samo kněžstvo totiž opustilo svého biskupa a některé řády, které se opíraly o své vynětí z diecézní pravomoci, konaly bohoslužby dál. Proto papež ve stejném listě dne 15. února 1218 přikazuje třem německým prelátům, aby rozkázali zachovávat interdikt v pražské diecézi. Šlo o kostely cisterciáckého, premonstrátského a špitálního řádu a všech ostatních, bez ohledu na privilegia, jež jim Svatý stolec poskytl.³⁴⁹ O několik dní později 4. března 1218 nařizuje to samé olomouckému biskupovi Robertovi a připomíná, že už je to druhý rozkaz, který mu posílá.³⁵⁰ Pak papež zakročil proti těm, kteří interdikt nedodržovali. Nejprve proti pražským kanovníkům a to především děkanovi Arnoldovi a jiným kanovníkům pražské kapituly. A poručil 16. února 1218 řezenskému biskupovi a opatům cisterciáckým v Řezně a Walderbachu, kteří měli vyšetřit stav diecéze a měli dohlížet na dodržování interdiktu, aby vyšetřili, jestli výše uvedení duchovní opravdu interdikt nedodržovali. V případě, že budou preláti shledáni vinnými, aby je suspendovali a odeslali do Říma.³⁵¹ Ještě horší pak bylo zjištění, že mezi těmi kdo se provinili a vystoupili tím proti svému biskupovi, byli také téměř všichni arcijáhni, které sám biskup jmenoval.³⁵²

³⁴⁵ CDB II. 1928. listina č. 155. s. 145-146.

³⁴⁶ Tamtéž listina č. 140. s. 130-131.

³⁴⁷ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 473.

³⁴⁸ CDB II. 1928. listina č. 149. s. 138-140.

³⁴⁹ Tamtéž listina č. 154. s. 145.

³⁵⁰ Tamtéž listina č. 157. s. 147.

³⁵¹ Tamtéž listina č. 156. s. 146-147.

³⁵² NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 475.

Samostatný by se pak mohl zdát případ olomouckého biskupa Roberta. Dne 27. března 1218 ho papež opětovně vyzývá a již po třetí mu ukládá, aby se přičinil o zachování interdiktu. Ale už patrně nevěřil, že biskup Robert poslechne a tak zároveň vybídl i děkana Viktora a Jiljího scholastika Vratislavského, aby do 20 dní donutili biskupa k plnění tohoto příkazu.³⁵³ Nakonec však papež zjišťuje, že biskup Robert se nezdráhal sloužit bohoslužby na místě, kde by to nejméně čekal a to v pražském kostele. Zasílá tak biskupovi Robertovi dne 29. března 1218 list, v němž ho kárá, že konal slavně bohoslužby v pražském kostele, na který byl uvržen interdikt. V tomto listě papež píše, že biskup nejspíše postrádá koření moudrosti a že zbavil smyslu zákon Kristův, když necítí spolu s bližními a když nechce přispět na pomoc sousedu. Nakonec píše: „*věz, že je-li tomu tak, jsi suspendován z úřadu i obročí na tak dlouho, dokud se k nám nedostavíš a nedáš za to vše příslušné zadostiučinění.*“³⁵⁴ Jak vidíme později, biskupa Roberta toto zakročení příliš neznepokojovalo, měl silnou oporu u krále Přemysla. Nicméně přísným papežovým vystoupením bylo docíleno toho, že interdikt musel být lépe dodržován. Preláti, kteří ho neohodlali dodržovat, měli být suspendováni a osobně se měli dostavit do Říma. Což pro ně nevěstilo nic dobrého. A i když odmítli do Říma odjet, nemohli se už dál stavět přímo papeži. Přísné zakročení papežovo, ale hlavně vyvolalo v kněžstvu náladu, která vybízela k opatrnosti. Nastala tak doba nejistoty. Biskupovy statky zabavil král, statky duchovenstva královny strany byly rovněž ohroženy chystaným zakročením z Říma. Poměry se stávaly značně nesnesitelnými a interdikt začínal tížit. Byl to tak první úspěch papeže a tím i biskupa. A tato situace začala tížit i Přemysla, neboť dosud pro něj příznivá situace v zahraničí se začínala měnit.³⁵⁵

11.7. Přemysl ustupuje Ondřejovi

Přemysla tyto kroky pohnuly k tomu, že se pokusil omluvit svoje průtahy s vysláním poselství do Říma. Někdy v dubnu 1218 napsal Přemysl papeži list.³⁵⁶ V tomto listě píše, že už by poselstvo do Říma dávno poslal, aby byla rozepře s biskupem vyřešena. Že poselstvo už bylo připraveno na cestu, když přišel opat Ostrovského kláštera vyslaný biskupem a požadoval jiné složení poselstva než bylo připraveno. Ale složení nového poselstva nemohlo být splněno, protože těmto šlechticům nemohla být zaručena bezpečná cesta do Říma.

³⁵³ CDB II. 1928. listina č. 158. s. 148.

³⁵⁴ Tamtéž listina č. 159. s. 149.

³⁵⁵ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 34-35.

³⁵⁶ CDB II. 1928. listina č. 160. s. 150-151.

Dalším argumentem bylo, že opat jenž měl být jeden z poslů, se bez povolení opata z Citeaux vydat na cestu nemohl, jedině měl by povolení od papeže. Dále píše, že mu poradili nábožní muži, aby nepřekládal věc k vyšetření mistrům kurie, což oznamuje jako oddaný a poslušný syn pokorně a prostě, v čem může a v čem nemůže podle papežova mínění zmírnit tvrdost svého lidu. Pak oznamuje, že je ochoten vyhovět pražskému biskupovi Ondřejovi ve všem, co po něm žádá spravedlivě vyhovět, ale nemůže prý: „*nutit k placení dosud nezvyklých desátků i kdyby ony desátky měly sloužit nám a našim potřebám. Příjmy však ze starších desátků, jež se však na mnohých místech zadržují, přinutíme platit. Aby však Vám mohlo být zcela jasné, že toto vše oddaně učiníme, snažně žádáme, abyste přijal důkaz naší poslušnosti a vyslal od Vašeho boku nějakého rozvážného muže, jako svého legáta s týměž biskupem až do Pasova a kterékoliv jiné biskupy nebo opaty, jež by si sám biskup zvolil, a je ustanovil z apoštolské moci vykonavateli tohoto našeho příslibu. My pak přijdeme osobně až na české pomezí a po poslech, jež by on podobně vyvolil, vše co jsme výše slíbili, vykonáme.*“³⁵⁷ Dále Přemysl uvádí, že má-li biskup něco proti určitým osobám, rozsoudí to král podle zemského práva, případně na biskupovo přání vyhradí rozhodnutí kurii. Přemysl se ospravedlňuje i z poprav duchovního a uvádí, že to byl zločinec a byl potrestán stejně jako jemu podobní. Nakonec prohlašuje, že je ochoten poslechnout vše, čím by papež chtěl přispět k jeho polepšení a ať při tomto rozhodnutí nezapomíná, že byl vždy kurii ve všech věcech nápomocen a tak to i zůstane.³⁵⁸

Tento list znamená králův ústup, i když jen částečný a nepochybně učiněný proto, aby rozhodnutí sporu vymanol z rukou papeže. Však proti původnímu královu stanovisku jsou to velmi cenné ústupky.³⁵⁹ Zostřený postup kurie Přemysla přesvědčil o tom, že už se nemůže spoléhat na dobré vztahy s papežem a jeho vítězství, v kterém by papež rozhodl už bylo spíše nemyslitelné. Proto se snažil vyhnout přímému zásahu papeže a chtěl docílit toho, aby se rozhodlo mimo kurii.³⁶⁰

Papež odpověděl 15. května 1218.³⁶¹ Odpověď papeže je odmítavá, protože tlumočí Ondřejovy podmínky s nimiž se sám ztotožnil a požaduje jejich splnění. Král se má napřed zaručit spolu se šlechtou, že biskupovi ponechá dosazování a sesazování kněží, soudy nad duchovními a vše co patří do oboru práva biskupova a navíc náležitě nahradí škodu, způsobenou biskupovi a jeho stoupencům a k tomu zaváže i ostatní své stoupence. Na přání papeže se pak měli osobně odebrat ke králi, řezenský biskup Konrád IV., ebrašský a

³⁵⁷ CDB II. 1928. listina č. 160. s. 150-151.

³⁵⁸ Tamtéž s. 150-151.

³⁵⁹ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 466.

³⁶⁰ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 36.

³⁶¹ CDB II. 1928. listina č. 162. s. 153-154.

waldsaský opat, kteří měli krále k vyplnění těchto podmínek přesvědčit a přijmout od něj závazek, že on a jeho stoupenci splní všechno, co papež požadoval. Jestliže pak král vyhoví všem podmínkám měli zplnomocněnci interdikt zrušit.³⁶²

Pro Přemysla to nebyla zrovna potěšující odpověď. Navíc se papež nikde v listě nezmiňuje o vyslání legáta s biskupem Ondřejem do Pasova a ujistil znovu Přemysla, že v tomto sporu rozhodne papež sám. Nemůžeme se potom divit, že Přemysl s plněním požadavků nespěchal a že spor byl přerušen na více než půl roku. Mezi tím biskup Ondřej a papež obrátili svou pozornost na duchovní, kteří v Čechách interdikt nedbali. Jednalo se především o nižší duchovenstvo, které i přes interdikt vykonávalo bohoslužbu dál, však jejich potrestání nebylo snadné, protože jich bylo mnoho a bylo by pak obtížné sehnat za ně náhradu.³⁶³ Proto dovolil papež listem z 29. května 1218 aby sám biskup udělil dispens kněžím své diecéze, kteří nedbali interdiktů.³⁶⁴

Vyššímu duchovenstvu diecéze pražské, kteří nedodržovali interdikt, ovšem jen tak odpuštěno nebylo. Dne 25. července udělil papež Ondřejovi svolení, aby tyto kanovníky a preláty mohl zbavit všech práv a potrestat je podle kanonického práva.³⁶⁵ U některých duchovních bylo provinění o to těžší, že se na výzvu nedostavili do Říma k soudu. Ohledně nich vydal papež 14. prosince nařízení biskupovi eichstätskému Hartvigovi, který od něj dostává pověření, aby se postaral o vyhlášení zbavení úřadu i obročí pražského děkana Arnolda, pražského arcijáhna Kryštofa a kanovníky téhož kostela Benedikta, Vícemila, Bohuslava, Přibyslava, Valkina, Držislava, Zdislava z Horšovského Týna a preláty jiných kostelů a tyto duchovní z papežské moci zbavil všech beneficií.³⁶⁶

Papež nařídil vyšetřování i proti olomouckému biskupovi Robertovi, na něhož byl již od roku 1217, kdy svévolně porušil interdikt, velmi rozezlen. Nyní však na tohoto biskupa došly žaloby ještě mnohem horší.³⁶⁷ Papež proto nařizuje dne 18. ledna 1219 opatu a převoru rakouského kláštera ve Světlé a opatu Walderbašského, aby celou věc pilně vyšetřili a učinili co je třeba podle kanonických předpisů.³⁶⁸ Nemůžeme však dnes říci, zda tato obvinění byla smyšlená a nebo ne, je ale pravdou že biskup nebyl nikdy suspendován a zůstal ve svém úřadu ještě déle jak dvacet let.³⁶⁹ Můžeme si i domnívat, že důvodem spíše

³⁶² CDB II. 1928. listina č. 162. s. 153-154.

³⁶³ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 38.

³⁶⁴ CDB II. 1928. listina č. 164. s. 155-156.

³⁶⁵ Tamtéž listina č. 166. s. 155-156.

³⁶⁶ Tamtéž listina č. 168. s. 156-157.

³⁶⁷ Mělo se jednat o vraždy, obcování s jeptiškami a dalšími ženami. Srov. NOVOTNÝ Václav cit. dílo (1928), s. 482-483.

³⁶⁸ CDB II. 1928. listina č. 170. s. 158.

³⁶⁹ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 42-43.

bylo použití pomluv, v důsledku Robertova přátelství s králem Přemyslem v době interdiktu, k zastrašení olomouckého biskupa, aby byl přinucen k poslušnosti.³⁷⁰ Dnes už ale nemůžeme jistě říci, zda tyto zprávy byly jen pomluvy a nebo zda se zakládaly na pravdě, víme jen, že biskup Kounický klášter navštěvoval a byl za to kritizován.³⁷¹

11.7.1. Synoda v Mohuči a schůzka v Kladrubech

Někdy v půlce roku 1218, tedy krátce po tom co dostal odpověď od papeže se Přemysl zřejmě znovu obrátil do Mohuče. Nasvědčuje tomu fakt, že synoda, kterou svolal arcibiskup Siegfried, se zabývala českou otázkou. Bylo zde odsouhlaseno a to nejspíše po dohodě s Přemyslem, aby napříště kněží v Pražské diecézi nepřijímali svých obročí z rukou světských bez souhlasu biskupa Ondřeje a jeho nástupců a ti, kteří by tak neučinili, nebo úřadů, které získali bez souhlasu biskupa, se do dvou měsíců nevzdali, aby byli stíženi klatbou. To bylo určitě vítané ujednání, ale nebylo dostatečné a Přemyslovi nezbylo než dohodnout se s papežskými zmocněnci.³⁷²

Na začátku roku 1219 vyjel Přemysl spolu s přední šlechtou a preláty kostelů do Kladrub na setkání s vyslanci papežskými.³⁷³ Přijeli všichni tři papežovi zmocněnci, biskup řezenský Konrád, opat ebrašský Ebrhard a opat waldsaský Heřman. Přemysl přijel v doprovodu: Dluhomil, Břevnovský opat, Silvestr Kladrubský, Kassián Postoloprtský, Reiner Ostrovský, Heřman Vilémovský řádu Benediktinského, Cisterciáci Jindřich z bavorského Langheimu, Hartmud z Nepomuka a Albert z Plas, z opatů Premonstránských Adam Strahovský, Vilém Želivský a Vilém Tepelský a množství urozených českých šlechticů. Ti všichni byli svědci ujednání mezi zástupci kurie a Přemyslem a s tímto ujednáním, pak byl vypraven se zvláštním královým listem ke kurii Heřman Waldsaský.³⁷⁴

Smlouva pak odpovídala požadavkům papežovým, které požadoval. Ponechává a uděluje biskupovi a všem jeho nástupcům ustanovování a sesazování duchovních, jak při kostelích tak při prelaturách, vyjma patronátního práva, i soud v duchovních záležitostech nad duchovními osobami podle stanov církevního práva a Apoštolského stolce, biskupovi pak navrácí svobodné a spokojené držení jeho biskupství a že ho laskavě a vlídně přijme, až přijde. Do tří měsíců po svém návratu má biskup předložit jaká újma jemu a jeho

³⁷⁰ MEDEK Václav. 1971. *Osudy Moravské církve do konce 14. věku I. díl dějin olomoucké arcidiecéze*. Praha: Česká katolická charita. 193 stran. s. 80.

³⁷¹ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 483.

³⁷² NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 486-487.

³⁷³ TOMEK Václav Vladislav, cit. dílo (1855), s. 149.

³⁷⁴ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 487.

přivržencům byla učiněna a král jí pak plně nahradí.³⁷⁵ Za to, že se tak stane se zaručilo šest předních českých pánů: Slavek, Slavata, Budivoj, Beneš, Jaroš a Vítek.³⁷⁶ Desátky měli být placeny všude bez výjimky, ale podle starého obyčeje. Nakonec biskupovi zaručuje osobní bezpečnost a povinou úctu a to i jeho nástupcům, když složí přísahu věrnosti a poddanství.³⁷⁷ Když si srovnáme články smlouvy s tím, co požadoval v květnu předešlého roku papež, zjistíme, že Přemysl vyhověl papeži jen z části. Úplně vyhovuje král papeži jen v náhradě za škody způsobené biskupovi a žádosti návratu biskupa, čehož se nebránil, ale naopak si toho sám přál. Všude jinde král ustupuje, ale s výhradami a nelze se ubránit dojmu, že ochota s jakou ustupuje, je někde podmíněna vypočítavým spoléháním na to, že určité termíny se v Čechách vysvětlovali jinak než v Itálii.³⁷⁸ S tou smlouvou pak odjel do Říma opat Waldsaský, který vezl i list od krále kde král papeži sděluje, že uposlechl pokorně nařízení kurie, ač proti zvyklostem jeho království. A protože všem příkazům uposlechl, žádá papeže aby neotálel a vyslal biskupa zpátky do Čech a s ním jednoho ze svých kardinálů, který by pak na místě vyšetřil, kdo komu ukřivdil, zda král biskupovi nebo naopak, a aby on pak vyhlásil jeho nevinu. Přemysl se pak ve svém listě ještě zastal duchovních a prelátů, kteří v zápase s Ondřejem stáli po jeho boku a tak ztratili benefícia, prosil papeže aby nařídil biskupovi, ať zanechá své pře a dosadil je opět do svých úřadů.³⁷⁹ Přemyslovi šlo především o to, aby se Ondřej navrátil do Čech s papežským legátem a aby byl spor vyřízen doma. Dal záruky a podvolil se nátlaku papeže, ale jen proto, aby spor byl vyřízen doma a ne u kurie, k čemuž se vlastně sám přiznává.³⁸⁰

Přemysl i když s výhradami ustoupil a papežovi zmocněnci zrušili interdiktní uvalený na Čechy.

Také biskup Ondřej se chystal k návratu. Už 11. června 1219 ohlásil biskup po svém poslu kleriku Radoslavovi, že chce přijmout ujednání uzavřené v Kladrubech.³⁸¹ Ondřejova ochota byla však Přemyslovi na obtíž. Jemu šlo především o to, aby konečné rozhodnutí bylo učiněno prostřednictvím papežského legáta, o jehož vypravení žádal. Jestliže by se nyní vrátil biskup sám, vrátil by se jako vítěz a dvojsmyslnost Kladrubského ujednání by

³⁷⁵ CDB II. 1928. listina č. 172. s. 160-161.

³⁷⁶ Tamtéž s. 160-161.

³⁷⁷ Tamtéž.

³⁷⁸ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 40-41.

³⁷⁹ CDB II. 1928. listina č. 171. s. 159.

³⁸⁰ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 489.

³⁸¹ CDB II. 1928. listina č. 184. s. 171.

vyšla najevo. Nezbylo by tak Přemyslovi nic jiného, než ustoupit a zřít se naděje, že bude žádost vyřízena pro něj příznivěji. Proto mu tolik záleželo, aby zmařil Ondřejův návrat.³⁸²

Klerik Radoslav vyřídil biskupův vzkaz o svátku svatého apoštola Barnabáše, tedy 11. června.³⁸³ Někdy po tomto datu vyslal Přemysl s listem ke kurii pražského děkana Arnolda, který byl původcem odboje proti biskupovi a za co již byl potrestán církevními tresty.³⁸⁴ Přemysl žádá papeže, aby nepodnikal nic proti němu a království v žádosti pražského biskupa, dokud nedorazí jeho poslové, které již brzy vyšle.³⁸⁵ Přemysl viděl, že zřejmě nedocílí toho, aby papež vyslal s biskupem legáta, který by v celé věci rozhodnul. Šlo mu tedy alespoň o odklad a docílit toho, aby se papež místo soudce stal pouhým prostředníkem mezi ním a biskupem. Proto musel vysvětlit, proč už dávno posly nevyslal a tak vinu svaluje na biskupa.³⁸⁶ Už dávno by vyslal posly, kdyby tomu biskup nebránil mnohými podvody a úskoky. I když ví, že má král připraveny posly, biskup mu sdělil, že přijede na hranice království a dohodne se s ním a šlechtou podle jejich přání. Král pak nechce uvěřit, že Ondřej zaslaný vzkaz po kleriku Radoslavovi o souhlasu s Kladrubskou smlouvou myslí upřímně a že chce jen docílit toho, aby král nemohl vypravit poselstvo ke kurii. Druhá část listu se pak týká dvou duchovních, děkana Arnolda a kancléře Benedikta. Zastává se pak obou duchovních a přimlouvá se za ně. Chce se také ohradit vůči výtce, že se stýká s exkomunikovanými, neboť Benedikt je jeho kancléř a s ním se musí stýkat. Žádá, aby je papež opět vzal do své přízně a aby jim prominul i když neví čím se provinili a jestli je trest spjatý s tím, že byli věrní králi, nemůže dopustit, aby za to byli trestáni. Dále pak omlouvá, že se nedostavili na výzvu do Říma, jednak, že nikdo z nich žádnou obsílku nedostal a na to ještě byl Arnold stížen nemocí.³⁸⁷

Přemysl ale návratu biskupa Ondřeje do Čech nestihl zabránit. Ondřej se opravdu chystal na cestu a vybavil se na to několika listinami. Nechal si dne 2. dubna 1219 potvrdit papežem usnesení Mohučské synody.³⁸⁸ A dále pak povolení udělit dispens kněžím, kteří v době interdiktu nezachovávali interdikt.³⁸⁹ 30. května 1219 pak uděluje papež biskupovi plnou moc rozhřešit eximované řeholníky, kteří za svoje nedodržování interdiktu byli stíženi

³⁸² NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 490.

³⁸³ CDB II. 1928. listina č. 184. s. 171.

³⁸⁴ Fridrich klade nedatovanou listinu do září-října 1219, Novotný však tvrdí, že ono „nuper“ provázející časové udání o 12. červnu, má význam dosti přesný a listina tedy pochází asi z konce června, pravděpodobně došla ke kurii před 2. srpnem. Srov. NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 490-491.

³⁸⁵ CDB II. 1928. listina č. 184. s. 171.

³⁸⁶ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 491.

³⁸⁷ CDB II. 1928. listina č. 172. s. 160-161.

³⁸⁸ Tamtéž listina č. 177. s. 166.

³⁸⁹ Tamtéž listina č. 178. s. 164-165.

klatbou.³⁹⁰ Listiny, které biskup dostal a zmocňovali ho k udílení dispenzí, měli pravděpodobně ulehčit Ondřejův návrat ke své diecézi. Proto pak nejspíše trestání prelátů pražského kostela vzal na sebe papež sám.³⁹¹

Dne 11. července 1219 posílá papež listinu biskupovi a pražské kapitule, kde nařizuje zakročit proti hlavním viníkům uvedeným v listině. Byli to: děkan Arnold, pražský arcijáhen Krištof, Bílinský Benedikt, Bechyňský Vicemil, Žatecký Držislav, Horšovský Zdislav, Plzeňský Přibyslav, Jan Kouřimský, kanovník Valkúna, Bohuslav, Jan, Peregrin, Jan z Ašafenburka a Bartoloměj. Papež tímto připomínal jejich zatvrzelost a toho, že na jeho příkaz byli zbaveni beneficií a vybízí kapitolu, aby na jejich místa dosadila kanonickým postupem jiné vhodné osoby a hrozí klatbou těm, kdo by nově zvoleným dělali za to zle.³⁹² Další list papež posílá 20. července 1219, kde uděluje pražskému biskupovi právo poskytnout dispens těm klerikům, kteří porušili interdikt tím, že přijali svěcení od sousedních biskupů.³⁹³

11.8. Obnovení interdiktu

Ondřej patrně kurii opustil, ale vrátil-li se do Čech tak jen na krátkou dobu. Zjistil, že poměry v Čechách jsou ještě horší než dříve a někdy před 2. srpnem posílá papeži stížnosti ještě závažnější než před tím.³⁹⁴ Postup kurie, která nevyslala ani legáta, ani biskupa a tvrdě začala postupovat proti duchovním věrným králi, se v Čechách nesetkal s pochopením. Ale na druhou stranu kurii se nelíbil postup krále, který hájil duchovní, kteří se provinili proti interdiktu a nedovolil aby jim byly odebrány benefícia, papežskou kurii také popudil.³⁹⁵

Tak si opět biskup Ondřej stěžuje, že král a šlechta si stále dosazují ve svých kostelích duchovní, jak chtějí oni. Že církevním úřadům nedovolují konat svou soudní pravomoc, desátky neplatí a některý majetek biskupský doposud zadržují. Stýkají se s exkomunikovanými a nedovolují trestat provinilce příslušnými tresty. Navíc, že zabraňují aby se nikdo v celé pražské diecézi neodvážil přijmout apoštolské listy, nebo listy biskupa, v níž je zmínka o interdiktu, nebo o vyhlášení exkomunikace. Také brání poslům biskupa volně přicházet a odcházet do království a vymáhají od duchovních mýtné třicet denárů,

³⁹⁰ Tamtéž listina č. 180. s. 166-167.

³⁹¹ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 493.

³⁹² CDB II. 1928. listina č. 181. s. 167-168.

³⁹³ Tamtéž listina č. 182. s. 168.

³⁹⁴ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 495.

³⁹⁵ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 44.

zatím co od laiků žádají pouze jeden a vymáhají na klášterech naturálie pro vojenské výpravy.³⁹⁶

Následně na to biskup Ondřej vyhlásil nad diecézí opět interdikt. Pak v přítomnosti opata Waldsaského a posla Přemyslova, vyličil papeži jaký stav panuje v české diecézi.³⁹⁷ Proto vydal Honorius dne 2. srpna 1219 biskupům Řezeňskému Konrádovi, Pasovskému Oldřichovi a proboštovi od sv. Mikuláše v Pasově příkaz, aby krále Otakara a jeho velmože přivedli k spravedlivému narovnání a neposlechnou-li je během dvou měsíců, aby je exkomunikovali.³⁹⁸ Papež zde opakuje stížnosti, které mu biskup Ondřej popsal i to, že mu přísahou král slíbil, že zachová práva biskupa Ondřeje a pražské církve, ale stav věci je ještě horší než před tím. V listě papež píše: „*A ačkoliv byli proto od nás a od našich zplnomocněnců často pečlivě napomenuti, nikdy je nebylo možno přimět, aby ustali od obtěžování biskupa a pražské církve...*“³⁹⁹ Nařizuje ať jmenovaní preláti vyzvou krále a barony k náhradě škody způsobené biskupovi a slíbí, že se tak již dít nebude. V případě, že tak neučiní do dvou měsíců, prohlásí je papež za exkomunikované a zemi stíhá interdiktem, což má být od těchto zmocněnců papežských vždy v neděli a ve svátek vyhlášeno a zachováno.⁴⁰⁰

Spor se tak opět protáhl a Přemysl až někdy začátkem roku 1220 začalo jednání znovu. Když Přemysl zjistil, že papež svého legáta nevyšle, vypravil do Říma slavnostní poselstvo v němž byli nejpřednější čeští páni, nejvyšší soudce Dalibor, Martin číšník, děčínský purkrabí Markvart, prácheňský purkrabí Diviš a Habra zástupce purkrabího budyšínského.⁴⁰¹ Poselstvo žádalo papeže, aby vypravil biskupa Ondřeje do Vídně, kam by přijel i Přemysl se svým panstvem a tam by společně hledali východisko ze sporu. Papež této žádosti vyhověl a nařídil Eberhardovi II. salzbusrskému arcibiskupovi, Rudigerovi chiemskému biskupovi a Wernerovi opatu od sv. Kříže, aby se osobně zúčastnili jednání ve Vídni, nebo když by bylo potřeba dostavili se blíže k českým hranicím.⁴⁰²

Tak se opět Ondřej připravoval k návratu a již dne 18. března 1220 si nechal své starší plné moci rozmnožit, aby směl rozhřešit kleriky, kteří opětovně konali bohoslužby i po schválení interdiktu papežem.⁴⁰³

³⁹⁶ CDB II. 1928. listina č. 183 s. 168-170.

³⁹⁷ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928,) s. 496. Posel Přemysla měl být podle Novotného opět děkan Arnold.

³⁹⁸ CDB II. 1928. listina č. 183 s. 168-170.

³⁹⁹ Tamtéž s. 168-170.

⁴⁰⁰ CDB II. 1928. listina č. 183 s. 168-170.

⁴⁰¹ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 497-498.

⁴⁰² CDB II. 1928. listina č. 190 s. 176-177.

⁴⁰³ Tamtéž listina č. 189. s. 175-176.

Ke schůzce skutečně pak došlo a to blíže českým hranicím v Seefeldu, podrobnější zprávy o tomto jednání však nejsou, než jen ta, že ani tady se nepodařilo obě strany smířit úplně a biskup Ondřej se navrátil zpět do Říma.⁴⁰⁴

Mezi tím Přemysl dělal všechno proto, aby přesvědčil papeže, že mu biskup Ondřej křivdí. Dne 15. ledna 1218 daroval Milevskému klášteru vsi Bojenice. Tohoto darování byli svědci jeho bratr Vladislav, oba synové a další šlechtici.⁴⁰⁵ Ten samý rok svolil darování vsi Bohdanov Štěpánovi z Medlova, jež učinil jeho bratr Vladislav.⁴⁰⁶ Mezi další darování patřilo pak v roce 1220 darování vsi Žarošice Velehradskému klášteru.⁴⁰⁷ Dne 28. září 1220 pak Přemysl bere pod ochranu kostel v Budyšíně.⁴⁰⁸

Dnes nemůžeme s určitostí říci, zda tato darování Přemysl uděloval s vlastní vůle nebo po vzoru svých předků, mohl tak i dělat aby si naklonil zpět papeže Honoria. Jestli toto počínání mělo účel naklonit si zpět papežskou kurií, tak se mu to opravdu povedlo.⁴⁰⁹ Papež totiž dne 21. června 1220 zvláštním listem oznamuje Oldřichovi II., biskupovi Pasovskému, aby vrátil Arnoldovi benefícia, která má v Pasovské diecézi i s náhradou škod, které Arnold utrpěl.⁴¹⁰ Téhož dne papež pověřil Eberharda II. Salzburského, biskupa Karla Sekovského a probošta Sekovského, aby se postarali o provedení příkazu.⁴¹¹ Nakonec papež listem ze dne 21. září 1220 mu dovolil, aby směl vykonávat své kněžské povinnosti.⁴¹² Tyto ústupky znamenaly obrat v papežově chování, jež vyústily listem ze dne 29. prosince 1220. Zde papež Přemyslovi oznamuje, že vyhověl jeho naléhavé prosbě a vyslal k němu legáta Apoštolského stolce, Řehoře de Crescentio, kardinála-jáhna titulu sv. Theodora, žádá pak krále, aby ho uctivě přijal, jako by přijal jeho samotného.⁴¹³ O dva dny později papež doporučuje tohoto legáta pražskému biskupovi, českým prelátům a olomouckému biskupovi.⁴¹⁴ V tu dobu českého krále zastupoval v Římě M. Jan de Scacario, mezi ním a Ondřejem pak byla sepsána dohoda, která se shodovala s dohodou kladrubskou. Tato dohoda byla 11. ledna 1221 oznámena písemně i českým duchovním.⁴¹⁵

⁴⁰⁴ TOMEK Václav Vladislav, cit. dílo (1855), s. 151.

⁴⁰⁵ CDB II. 1928. listina č. 153 s. 143-144.

⁴⁰⁶ Tamtéž listina č. 161. s. 152.

⁴⁰⁷ Tamtéž listina č. 196. s. 181-182.

⁴⁰⁸ Tamtéž listina č. 201 s. 186.

⁴⁰⁹ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 501.

⁴¹⁰ CDB II. 1928. listina č. 191. s. 177-178.

⁴¹¹ Tamtéž listina č. 192. s. 178-179.

⁴¹² Tamtéž listina č. 200. s. 185-186.

⁴¹³ Tamtéž listina č. 203. s. 188.

⁴¹⁴ Tamtéž listina č. 204. s. 188-189.

⁴¹⁵ Tamtéž listina č. 209. s. 193-195.

V této dohodě M. Jan de Scacario jako zmocněnec českého krále podstoupil biskupovi a jeho kostelu veškerou svobodu a pravomoc, která kostelu patřila a všechny výsady, které mu sám Přemysl udělil. Kdyby tyto privilegia již neexistovala a nebo byla ztracena, má je král obnovit ještě před zrušením interdiktů nebo se postará o jejich náhradu. Dohoda je shodná s kladrubskou dohodou, tedy i věcech soudů nad kleriky, práva biskupa konat visitaci far a chrámů, přiznání biskupovi práva ve všech duchovních věcech. Přemysl zde však podstoupil další ústupek a to v právu patronů kostelů na dosazování a sesazování duchovních, které se nyní omezilo jen na dosazování. Desátky měly být placeny plně a všechny biskupovi, jeho kostelu a jiným kostelům a duchovním osobám, tak jak podle práva platit mají, o desátcích lidu bude rozhodnuto legátem a nebo jiným papežovým zmocněncem. Ještě před zrušením interdiktů má být poskytnuta dostatečná záruka, že dohoda bude dodržena. Ve sporných věcech se pak mělo rozhodnout před legátem papežským kardinálem Řehořem de Crescentio, který s veškerým zplnomocněním je poslán do Čech, kde jeho úkolem nemělo být pouze ukončení sporu, ale i provedení církevní reformy, jak ve svém dopise naznačuje papež.⁴¹⁶ Na shromáždění okolních biskupů a prelátů měl král Přemysl, jeho bratr Vladislav a jeho prvorozený syn Václav, tak i přední pánové čeští vykonat slavnostní přísahu a na to se zaručit rukojmími. Po této záruce je měl teprve legát zbavit církevního trestu. Kdyby tak král a šlechtici neučinili a nebo dohodu nedodrželi budou potrestáni a donuceni k satisfakci.⁴¹⁷ Spolu s tímto měl legát k podmětům biskupa Ondřeje, podle nařízení papeže ze dne 19. června 1221, vyšetřit důkladně české církevní poměry a to za účelem zda by bylo možno povýšit pražské biskupství na arcibiskupství.⁴¹⁸ Ondřej se tak vydává na cestu zpět, ale před tím se svěřil papeži, že má stále ještě obavy z návratu do Čech. Proto nařídil papež zvláštním listem dne 19. června 1221 kardinálovi, aby pro jednání s králem a šlechtou vyhledal takové místo, kde by biskupovi, jenž byl pod jeho ochranou, nehrozilo nebezpečí.⁴¹⁹

11.9. Smlouva na Šacké hoře

Ke schůzce došlo blízko českých hranic na Šacké hoře. Zde dne 30. června roku 1221 se sešlo slavnostní shromáždění, aby se zde několik dní účastnilo jednání o smíru mezi králem a biskupem. Na shromáždění se dostavil král Přemysl se svým synem Václavem,

⁴¹⁶ CDB II. 1928. listina č. 209. s. 193-195.

⁴¹⁷ Tamtéž listina č. 210. s. 195-196.

⁴¹⁸ Tamtéž listina č. 214. s. 199.

⁴¹⁹ Tamtéž listina č. 215. s. 200.

Leopold vévoda rakouský a štýrský, Konrád hrabě z Hardeka a vévodův notář Jindřich. Dále kardinál legát Řehoř de Crescentio, biskup Ondřej, biskup Robert, Jan Nitranský a Vavřinec Vratislavský. Hodně byli zastoupeni opati českých klášterů a všichni přední šlechtici a další čeští duchovní.⁴²⁰

Biskup Ondřej však jednání protahoval, nedovedl se smířit s myšlenkou, že nebude spor rozhodnut soudním výrokem, nýbrž pouhou dohodou a chtěl toto stanovisko prosadit v celém shromáždění. Avšak Přemysl postupoval přesně naopak, nejspíše mu vyhovovalo chystané smíření a dovedl si legáty brzo získat. Dne 2. července 1221, kdy jednání trvalo již třetí den, se dostavil biskup Ondřej před shromáždění a dovolával se práva, že mu nebylo zatím umožněno jednat o jeho majetku a právech.⁴²¹ Pak legát vyzval celé shromáždění, jsou-li nějaká privilegia pražského kostela, aby byla předložena, nebo ví-li někdo o ztracených privilegiích, či má-li je, aby je ihned předložil. Všichni však jednomyslně přísahali, že žádná privilegia nemají a ani o žádných nevědí. Po tomto král navrhl, aby biskup splnil přísahu a on sám mu privilegia rád obnoví. Biskupovi Ondřejovi nezbylo než přísahat. Jakmile pak Ondřej před legátem a duchovními i světskými hodnostáři prokázal přísahou podle dřívějších ujednání, jakým právům a výsadám se těšilo pražské biskupství, král Přemysl tato privilegia ihned obnovil a hned nechal vystavit svým notářem k tomuto také příslušnou listinu.⁴²² Tato listina pro pražské biskupství z roku 1221, jež uzavřela spor mezi Ondřejem a Přemyslem, byla vzorem splnění církevních požadavků.⁴²³ Pražské biskupství zde dosáhlo rozsáhlé imunity a odstranili se tím možné světské zásahy. Biskup však nedosáhl plné jurisdikce nad poddanými na svých statcích, ale je zde zastoupen králem, majetek odsouzených pak zůstává biskupství. Pražskému biskupství měl být navrácen i hrad Podivín se vším co k němu náleží. Král se také zavázal řešit vydáním privilegií nároky dalších církevních institucí v Čechách.⁴²⁴ Imunitní privilegium pro pražské biskupství přinášelo reformu strukturálního typu. Poddaní i celé biskupství obdrželi „svobodu“, což znamenalo vyvázání se z řady povinností typických pro raně středověký stát.⁴²⁵

⁴²⁰ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 507-508.

⁴²¹ Tamtéž s. 508.

⁴²² PLEŠINGER Jan, cit. dílo (1932), s. 55.

⁴²³ CDB II. 1928. listina č. 217. s. 203-205.

⁴²⁴ Tamtéž s. 203-205.

⁴²⁵ BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Naďa, *Mosty mezi epochami: Základy vrcholného středověku, Struktura a majetky církevních institucí v českých zemích*, in: cit. dílo (2000), s. 142.

Biskup ještě žádal přísahu ostatní šlechty a představitelů „lidu“ o jehož desátcích měl legát rozhodnout. Potom kardinál Řehoř, přes námitky biskupa Ondřeje, zrušil klatbu a interdikt nad českou zemí a odebral se do Prahy, aby učinil nápravu ve věcech ostatních.⁴²⁶

Biskup Ondřej se však ani tehdy nevrátil do Čech, vyslal jen své zástupce k dalšímu jednání a se svolením papeže se zdržoval v Benátkách nebo ve Veroně nebo na jiném bezpečném místě. Biskup měl patrně strach o vlastní bezpečnost, jak píše sám papež svému legátovi v listě ze dne 11. února 1222 a nabádá ho, aby biskupa nenutil k návratu do Českého království, dokud mu nezajistí vystavení dostatečné záruky o jeho bezpečnosti.⁴²⁷

⁴²⁶ TOMEK Václav Vladislav, cit. dílo (1855), s. 152.

⁴²⁷ CDB II. 1928. listina č. 225. s. 209.

12. Konec církevního zápasu

12.1. Udělení privilegia české církvi

V Praze se pak dohodl kardinál Řehoř s králem a českou šlechtou o vydání velkého privilegia českému duchovenstvu 10. března 1222. Bylo to velké privilegium pro všechny kláštery a kostely v Čechách z roku 1222.⁴²⁸ Tato listina znamenala konec sporu. Podle tohoto privilegia poddaní všech chrámů a klášterů, jestliže byli obžalováni ze zločinu, měli právo k očištění svědectvím sousedů a křivý žalobce měl zaplatit do královské pokladny 30 denárů. Nikdo z církevních poddaných neměl být souzen, nešlo-li o těžký zločin, u župních soudů, ale u královského soudu nebo nejvyššího soudu. Všichni duchovní měli svobodně užívat svých lesů ke svým potřebám. Církevní poddaní byli osvobozeni od všech robot, zejména od stavby hradů a příkopů. Panstvu bylo zakázáno využívat kláštery k přespávání a kdyby přeci jen někdo tento zákaz překročil měl zaplatit klášteru dvojnásobné výlohy a do královské pokladny šlechtic 1200 denárů, obyčejný člověk pak 600 denárů. Kostely si mohou ponechat majetek, který dostali od krále nebo knížat, bez dalšího dokazování. Mělo být zrušeno vymáhání mýtného na klericích. Král se pak zaručil, že právní rozepři opatů a vyšších duchovních, které odnedávna patřily pod královský soud, nebude protahovat a při každém zemském sněmu se jim bude jeden den věnovat, společně s panstvem a svým kancléřem.⁴²⁹ V listině je pak na závěr uveden seznam šlechticů, kteří byli svědky tohoto ujednání.⁴³⁰ Svým privilegiem Přemysl zajišťoval ochranu církevních držav před parazitismem provinčních úředníků, jak tomu bylo u všech imunitních výsad, které byly udíleny i po roce 1222. Podobné zájmy měla šlechta pro vlastní državy, kde však se uplatňovala autorita šlechtických držitelů. Ochrana církevních institucí před nezvanými šlechtickými návštěvami je plně srovnatelná se zákazy zneužití církevních majetků královskou mocí.⁴³¹ Nebylo to úplné vítězství církve, jak si Ondřej představoval, ale jakýsi konkordát mezi církví a státem. Král musel uznat stanovisko církve, takže to, co bylo dáváno někomu jako zvláštní privilegium, stalo se obecně jejím právem všude, ale církvi se nedostalo plného kanonického práva, ale od toho odstoupila, aby dostala osvobození od různých krajských a zemských robot. Ale církev dosáhla úspěchu v tom, že nyní byl sjednán pevný, obecný právní stav, sjednaný do té doby jen výjimečně.⁴³²

⁴²⁸ CDB II. 1928. listina č. 227. s. 211-213.

⁴²⁹ Tamtéž s. 211-213.

⁴³⁰ Tamtéž s. 211-213.

⁴³¹ BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Naďa, *Mosty mezi epochami: Základy vrcholného středověku, Struktura a majetky církevních institucí v českých zemích*, in: cit. dílo (2000), s. 144.

⁴³² VYSKOČIL Kapistran Jan, cit. dílo (1947), s. 50.

Ondřej mezi tím zůstával stále v cizině, nejspíše proto, že preláti, kteří stáli v čele odboje a byli za to již od papeže potrestáni, zůstávali stále ve svých úřadech. Navíc papež sám dal najevo svou smířlivost, když nařídil dne 30. září 1222 strahovskému opatovi a proboštu i děkanovi vyšehradskému, aby M. Arnoldovi, vrátili jeho děkanství kostela pražského.⁴³³ Ondřej zůstává v cizině i poté což papež Honorius III. dává na jeho žádost do své listiny z 11. května 1223 vložit obnovení imunitního privilegia, vydané na Šacké hoře.⁴³⁴ Dne 22. června 1223 stejným způsobem pověřil listinu prohlášení krále i českých pánů v níž se hlásí ke smlouvě Jana de Scacario.⁴³⁵ O několik dní později 26. června 1223 potvrdil papež Ondřejovi svobody a imunity pražského kostela, dané králem Přemyslem na Šacké hoře v plném znění.⁴³⁶

12.2. Smrt biskupa Ondřeje

Nic z toho však Ondřeje nepřimělo, aby se vrátil do Čech. Nenáviděn ve své vlasti, nevšimán tam, kde hledal porozumění pro své ideály, kde však svou tvrdou nepovolností své postavení podkopával, opuštěn a zapomenut, zemřel mimo vlast, ve vyhnanství, dne 30. července 1223 v italském městě Cassamare a zde byl také pochován.⁴³⁷ Jeho hlava byla jedním z jeho nástupců biskupem Mikulášem přenesena do Prahy a pohřbena ve zdi svatováclavské kaple nad oltářem sv. Kříže. Pozdější doba ho ocenila více, než se mu dostalo za jeho života, jakožto biskupa-bojovníka za svobody církve.⁴³⁸

Papež Honorius měl brzy příležitost vrátit se k Ondřejovým plánům a vyzdvihovat jeho památku. Ukázalo se totiž, že Ondřejova nedůvěra ve všechny smlouvy byla oprávněná. Sotva se totiž Přemysl dozvěděl, že biskup Ondřej zemřel, ihned si pospíšil a dosadil na biskupský stolec kandidáta, který mu byl oddán. Kapitula, která už za sporu krále s Ondřejem, skoro celá stála za králem, zvolila biskupem oblíbence krále, Pelhřima. Po volbě pak ihned obdržel od mohučského biskupa, biskupské svěcení. Vše proběhlo velmi rychle, tak aby byl Řím postaven před hotovou věc.⁴³⁹ Ale právě díky této neobyčejné rychlosti, si papež vzpomněl na to, na co Ondřej poukazoval a žádal zřízení arcibiskupství v Praze. Papež později 4. října 1224 ustanovuje opaty Nepomuckého a Ostrovského a

⁴³³ CDB II. 1928. listina č. 240 s. 232.

⁴³⁴ Tamtéž listina č. 247 s. 239.

⁴³⁵ Tamtéž listina č. 250 s. 240.

⁴³⁶ Tamtéž listina č. 251 s. 241.

⁴³⁷ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 532.

⁴³⁸ VYSKOČIL Kapistran Jan, cit. dílo (1947), s. 51.

⁴³⁹ Tamtéž s. 51.

probošta olomouckého, aby vybrali nového biskupa, důstojného nástupce biskupa Ondřeje, jenž, jak sám praví papež, za svobodu církve bojoval až k smrti.⁴⁴⁰ Ten samý den píše oběma opatům, aby je vyrozuměl o jejich povinnosti.⁴⁴¹ Dále papež prohlásil volbu biskupa Pelhřima za neplatnou a arcibiskupovi mohučskému poslal list v němž mu sděluje, že jmenoval rádce pražské kapitule k volbě nového biskupa.⁴⁴² Krále pak požádal šetrným způsobem dne 7. října, aby se této volbě neprotivil a podporoval kapitolu ve svobodné volbě, kdyby snad tomu někdo chtěl bránit.⁴⁴³

O této volbě pak nemáme skoro půl roku žádné zprávy, až 20. března 1225 píše papež arcibiskupovi Siegfriedovi ostrý list.⁴⁴⁴ Zdůrazňuje zde opět osobu Ondřeje biskupa a opatření jenž učinil, aby se pražskému biskupství dostalo důstojného nástupce. Ostře mu pak vytýká, že udělil svěcení Pelhřimovi a to již prý po předešlém papežově opatření. Dále píše, že arcibiskupa za to potrestá později, ale teď mu nařizuje, aby Pelhřima do půl roku, ke dni sv. Michala vypravil do Říma. Ve splnění tohoto rozkazu papež pozná, jestli je v arcibiskupovi aspoň jiskřička oddanosti a poslušnosti.⁴⁴⁵ Pelhřim se do Říma dostavil a tam ho papež donutil k resignaci a při té příležitosti zvolil nového biskupa Budivoje.⁴⁴⁶ Ten však 10. července zemřel. Papež Honorius III. nařídil, aby kapitula vyslala tři nebo čtyři členy s pověřujícími listinami, aby s radou a souhlasem papežovým zvolili vhodného zástupce. Byli tedy jménem kapituly vysláni čtyři členové.⁴⁴⁷ Mezi tím však než dorazili do Říma, papež Honorius III. zemřel a jeho nástupcem se stal kardinál Hugolin pod jménem Řehoř IX. Na to byl z vůle papežské zvolen biskupem mistr Jan, který byl vysvěcen od metropolity Siegfrida dne 19. prosince 1227.⁴⁴⁸ Z tohoto postupu kurie při volbě a jmenování nového biskupa bylo vidět, že si zachovala aspoň v tomto případě zásady biskupa Ondřeje. Od té doby budou její přímé zásahy do českých církevních věcí čím dál tím častější. Od nynějška se papežská kurie snažila zesilovat přímý vliv na obsazování pražského biskupského stolce. Jak ostatně pak vidíme ve 13. století se stává již skoro pravidlem potvrzování a konsekrace sufragánů rezervátem papežským.⁴⁴⁹

⁴⁴⁰ CDB II. 1928. listina č. 261 s. 252-253.

⁴⁴¹ Tamtéž listina č. 260. s. 251-252.

⁴⁴² Tamtéž listina č. 262. s. 253-254.

⁴⁴³ Tamtéž listina č. 263. s. 254.

⁴⁴⁴ Tamtéž listina č. 267. s. 259-260.

⁴⁴⁵ Tamtéž listina č. 267. s. 259-260.

⁴⁴⁶ NOVOTNÝ Václav, cit. dílo (1928), s. 540.

⁴⁴⁷ CDB II. 1928. listina č. 284. s. 278-279.

⁴⁴⁸ VYSKOČIL Kapistran Jan, cit. dílo (1947), s. 52.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 52.

13. Dopad a zhodnocení Ondřejova církevního zápasu

Výsledek sporu můžeme hodnotit jako situaci civilizační „transformaci“, s níž měla církev v různých zemích bohaté zkušenosti. Znovu se vyděluje ambiciózní skupina kleriků, která se odvažuje zaútočit na tradiční pozice státu a šlechty. Biskupovi Ondřejovi se nepodařilo zlomit panovníkův mocenský vliv v domácí církvi. Přesto dochází k procesu změn, který svým vnitřním dosahem kvalitativně převyšuje politicky dočasný a spíše sobecký úspěch přemyslovského biskupa Jindřicha Břetislava. Kurie dosáhla římskou úmluvou zásadního obratu, který by nebyl možný bez Ondřejova psychicky a eticky náročného nasazení. Jen díky němu byly rozkryty vnitřní problémy a potenciality nastupující vrcholně středověké české společnosti.⁴⁵⁰

Výsledkem církevně politického Ondřejova zápasu se přiblížila česká církev k podobnému postavení ve státě, jaké zaujímala v jiných křesťanských zemích.⁴⁵¹

Smlouva s českým panovníkem a římskou kurií z roku 1222 poskytla první bázi pro osamostatnění církevních institucí všeho druhu, které následně začali dostávat v podobě různých imunit od českých panovníků, místních knížat a jiných předáků. Od té doby se tyto instituce nezávisle na sobě stávají samostatnými a do poloviny 14. století představují největší feudální instituce v zemi. Současně se klášterům a jiným církevním fundacím začínají udělovat královská privilegia, zaručující „speciální ochranu“.⁴⁵²

Shrňme-li stručně a výstižně úspěchy Ondřejova církevně politického zápasu, vidíme, že dlouhotrvající spor vedl k výsledku, jehož církev sama neočekávala a možná si ani nepřála. Tento zápas nejenže laický vliv úplně neodstranil, ale naopak mimoděk vedl k stupňování královského vlivu. Došlo sice k zásadnímu uznání církevního stanoviska, nikoliv však k úplnému jeho provedení.⁴⁵³

Pražský biskup Ondřej se po příchodu z Lateránu dopustil hned na počátku svého působení taktických chyb, když se nesnažil nejdříve vytvořit silnější blok vlastních stoupenců v zemské církvi. Biskup zahájil své reformní úsilí sporem o odvádění desátku, který nedodržovaly kláštery, panovník ani šlechta a obrátil se ke kurii, aby od ní obdržel dobrozdání plné moci. Bylo jasné, že papež správnost odvádění desátků běžný v celém

⁴⁵⁰ VYSKOČIL Kapistran Jan, cit. dílo (1947), s. 143.

⁴⁵¹ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 61.

⁴⁵² VANĚČEK Václav. 1963. *Dějiny práva a státu v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis. s. 101.

⁴⁵³ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 65.

křesťanském světě podpoří. Tímto postupem se však zájmy krále a jeho bývalé „pravé ruky“ začaly principiálně rozcházet.⁴⁵⁴

Přemysl Otakar I. ve sporu s Ondřejem nebyl žádným kmenovým despotou, jen hájil tradiční české panovnické zájmy. Snažil se od počátku stížnosti biskupa bagatelizovat a svou autoritu udržet. Rozhodující pro ráz sporu byl králův přímý vliv na hierarchii. Za krále se také postavila jeho sestra Anežka, abatyše svatojiřská. Teprve v průběhu sporu se však odkrývala celá problematika kolizních vztahů mezi světskou a duchovní mocí v Čechách.⁴⁵⁵

Přemysl poučen vývojem v Německu, nastoupil zde tedy cestu smírnou. Věděl, že bude muset ustoupit, ale hleděl při tomto uplatňování kanonického práva obezřetně zachránit, co ještě šlo. Chtěl národ smířit s novou situací a vyhnout se nebezpečnému konfliktu s Římem. Tak jeho církevní konkordát z roku 1222 uznal v zásadě církevní hledisko. Jeho snahou bylo jen, aby v pojmu práva patronského, které nastupovalo na místo práva vlastnického, zůstalo co nejvíce a aby povinnost církevních desátků byla omezena na nejmenší míru. A i v tom měl úspěch.⁴⁵⁶

Spor z let 1216-1222 nebyl uvědomělým a cílevědomým zápasem veškeré české církve o dosažení společenské nadřazenosti a hospodářských privilegií. Spíše šlo o individuální biskupovu snahu, která upozornila na otevřené těžkosti a prostředky sobě vlastními se pokusila o jejich řešení. Bez důsledků se neobešel ani vnitřní vývoj české církve. Ondřej prosadil uznání svých episkopálních práv i výsadní postavení duchovních osob, nicméně až v následujících desetiletích zaznamenala církevní správa další rozvoj. Ve spirituálních snahách dosáhla církev v Čechách prakticky již plné svébytnosti. Biskup se stal skutečně nejvyšší církevní autoritou v diecézi a ujímal se také investitur ke kostelům. K tomuto uvádění kněží do jejich úřadů docházelo bez větších těžkostí na statcích královských, zatímco v oblasti šlechtické držby déle přetrvávaly zbytky vlastnických poměrů. Těchto výsledků nedosáhl až Ondřej svým bojem, nýbrž domácí poměry k nim volně spěly již dříve. Jejich obecné šíření se protáhlo přes celé třinácté století.⁴⁵⁷

Byl to zápas mezi českým králem a panstvem na jedné straně a římskou kurií, představovanou biskupem pražské diecéze Ondřejem, na straně druhé. Tento spor byl završen privilegiem vydaným v březnu roku 1222. Však nejdůležitější hospodářská imunita z tohoto privilegia byla velmi malá a můžeme dnes říci, že jen některé body velkého privilegia z roku 1222 byly obecně platné. Nebyla by pak správná představa, že u nás

⁴⁵⁴ BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Naďa, *Mosty mezi epochami: Základy vrcholného středověku, Struktura a majetky církevních institucí v českých zemích*, in: cit. dílo (2000), s. 136-137.

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 137.

⁴⁵⁶ HRUBÝ František. *Přemysl Otakar I.* in: cit. dílo (1934), s. 288.

⁴⁵⁷ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 237-238.

poměrně záhy dosáhlo duchovenstvo pro sebe i své poddané osvobození od veřejných břemen, povinností a platů.⁴⁵⁸

Éra prvních desetiletí 13. století představuje pro církevní vývoj dobu kvalitativního přechodu. Staré archaické zvyklosti donátorů a nešvary domácího kléru byly zásadním způsobem zpochybněny. Teprve v další generaci se mění u kléru postoj také k postavě biskupa Ondřeje, zatímco ve šlechtické tradici si renomé příliš nezlepšil. Možnost založení metropolitního stolce v Praze byla pro nezralý postoj světské moci promarněna, mohla se uskutečnit až v pokročilejších podmínkách lucemburských Čech.⁴⁵⁹

Ačkoliv Ondřej asi zemřel s pocitem nevděku, z historického pohledu dosáhl více, než se připouští. Obecně řečeno bylo omezeno barbarství doby a prosazovala se svobodnější společnost.⁴⁶⁰

Morava byla tohoto sporu ušetřena, neboť vztah církve a státu zde byl už vyřešen již za biskupa Zdíka. Olomoucký biskup Robert, jak jsme poznali, prokazoval za tohoto sporu Přemyslovi cenné služby a stál plně na jeho straně.⁴⁶¹

13.1. Patronátní práva

Ve 13. století se církev pokusila přimět světskou moc v našem státě k obecnému řešení problému vyplývajícího ze stálého konfliktu mezi zakladatelskými knížecími a státními právy podle domácích představ vůči zbožným nadáním a představami, jež o postavení těchto nadání vůči zakladateli a státu měla církev. Zápas biskupa Ondřeje je první pokus.

Jedním z hlavních důvodů sporu byla otázka obsazování církevních úřadů. A právě zde bylo vítězství církve dosti problematické. V kladrubské smlouvě z roku 1219 byla přijata klausule, že dosazování a sesazování beneficiátů a prelátů se má dít bez poškození práv patronátních. Tuto klausuli si církev i panovník vykládali rozdílně. Po této stránce bylo nutné, aby se církev pokusila o odstranění klausule aspoň v praxi. Jedině tím mohla být česká církev vymaněna ze všeho laického vlivu. Patronátní právo se podařilo králi uhájit při dosazování duchovních, při sesazování už ne. Zásadně bylo uznáno, že kněze ke kostelům

⁴⁵⁸ VANĚČEK Václav. 1937. *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.-15.sto.) část II. (Zakladatelská práva.-Pozemková vrchnost.-Imunita.)*. Praha: Čsl. národní rada badatelská. 128 stran. s. 124-125.

⁴⁵⁹ BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Naďa. *Mosty mezi epochami: Základy vrcholného středověku, Struktura a majetky církevních institucí v českých zemích*, in: cit. dílo (2000), s. 145.

⁴⁶⁰ VANĚČEK Václav, cit. dílo (1937), s. 125.

⁴⁶¹ VÁLKA Josef. 1991. *Středověká Morava*. Brno: Musejní a vlastivědná společnost. 231 stran. ISBN 80-85048-17-5. s. 46.

má dosazovat biskup.⁴⁶² Ale tento postup bylo možné provést jen u kostelů náležících panovníkovi nikoliv však už u kostelů, které patřili ostatním feudálům. Později neznáme žádné stížnosti, že by tento postup byl u kostelů patřících panovníkovi porušován. Naopak je známo, že úplně jiné poměry panovaly na patronátech ostatních feudálů. Zde biskupská investitura neexistovala a feudálové si dosazovali a sesazovali „své“ kleriky zcela libovolně. Církevní postup při obsazování far hájili biskupové nejdříve jen teoreticky a v praxi dávali svolení aby si majitel kostela sám ustanovil správce kostela. V praxi se tak církevní stanovisko uskutečňovalo jen pozvolna. Ve druhé polovině 13. století se již vyskytují případy, kdy feudální patronové uznávají nutnost biskupské investitury. Na počátku 14. století se ovšem ještě objevují případy kdy patroni sesazovali faráře a nahrazovali je jinými. Proto se církev snažila tuto situaci vyřešit jiným způsobem. Aby se zbavila nevíтанých patronátních zásahů, snažila se převést kostely na vlastní patronáty, tak že patronátní práva získala darováním od světských majitelů. To znamenalo, převedení kostela s jejich jménem i důchody do vlastnictví církevní instituce.⁴⁶³

13.2. Vztah hospodářský a desátky

V jedné věci však následky sporu byly dalekosáhlé, po stránce hospodářské. Odstraněním soukromého vlastnictví na královském patronátu, které bylo opravdu provedeno, byl král dosti těžce postižen. Výnosy z jmění kostelů, desátků a jiných důchodů byly značné a jeho ztráta velmi citelná.⁴⁶⁴

Můžeme však říci, že ve 13. století byla většina starších fundací po stránce hospodářské osamostatněna aspoň do té míry, že tvořila každá pro sebe hospodářsky správním celek a že jejich poddanými nemohla královská moc přímo disponovat. Spolu se vším panstvím svých pánů jsou tyto fundace chráněny před břemeny užšího přemyslovského svazku, jsou nepřístupné zásahům hradských úředníků a jen v případech žaloby na obecném hradském soudě podléhají jejich lidé státní organizaci. Časem však vidíme, že jednotliví panští fundátoři své fundace sami privilegují, opatřují výsadami obdobnými těm, jaké církev vymáhá pro fundace královské.⁴⁶⁵

⁴⁶² CDB II. 1928. listina č. 209. s. 193-194.

⁴⁶³ FIALA Zdeněk. 1955. *Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. století do poloviny 14. století*. in: *Sborník Historický III*. Praha: NČA. 198 stran. s. 73-74.

⁴⁶⁴ PLEŠINGER Jan, cit. dílo, (1932), s. 65.

⁴⁶⁵ VANĚČEK Václav, cit. dílo (1937), s. 64-65.

O placení desátek se zmiňuje list papeže Honoria III. z roku 1221.⁴⁶⁶ Po této zprávě nemáme žádné jiné informace o placení desátek. A nelze posoudit, jak byly vyplněny sliby králova prokurátora a české šlechty, spíše se zdá, že placení desátek zůstalo v Čechách stejné jaké bylo před tím. Máme doklady o tom, že ještě v roce 1257 je běžným platem biskupského desátku opět šest denárů.⁴⁶⁷

13.3. Souzení kleriků a práva nad poddanými

V průběhu sporu se ozvala i obžaloba, že v Čechách jsou klerici souzeni světskými soudy. Podle kurie bylo toto nemožné a šlo o to, aby byl prosazen zásadní církevní požadavek, že kněz nesmí být souzen světskými soudy. I když v listinách, kterými byl spor ukončen o této věci není zmínky, je nesporné, že zvláštní postavení kněží bylo později šlechtou uznáváno.⁴⁶⁸ Ve 14. století se objevují ojedinělé případy násilí na klericích, ale právě na těchto případech je vidět, jak se všeobecný názor přizpůsobil církevnímu stanovisku a nebyl nikým popírán.⁴⁶⁹

Církevní poddaní byli úplně vymaněni z pravomoci hradských úředníků a byli z části zproštěni zemských břemen. Tím však nebyla tato pravomoc postoupena duchovním vrchnostem, ale na místo hradských úředníků vstupuje prozatím král, který slibuje konat soudy o světské statky duchovních. Byla přirčena církvi trestní pravomoc nad duchovními a pravomoc ve věcech církevních vůbec. Tento úspěch církve byl velmi důležitý, mohla se svobodněji vyvíjet a mohl se šířeji uplatňovat vliv církve ve veřejném životě.⁴⁷⁰

Snahou církve bylo, aby svá nadání a lid, který na nich sídlil, vymanila z knížecích břemen. Vzorem, jenž proto církev měla, byla situace velmožů a jejich velkostatků. Avšak jen ve velmi výjimečných případech se podařilo církvi něčeho podobného docílit. Církvi jako celku i jednotlivým ústavům šlo o to, aby knížecí břemena jim nebyla vůbec ukládána, nebo aspoň aby jich nebylo zneužíváno. Velmi žádoucí pro královské fundace bylo osvobození od prací na opevnění královských hradů. Z některých osvobození z 13. století vyplývá, že povinnost byla rozšiřována později i na opevňování královských měst a trhových městeček. Ještě roku 1305 vymáhal purkrabí pražského hradu na Břevnovském klášteře a na jiných klášterech, jejichž statky ležely v blízkosti pražského hradu, příspěvků při opravách

⁴⁶⁶ CDB II. 1928. listina č. 209. s. 193-195.

⁴⁶⁷ VACEK František, cit. dílo (1905), s. 503-504.

⁴⁶⁸ FIALA Zdeněk, cit. dílo (1955), s. 71.

⁴⁶⁹ Tamtéž, s. 72.

⁴⁷⁰ PLEŠINGER Jan, cit. dílo (1932), s. 62.

hradních příkopů a mostů. Teprve na protest Břevnovského kláštera rozhodl král, že tento klášter není povinen žádnými pracemi.⁴⁷¹

Na konci 13. století a na počátku 14. století nebyla ještě v praxi uskutečněna zásada, že církevní poddaní nemají být feudální správou nuceni ke konání zemských robot, ačkoliv tato věc byla výslovně zakázána ve velkém privilegiu pro všechny církevní ústavy. Teprve v první polovině 14. století můžeme říci, že nastal stav, kdy bylo privilegium z roku 1222 naplněno.⁴⁷²

⁴⁷¹ VANĚČEK Václav, cit. dílo (1937), s. 90-110.

⁴⁷² FIALA Zdeněk, cit. dílo (1955), s. 71.

14. Konec Přemyslovy vlády

Vydáním Zlaté buly sicilské překonaly zahraniční aktivity českého krále svůj kulminací bod. Přemysl vytrval na straně Fridricha II., závěrečné údery proti Otovi IV. však probíhaly již bez Čechů. Byly součástí vleklého zápasu francouzských Kapetovců s anglickými králi. Otovy šance vyhasly v bitvě u Bouvies roku 1214, kde společně s Angličany podlehl francouzskému panovníkovi Filipu II. Augustovi.⁴⁷³

Českému království se nemohla rovnat okolní německá vévodství, knížetství a markrabství. Na pomyslné mapě střední Evropy bylo největším územně koncentrovaným celkem. Přemysl dosáhl trojnásobného potvrzení svého důstojenství od německých císařů, další potvrzení od papeže a k tomu ještě zasnoubení kralevice Václava s dcerou císařovou.⁴⁷⁴

Tak vstoupili Přemyslovci mezi monarchickou elitu a jejich prestiž násobily další urozené sňatky. Ještě za svého života chtěl Přemysl vyřešit palčivou otázku nástupnictví. Formálně měl právo k vládě každý z Oráčova rodu, avšak seniorátní zákon Břetislava I. prakticky vyhasl. Náskok králových synů byl očividný a sám Přemysl důrazně pěstoval vědomí o nadřazenosti královské větve. Začátkem června 1216 svolal do Prahy shromáždění „Čechů“ a církevních hodnostářů, kde vzešel návrh na zvolení jeho syna Václava králem, což podpořil Vladislav, který se vzdal svých práv v synovcův prospěch. Tuto volbu pak schválil císař listinou vydanou v Ulmu 26. července 1216.⁴⁷⁵ Ve hře však zůstali trucující Děpoltici, pěstující styky s Vratislavem a Míšni. Když v srpnu 1222 markrabě Vladislav zemřel, vznesl Děpolt III. jakési nároky na Moravě, ale Přemysl neustoupil a suverénně obsazoval markraběcí hodnost svými mladšími syny – Vladislavem a po jeho smrti Přemyslem. Václav, obdařený předtím titulem plzeňského a budyšínského vévody, byl 6. února 1228 s chotí Kunhutou korunován v pražské katedrále. Slavnostní akt vykonal mohučský arcibiskup Sigfrided.⁴⁷⁶ Oba králové se zavázali, že také jejich nástupci budou přijímat tuto poctu od mohučských metropolitů. Po stopadesáti letech tím Václavova korunovace ideově navázala na pražský triumf Vratislava II. a zahájila pražskou tradici korunovačních aktů. Sám Přemysl domácí korunovaci nezažil, jeho vyznamenání proběhla vždy mimoděk během válečných tažení.⁴⁷⁷

⁴⁷³ ŽEMLIČKA Josef. *Rozmach a vrchol Přemyslovské moci*. in: cit. dílo (2009), s. 297.

⁴⁷⁴ KYBAL Vlastimil. 2001. *Svatá Anežka Česká. Historický obraz ze 13. století*. Brno: L.Marek. 320 stran. ISBN 80-86263-14-2. s. 49.

⁴⁷⁵ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (2009), s. 297-298.

⁴⁷⁶ Tamtéž s. 298.

⁴⁷⁷ Tamtéž s. 298.

Přemysla později trápila nevůle s rakouským a štýrským vévodou Leopoldem VI., jehož intrika zmařila sňatek královny dcery Anežky (sv. Anežka Česká) s císařovým synem a tehdy již římským králem Jindřichem.

Uprostřed prosince 1230, ve stáří asi 65 let a již stranou velké politiky, „třetí král Čechů“ zemřel. Vládní moc bez obtíží převzal Václav I.⁴⁷⁸

⁴⁷⁸ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (2009), s. 299.

15. Zhodnocení Přemyslovy vlády

Osobností krále Přemysla Otakara I. začíná zcela nová epocha národního českého života. Je to doba, kdy po dlouhých a přímo chronicky se opakujících domácích válkách mezi jednotlivými členy rodu Přemyslova dochází nejen k vnitřní konsolidaci českého státu, ale také k upevnění jeho postavení i vůči zahraničí. České knížectví, jehož existence nejednou zakolísala v předchozích dobách v samých základech, bylo povzneseno Přemyslovým přičiněním na království, zaujalo konečně pevné místo v rámci středověkých států, a český národ, ležící dotud takřka stále na okraji kulturního západoevropského světa, se jeho zásluhou vsunul do velké západoevropské rodiny.⁴⁷⁹

Přemysl ukázal svou neodvislost, ač opatrnou a ohebnou, ve svém sporu s biskupem Ondřejem a svou úslužností vůči císaři Fridrichovi II. jen zesiloval svou pozici mezi říšskými knížaty, držíc zároveň na uzdě všechny své odpůrce domácí i sousední. Přemysl uchovával český ráz své říše, a proto i jeho okolí bylo české s nečetnými výjimkami. Platilo to nejen o dvorských úřadech, jež byly obsazeny přední českou šlechtou.⁴⁸⁰

Přemysl si jistě uvědomoval provázanost církve se státem a proto význam církve posiloval, protože mu bylo jasné, že bez součinnosti s ní nemůže svou cestu k pevnému státu dokončit. Navíc věděl, že i když je církev stále ještě na prahu své vlastní emancipace, v určitých oblastech života byla její součinnost rozhodující.⁴⁸¹

Přemyslův spor s biskupem Ondřejem měl i na krále velký hospodářský dopad. Ztratil část příjmů z desátků a musel tak hledat náhradní zdroje. To přispělo k tomu, že za Přemyslovy vlády byla vydána první městské privilegia. Jedním z měst byl Uničov 1223 a Opava 1224. Privilegia potvrzovala nebo rozšiřovala městská práva. Na konci Přemyslovy vlády můžeme v Čechách napočítat na 13 královských měst, můžeme tedy Přemysla Otakara I. označit za prvního zakladatele měst u nás.⁴⁸²

S Přemyslem Otakarem I. zemřela jedna z nejpozoruhodnějších postav českých dějin. Svému nástupci odkazoval silné, konsolidované a mezinárodně uznávané království, jehož důstojná role v mocenské skladbě střední Evropy vycházela z dynamické hospodářské základny.⁴⁸³

⁴⁷⁹ HRUBÝ František. *Přemysl Otakar I.* in: cit. dílo (1934), s. 285.

⁴⁸⁰ KYBAL Vlastimil, cit. dílo (2001), s. 49.

⁴⁸¹ SOMMER Petr. *Druhá vlna christianizace české společnosti*, in: cit. dílo (2009), s. 400.

⁴⁸² HOFFMANN František. 1992. *České město ve středověku*. Praha: Panorama. 453. stran. ISBN 80-7038-182-5. s. 44.

⁴⁸³ ŽEMLIČKA Josef, cit. dílo (1990), s. 324.

Závěr

13. století znamenalo pro náš stát velký předěl, jak na straně politické tak i církevní. Přemysl Otakar I. dosáhl svou politikou velkého úspěchu a Zlatou bulou sicilskou povýšil Čechy na království a vyřešil problém dědičného nároku na trůn. Tím zároveň stabilizoval vnitřní poměry české země, čímž rovněž přispěl k hospodářskému růstu celé země.

Církevní zápas, který vyvrcholil sporem biskupa Ondřeje s Přemyslem, odkryl vnitřní problémy české společnosti. Ondřejův vítězný boj neznamenal zdaleka vítězství církve, ale byl to spíše první krok k její emancipaci. Toto uvolnění ze světského sevření pro církev znamenalo, že se mohla dále rychleji a volněji vyvíjet. Spirituální oblast tím už byla zcela v církevní kompetenci a její fyzická existence byla značně posílena. V souvislosti s tím zaznamenala velký rozvoj i církevní správa. Proces emancipace české církve a budování její struktury byl v tomto období stále ještě v počátcích a ve 13. století nebyl zdaleka u konce.

Shrnutí

Česká církev za vlády Přemysla Otakara I.

Czech church during the reign of Premysl Otakar I.

Jaroslav Kudláček

Shrnutí

V této práci jsem se snažil postihnout dobu vlády Přemysla Otakara I. a blíže přiblížit církevní zápas, který za českou církev vedl biskup Ondřej proti českému králi. Postupoval jsem chronologicky a prolínal jsem politickou situaci se situací církevní. Snažil jsem se poukázat na problémy 11. až 13. století a to na těsnou provázanost církve a státu, která měla za následek vyvrcholení církevního zápasu. Práci jsem soustředil ani ne tak na fyzickou osobu Přemysla Otakara I., ale spíše na politiku jeho vlády a jeho úspěchy. Stejně tak jsem se blíže nezabýval osobou biskupa Ondřeje, ale sledoval jsem spíše jeho vítězný boj a přínos, který toto vítězství české církvi přineslo.

Summary

In this work I have attempted to cover the period of the rule of Přemysl Otakar I and delve into more detail on the ecclesiastical struggle that Bishop Ondřej led against the Bohemian king on behalf of the Bohemian church. I have proceeded chronologically, intertwining the political situation with the situation in the church. I have endeavoured to point out the problems of the 11th to 13th centuries, in particular the close interconnectedness of the church and state which led to the culmination of the ecclesiastical struggle. The work does not concentrate so much on the physical person of Přemysl Otakar I as on the policies of his rule and his successes. Likewise I did not pursue the personality of Bishop Ondřej but rather followed his victorious conflict and the benefit this victory brought to the Bohemian church.

Seznam použité literatury

Prameny

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. CDB II: 1198-1230. 1912. zpracoval: FRIDRICH Gustav. Praha: Sumptibus Comitiorum Regni Bohemiae. 576 stran.

Kronika tak řečeného Dalimila. 1977. Praha: Svoboda. 240 stran.

Letopis Vincenciův a Jarlochův. 1957. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. 290 stran.

Odborná literatura

BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Naďa. *Mosty mezi epochami: Základy vrcholného středověku, Struktura a majetky církevních institucí v českých zemích.* in: BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Naďa. 2000. *Velké dějiny zemí koruny české sv. II. 1197-1250.* Praha: Paseka. 582 stran. ISBN 80-7185-273-2.

BUŠEK Vratislav. 1946. *Učebnice dějin práva církevního I. Úvod.- Prameny poznání historie práva církevního.- Poměr státu k církvím.* Praha: Spolek ČS. právníků Vyšehrad. 214. stran.

ČAPKA František. 2010. *Dějiny zemí koruny České v datech,* Praha: Libri. 1055 stran. ISBN 978-7277-469-2.

Dokumenty: Pražští biskupové, 973-1344. in: *Tisíc let Pražského biskupství 973-1973.* 1973. Řím: Křesťanská akademie. 239 stran.

GANSHOF François Louis. *Das Hochmittelalter,* in: *Propyläen Weltgeschichte Band 5;* 1991. MANN Golo und NITSCHKE August ; Berlin: Frankfurt am Main. 721 stran. ISBN 3-549-05017-8.

FIALA Zdeněk. *Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. do poloviny 14. století* in: *Sborník historický III.* 1955. Praha: NČAV . 198 stran.

FIALA Zdeněk. 1975. *Přemyslovské Čechy.* Praha: Svoboda. 250 stran.

HOBZA Antonín. 1919. *Poměr mezi státem a církví, jeho vývoj a přítomný stav.* Praha: Bursík Kohout. 157 stran.

HOFFMANN František. 1992. *České město ve středověku.* Praha: Panorama. 453. stran. ISBN 80-7038-182-5.

- HREJSA Ferdinand. 1947. *Dějiny křesťanství v Československu I. Doba předhusitská*. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká. 322 stran.
- HRUBÝ František. *Přemysl Otakar I.* in: *Tvůrcové dějin, Čtyři tisíciletí světových dějin v obrazech dob a osobností 2. díl, Středověk*. 1934. Praha: L. Mazáč. 585 stran.
- KADLEC Jaroslav. 1991. *Přehled Českých církevních dějin I*. Praha: Zvon. 335 stran. ISBN 80-7113-004-4.
- KROFTA Kamil. 1946. *Dějiny Československé*. Praha: Sfinx. 917 stran.
- KÖSTER Arnold. 1912. *Die Staatlichen Beziehungender böhmischen Herzöge und Könige zu den deutschen Kaisern von Otto dem Grossen bis Ottokar II*. Breslau: Marcus 260 stran.
- KYBAL Vlastimil. 2001. *Svatá Anežka Česká. Historický obraz ze 13. století*. Brno: L.Marek. 320 stran. ISBN 80-86263-14-2.
- LAMPATER Michal. 1993. *Vztah církve a státu*. Brno: Masarykova univerzita – právnická fakulta. ISBN 80-210-0693-5. 42 stran.
- MEDEK Václav. 1971. *Osudy Moravské církve do konce 14. věku I. díl dějin olomoucké arcidiecéze*. Praha: Česká katolická charita. 193 stran.
- MĚŘÍNSKÝ Zdeněk. *Morava součástí přemyslovského státu*, in: *Přemyslovci, Budování českého státu*. 2009. SOMMER Petr, TŘEŠTÍK Dušan, ŽEMLIČKA Josef, eds. Praha: NLN. 780 stran. ISBN 978-80-7106-352-0.
- NOVOTNÝ Václav. 1913. *České dějiny I. část II. Od Břetislava I. po Přemysla I*. Praha: Jana Laichter. 1214 stran
- NOVOTNÝ Václav. 1928. *České dějiny I. část III. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I*. Praha: Jan Laichter. 1070 stran.
- NOVOTNÝ Václav. 1932. *Rozmach České říše do vymření Přemyslovců*. in: *Československá vlastivěda díl IV. dějiny*. Praha: SFINX. 637 stran.
- NOVÝ Rostislav. 1972. *Přemyslovský stát 11. a 12. Století*. Praha: UK. 185 stran.
- POLC V. Jaroslav. 1999. *Česká církev v dějinách*. Praha: Akropolis. 390 stran. ISBN 80-85770-75-X.
- PLEŠINGER Jan. 1932. *Zápas církve a státu za krále Přemysla I. a biskupa Ondřeje II*. Praha: Blahoslav. 68 stran.
- RAPP Francis. 2007. *Svatá říše římská národa německého od Oty Velikého po Karla V*. Praha: Paseka. 324 stran. ISBN 978-80-7185-6.
- SCHMEIDLER Bernhard. *Inocenc III.* in: *Tvůrcové dějin, Čtyři tisíciletí světových dějin v obrazech dob a osobností 2. díl, Středověk*. redigoval STLOUKAL Karel. 1934. Praha: L. Mazáč. 585 stran.

SPUNAR Pavel. 1987. *Kultura Českého středověku*. Praha: Odeon. 558 stran. ISBN 01-507-87.

SOMMER Petr. *Církev a společnost na konci 12. století, Druhá vlna christianizace české společnosti*, in: *Přemyslovci, Budování českého státu*. 2009. SOMMER Petr, TŘEŠTÍK Dušan, ŽEMLIČKA Josef, eds., Praha: NLN. 780 stran. ISBN 978-80-7106-352-0.

SOMMER Petr. *Nejstarší kláštery Čech a Moravy*, in: *Přemyslovci, Budování českého státu*. 2009. SOMMER Petr, TŘEŠTÍK Dušan, ŽEMLIČKA Josef, eds., Praha: NLN. 780 stran. ISBN 978-80-7106-352-0.

ŠUSTA Josef. *Praha a Evropa*, in: *Úvahy a drobné spisy historické Josefa Šusty díl I*. 1934. Praha: historický klub. 385 stran.

ŠUSTA Josef. *Štaufové a papežská theokracie: Inocenc III. a boj o římskou korunu*. in: *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. díl 4. Středověk vrcholný a stárnoucí část první*. 1942. PAULOVÁ Milada, ŠUSTA Josef, TAUER Felix. Praha: Melantrich. 520 stran.

TŘEŠTÍK Dušan, SOMMER Petr. *Cesta ke křesťanské společnosti*, in: *Přemyslovci, Budování českého státu*. 2009. SOMMER Petr, TŘEŠTÍK Dušan, ŽEMLIČKA Josef, eds., Praha: NLN. 780 stran. ISBN 978-80-7106-352-0.

VACEK František. 1905. *Sociální dějiny české doby starší*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba. 560 stran.

VÁLKA Josef. 1991. *Středověká Morava*. Brno: Musejní a vlastivědná společnost. 231 stran. ISBN 80-85048-17-5.

VANĚČEK Václav. 1937. *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.-15.sto.) část II. (Zakladatelská práva.-Pozemková vrchnost.-Imunita.)*. Praha: Čsl. národní rada badatelská. 128 stran.

VANĚČEK Václav. 1963. *Dějiny práva a státu v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis. 581 stran.

VILONĚ Jan. 1995. *Úvod do dějin a kultury Polska I. (do roku 1815)*. Praha: Karolinum počte stran 153. ISBN 80-7066-988-8.

VYSKOČIL Kapistran Jan. 1948. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha: Vyšehrad. 690 stran.

WIHODA Martin. 2005. *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*. Praha: Argo. 320 stran. ISBN 80-7203-682-3.

ZLÁMAL Bohumil. 1971. *Průručka českých církevních dějin IV. Doba gotické katolicity. I.část*. Olomouc: Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze pobočka v Olomouci. 144. stran.

ŽEMLIČKA Josef, 1990. *Přemysl Otakar I*. Praha: Svoboda. 365 stran. ISBN 80-205-0099-5.

ŽEMLIČKA Josef. 1997. *Čechy v době knížecí*. Praha: NLN. 660 stran, ISBN 80-7106-196-4.

ŽEMLIČKA Josef. 2002. *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*. Praha: NLN. 970 stran. ISBN 80-7106-140-9.

ŽEMLIČKA Josef. *Venkovské románské kostely*, in: *Přemyslovci, Budování českého státu*. 2009. SOMMER Petr, TŘEŠTÍK Dušan, ŽEMLIČKA Josef, eds., Praha: NLN. 780 stran. ISBN 978-80-7106-352-0.

ŽEMLIČKA Josef. *Symboly panovnické moci*, in: *Přemyslovci, Budování českého státu*. 2009. SOMMER Petr, TŘEŠTÍK Dušan, ŽEMLIČKA Josef, eds., Praha: NLN. 780 stran. ISBN 978-80-7106-352-0.

ŽEMLIČKA Josef. *Volba a nastolování českých knížat*, in: *Přemyslovci, Budování českého státu*. 2009. SOMMER Petr, TŘEŠTÍK Dušan, ŽEMLIČKA Josef, eds., Praha: NLN. 780 stran. ISBN 978-80-7106-352-0.

ŽEMLIČKA Josef. *Zlatá bula sicilská*, in: *Přemyslovci, Budování českého státu*. 2009. SOMMER Petr, TŘEŠTÍK Dušan, ŽEMLIČKA Josef, eds., Praha: NLN. 780 stran. ISBN 978-80-7106-352-0.

ŽEMLIČKA Josef. *Rozmach a vrchol Přemyslovské moci*. in: *Přemyslovci. Budování českého státu*. 2009. SOMMER Petr, TŘEŠTÍK Dušan, ŽEMLIČKA Josef, eds., Praha: NLN. 780 stran. ISBN 978-80-7106-352-0.

encyklopedie a slovníky

BUBEN M. Milan. 2000. *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*. Praha: Logik. 415 stran. ISBN 80-902811-0-9.

internetové zdroje

TOMEK Václav Vladislav. 1855. *Dějepis města Prahy díl I*. Praha: Novočeská Bibliothéka. 649 stran. Dostupné z: [archive.org](http://archive.org/stream/djepismstaprahy12tomegoog#page/n6/mode/2up):
<http://archive.org/stream/djepismstaprahy12tomegoog#page/n6/mode/2up>